

3 MONTHLY SCIENTIFIC, ECONOMICAL AND CULTURAL MAGAZINE

TÜRKİSTAN

SAYI: 11

YIL: 3

1990

5000 TL

ÜÇ AYLIK İLMİ EKONOMİK DERGİ

YIL ..3. SAYI:1. 1990 FİATI: 5000 TL.

TÜRKİSTAN

3 AYLIK İLMİ EKONOMİK KÜLTÜREL DERGİ

İÇİNDEKİLER

Dr. AHAT ANDİCAN'IN "VOA İLE MÜLAKATI	5	Doç. Dr. A. Ahat Andican.
"FARABİ" NİN DEVLET FELSEFESİNİ ANLAMAYA BİR GİRİŞ DENEMESİ (II)	9	Hakan Poyraz.
BU GÜNKÜ DÜNYA COĞRAFYASINDA KIRIM TÜRKLERİ	17	Zafer Karatay
KIRIM GEZİ NOTLARI		
"VATANIMIZI GERİ VERİN"	20	Kemal Çapraz
"BİRLİK HALK HAREKETİ" VE "ÖZBEKİSTAN DAKİ GELİŞMELER	26	Çev. Dr. A. Ahat Andican
TÜRKİSTANDA KATLIAMLAR VE HÜRRİYETE DOĞRU	32	Kâzım Gültepe
TÜRK DÜNYASINDAN HABERLER	37	Derviş İlyasoğlu
I. AZERBAJCAN KONGRESİ VE KAMİL VELİ NERİMANOĞLU İLE RÖPORTAJ	41	Serap İlaslan
AZERBAJCANIM (Şiir)	45	Fahreddin Öztoprak
MUSTAFA ABDÜLCEMİL KIRIMOĞLU	46	Sultan Pekmezci
TARİHİN SAVUNMASI YADA YENİDEN TÜRK DÜNYASI ÜZERİNE	48	Erol Kaymak
"AZAT" GENÇLİK HAREKETİ VE "CELTOKSAN MİLLİ DEMOKRAT PARTİSİ"	52	Ahmet Türköz
BENLİĞİNİ UNUTMA HALKIM	54	Mehmedali Mahmudoğlu
PRESS CENTER OF THE POPULAR MOVEMENT "BİRLİK" OF UZBEKİSTAN ÖZBEKİSTAN	59	"Birlik" movement

YIL 3 SAYI 11 1990 FİATİ 5.000 TL

TÜRKİSTAN

3 AYLIK İLMİ EKONOMİK KÜLTÜREL DERGİ

Sahibi

TÜRKİSTAN ARAŞTIRMALARI VAKFI ADINA

Dr.A.Ahat Andican

Genel Koordinatör

A.Ahat Andican

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Erol Kaymak

Grafik-Dizany

Erol Kaymak

Fotograflar

Türkistan Yayın Merkezi

Manas Film-Fotoğraf Arşivi

Yazı Kurulu

Prof.Dr. A. Bican ERCİLASUN

Doç.Dr. A.Ahat ANDİCAN

Prof.Dr. Abdülkadir DONUK

Dr. Baymirza HAYİT

Eşref Bengi ÖZBİLEN

H.Emel AŞA

Prof.Dr.Mehmet SARAY

Doç.Dr.Orhan KAVUNCU

Doç. Dr. Timur KOCAOĞLU

Serap İLARSLAN

Doç.Dr. Yavuz AKPINAR

Gönderilen yazılar iade edilmez. Yazılar yazı kurulunun onayı ile yayınlanır.

Komp. Necminur Çimen

DERGİ ADRESİ

Yönetim Yeri

TÜRKİSTAN ARAŞTIRMALARI VAKFI

Türkistan Yayın Merkezi

Cerrahpaşa Cad. No:37/1 Tel: 589 01 81

Aksaray-İSTANBUL

Haberleşme Adresi

PK: 13 Cerrahpaşa-İSTANBUL

YURT DIŞI TEMSİLCİLİKLERİ

U.S.A : **Abdullah Kwaja**, 150 Horizon Dr.
Boonton, NJ, 07005 Tif: (201)
792-3007 Home: (201) 334-0452

ALMANYA: **Çağatay Koçar**, Kölner Platz, 2-800,
MÜNCHEN. Tif: (89) 309163

SARABİSTAN: **Abdul Hakim Kan**, P.O.Box: 567,
MEDİNE TIF: 8362003

PAKİSTAN: **Yasir Gerçik**, P.O.Box: 1120,
PESHAWER.

YURT DIŞI ABONELERİ İÇİN (U.S. Dolar)

TÜRKİSTAN ARAŞTIRMALARI VAKFI,
Vakıflar Bankası, Aksaray Şubesi
Hesap No: 01-10-0081

ABONE BEDELİ

YILLIK ABONE BEDELİ

TÜRKİYE: 20.000 TL, **ALMANYA:** 40 Mark,
U.S.A: 20 Dolar, **ARABİSTAN:** 100 Riyal.

YURT İÇİ ABONELERİ İÇİN HESAP NO

POSTA ÇEKİ HESAP NO:

TÜRKİSTAN YAYIN MERKEZİ-341029

TÜRKİSTAN ARAŞTIRMALARI VAKFI

Hesap No: 40043, Vakıflar Bankası-Aksaray Şubesi

BASILDIĞI YER: DAMLA OFSET 513 64 09

İLAN TARİFESİ

Tam Sayfa Renkli (Dış Kapak): 500.000 TL

Tam Sayfa Renkli (İç Sayfa): 350.000 TL

Tam Sayfa Siyah-Beyaz (İç Sayfa): 250.000 TL

Sürekli İlanlarda %25 İskonto yapılır.

Değerli Okuyucular,

Derginin geçen sayısında Türkistan Cumhuriyetlerinden Kazakistandaki problemlere ağırlık vermiştik. Bu sayıda ise Türkistanın Özbekistan bölgesi ve Kırım ile ilgili yazılar ağırlıkta.

Bu ay Leningradda düzenlenen "Demokratik güçler platformu'na "Birlik", halk hareketi tarafından sunulan raporu Türkçe ve İngilizce olarak veriyoruz. Türkistandaki gelişmeleri yansıtan önemli bir belge olduğunu düşünüyoruz.

Özbekistandaki bağımsızlık deklarasyonunun ilanı, yeni kurulan organizasyonlar, iki genç Türkistanlı kardeşimiz tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan Mehmedali Mahmut'un bir yazısı ve dergimizin bugünü yakalamasını sağlayan bir çok yazı.

Değerli Okurlar,

Türkistan Araştırmaları Vakfı resmen kuruldu. Vakıf yönetimi ilk toplantısını bir ay içersinde yapacak. Ayrıca Dergimiz bundan böyle Vakıf bünyesinde çıkarılacak. Başlangıcından bugüne derginin yasal sorumluluğunu üstlenen değerli dostum Dr.Emin Mindan'a gönül dolusu teşekkürler.

Sizlere iletmek istediğimiz bir başka haber de bu yılki Türkistan Kurultayı ile ilgili Kurultay Milletlerarası nitelikte olacak ve 3-5 Aralık 1990 günleri İstanbuldaki Atatürk Kültür Merkezinde gerçekleştirilecektir. Bu konuyla ilgili geniş bilgiyi "Kurultay'a Doğru" başlıklı yazıda bulacaksınız.

Eylül ayı başında Taşkent ve Bakû'yu ziyaret etme imkânını bulduk. Bu konuyla ilgili gözlemlerimizi gelecek sayıda aktaracağız.

Sizlere veda etmeden önce geçen ay kaybettiğimiz büyük Halk Kahramanı değerli insan Pamir Hanı "Rahman Kul Han'ı" bir kez daha anmak istiyoruz. Yeri doldurulamayacak bu büyük insanla ilgili geniş bilgiyi önümüzdeki sayılarda sizlere aktarmağa çalışacağız.

Sevgi ve Mutluluk dilekleriyle

Doç.Dr. AAhat ANDICAN

II. MİLLETLERARASI TÜRKİSTAN KURULTAYI

I. ÇAĞRISI (3. Aralık 1990)

Bildiğiniz gibi ilk defa geçen yıl Türkistanlılar Kültür ve Sosyal Yardım Derneği tarafından İstanbul'da "I. Türkistan Kurultayı" düzenlenmişti. Sadece Türkiye'deki Türkistanlıların temsilcilerini bir araya getiren bu Kurultay gerek Türkiye'de ve gerekse dışarıda büyük bir ilgiyle karşılandı. Sovyet basını olayı bir Leşi diriltmeğe çalışmak şeklinde tanımlandı. Sovyetlere Göre "Türkistan" düşüncesi ölmüştü. Tekrar dirilmesi mümkün değildi. Sadece bu reaksiyon bile Kurultayın ne kadar etkili olduğunun bir göstergesiydi.

Türkistan Cumhuriyetleri hürriyetlerine kavuşup kendi iradeleriyle yaşama yollarını belirleyinceye kadar Türkistan Meseleleri var olacak demektir. Bize düşen görev problemi her yönüyle tartışmak, ortaya koymak, Türkiye ve Dünyada anlaşılmasını sağlamak, imkânlar nisbetinde hür dünyanın desteğini yöneltmektir. Bu ise ancak bütün dünya Türkistanlıların katılımıyla gerçekleşebilir.

İşte bu amaçla bu yıl "II. Milletlerarası Türkistan Kurultayı" nı düzenlemiş bulunuyoruz. Kurultay 3-5 Aralık 1990 tarihlerinde 3 gün süreyle yapılacaktır. Kurultaya Bütün Türkistan Cumhuriyetlerinden, Azerbaycandan, Kırimdan bilim adamları ziyaretçiler yazar ve şairler davet edilmiştir. Ayrıca Amerika, Almanya, Arabistan, Pakistan ve Afganistan gibi ülkelerden temsilciler katılacaktır.

Değerli Türkistanlılar

Dünyanın neresinde yaşıyor olursanız olunuz bu bildiri hepimiz için bir kurultaya katılma davetiyesidir. Haberleşme problemleri Adres eksikliği gibi sebeplerle hepimize bilgi ulaştıramıyabiliriz. Zira Kurultay programıyla ilgili geniş bilgiyi ancak Dernek bünyesindeki adreslere ulaştırabileceğiz. Elinize davetiye geçmemiş olması sizin kurultaya çağrılı olmadığınız anlamına gelmez. Kurultay bütün Türkistanlılarıdır. 70 yıldır ezilen sömürülen yurttaşlarımızın sesi sizin katılımınızla daha güçlü olarak çıkacaktır. Kurultayla ilgili doğrudan bilgi almak için Dernek adresine yazarak adresinizi bildiriniz.

Aralık ayında buluşuncaya kadar esen kalınız.

Türkistan Araştırmaları Vakfı ve
Türkistanlılar Kültür ve
Sosyal Yardım Derneği adına
Başkan,
Doç. Dr. A. Ahat ANDİCAN

Amerikanın Sesi Radyosu (VOA)'nın Türkistan Araştırmaları Vakfı Başkanı Doç.Dr.A.Ahat Andican ile Yaptığı Özel Röportaj

Doç.Dr.Ahat Andican

Amerika'nın sesi Türkçe bölümü (VOA) Türkistan Cumhuriyetlerindeki olaylar nedeniyle Türkistanlılar Kültür ve Sosyal Yardım Derneği başkanı ve Dergimiz Genel Koordinatörü Doç.Dr. Ahat Andican ile bir röportaj yaptı. Konuşma 11 Haziran 1990 pazartesi gecesi Türkiye saati ile 23.35 de yayınlandı. Konuşma yaklaşık olarak 10 dakika kadar devam etti.

4 gün sonra 15 Haziran Cuma günü ise Başkan Andican yine Washington'dan yayın yapan Amerika'nın sesi (VOA) Türkçe bölümünün "Haftanın Konuğu" adlı programında konuştu. Washington-İstanbul arasında yapılan telefon görüşmeleriyle konuğu olduğu bu programda Dr. Andican Türkistan cumhuriyetlerindeki durum, Sovyet Blokundaki değişimler ve Dış Türkler gibi konularda çeşitli soruları cevaplandırdı. Program yaklaşık 15 dakika sürdü.

VOA tarafından yapılan bu programlar yakın geçmişte oluşan Mesket-özbek Türkü çatışmalarına ve Kırgız-Özbek Türkleri arasındaki olaylara ışık tuttuğu için yayınlanan her iki programın da metnini aşağıda veriyoruz,

**11 HAZİRAN 1990 GECESİ
AMERİKANIN SESİ TÜRKÇE
BÖLÜMÜNÜN (VOA)
DOÇ.DR. AHAT ANDİCAN
İLE YAPTIĞI RÖPORTAJ**

VOA Sayın Andican, yaklaşık 1 hafta önce Sovyet cumhuriyetlerinden Kırgızistanda Kırgızlarla Özbekler arasında çıkan çatışmalar yüz kadar insanın öldüğü bildirildi. Çatışmaların özellikle Kırgızistanın Oşkenti civarında yoğunlaştığı ve hadis-

lerin bir toprak anlaşmazlığından kaynaklandığı gelen haberler arasında. Olaylar hakkındaki görüşlerinizi alabilir miyiz?

Dr.A.ANDİCAN 1970 li yıllara kadar Sovyetler Birliğinin ana siyaseti tek tip, homojen bir sosyalist insan, yani homo sovyeticus yaratmak prensibine dayanıyordu. Fakat bunun başarısız olduğunu gördükten sonra Sovyetler 60 lı yılların sonlarına doğru yeni bir uygulamayı başlattı. Bu politika Sovyetler Birliğinin çevre cumhuriyetlerini oluşturan etnik gruplar arasında şimdi başlayan çatışmanın temelini gerginliği ve çekişmeyi başlatacak şekilde düzenlendi. Türkistan Cumhuriyetlerine birliğin başka cumhuriyetlerinden insanlar getirildi. Bunlar yönetici yapıldı. Kalifiye işçiler, teknisyenler benzer şekilde dışardan getirildi.

lüman cumhuriyetler bu gelişmelerden paylarını almaktadırlar.

**Doç.Dr. AHAT
ANDİCAN İLE 15
HAZİRAN 1990 GÜNÜ
AMERİKANIN SESİ
(VOA) HAFTANIN
KONUĞU
PROGRAMINDA
YAPILAN KONUŞMA**

VOA- Sayın Andican, Azerbeycan, Özbekistan Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kazakistan arasındaki ilişkileri ve farklılıkları kısaca özetlemisiniz?

Dr. A.ANDİCAN-

Bu cumhuriyetler, özellikle Türkistandaki 5 cumhuriyet arasındaki tarihi ve siyasi alanda bir farklılık yoktur. Bildiğiniz gibi Türkistan Tarihi İsmi ve Coğrafi konumu itibarıyla Tarihte çok önemli bir yer tutuyor. Bunu çok iyi bilen Sovyet yönetimi 1920 ile 36 yılları arasında bu bölgede küçük boylardan milletler ortaya çıkarılmıştır. Bu sırada bilhassa özen gösterilen şeyin Türk ve Türkistan sözcüklerinin kullanılmaması olduğuna dikkatimizi çekmek istiyorum. Böylece "Böl ve Yönet" politikasına uygun ortam yaratılmıştır. Bir diğer açıdan özetlersek Türkistan ve Azerbeycan olarak alırsanız. Bunlar farklı birimdir ve farklı yapılanmalara sahip iki devlettir. Ama Türkistan Cumhuriyetleri olarak alırsanız tarihi ve siyasi anlamda bunlar arasında bir ayrılık yoktur.

VOA- Efendim, Geçen yıl Özbekistanda Mesketlerle Özbekler arasında, Geçen hafta içinde Kırgızistanda Kırgızlarla Özbekler arasında çıkan anlaşmazlıkların ekonomik nedenleri var mı acaba?

Dr.A.ANDİCAN-

Muhakkak efendim. Şimdi etnik

huzursuzluklarda en önemli nedenlerden birisi halkın yetersiz ekonomik yapılandırılmasıdır. Türkistanda Çağımıza uygun bir sanayileşme yerine primitif düzeyde el emeğine dayalı bir yapılanma ve bir anlamda bir "monokültür" oluşturulmuştur.

Eğitimsizlik bunun bir yan faktörüdür. Tabii kaynakların hiç bir sınır tanımadan sömürülmesi gibi faktörler, toprağın zehirlenmesi, Hayat standartının Dünya ve hatta Sovyetlerdeki ortalama Standardın çok altında kalışı, bölgede 1962 ye kadar yer üstünde, 1962'den, sonra ise yer altındaki nükleer denemelerin sınır tanımadan sürdürülmesi ve tabii bunların hepsine ilave olarak neredeyse 70 yıldır sürdürülen beyin yıkama olayı.

Bütün bunlardan sonra Moskova 70 yıldır geri bıraktığı, sömürdüğü bu toplumların şimdi merkeze yük olduklarını söyleyebilecek kadar utanmazca davranabilmektedir. Şimdi düşünün. Bu insanları sömürüyorsunuz geri bırakıyorsunuz, 70 yıldır beyinlerini yıkıyorsunuz ve şu anda yine kendi yönetiminizde olan merkezi idarelerin tertipleriyle aralarında olay çıkarıyorsunuz. Bütün bunlarla ortaya konmaya çalışılan düşünce "İşte bu Cumhuriyetler, bu milletler kendi kendilerini, idare edemezler. Aralarında bu tip sorunlar ortaya çıkacaktır" verilmeğe çalışılan imaj bu. Fakat bunun gerçek olmadığını bir gayet iyi biliyoruz.

VOA-Doktor Bey, Gorbaçovun Son 5 yıldır izlemeğe çalıştığı "Glastnost" ve "Perestroika" gibi siyasi ve ekonomik reformların Orta Asya Cumhuriyetlerinde Halk Cepheleleri oluşmasına katkısı oldu mu dersiniz?

Dr.A.ANDİCAN-

Olduğu kuşkusuz Fakat önce şu-

nu özellikle belirtmek istiyorum Glastnost ve Perestroika politikaları Gorbaçov demokrasiyi sevdiği veya ona hayran olduğu için ortaya koyduğu politikalar değildir. Komünizmin eski şekliyle üretken olamaması ve Sovyet sisteminin bugünün standardına yani bilgi informasyon çağına uyamayacağı gerçeği bir anlamda glastnost ve politikalarını doğurmuştur. Bu reformlardan en çok merkezde gücü olanı ve sanayileşme sürecini kısmen de olsa tamamlamış cumhuriyetlerin yararlandığını görüyoruz. Halk cephelelerinin de öncelikle Baltık ülkelerinde ortaya çıkmasının temelinde de bu gerçek yatıyor. Tabii ki bu örneği takip eden Türk Cumhuriyetlerinde de halk cepheleleri ortaya çıkmıştır. Çünkü ortada örnekler vardır. Bugüne kadar Türk Müslüman Cumhuriyetlerin bu reformlardan ne kadar pay alabildikleri de politik platformu izleyenler tarafından bilinmektedir. Siyasi bağımsızlık, din, dil konusundaki serbestlikler Türk Cumhuriyetlerinde Hristiyan Cumhuriyetlere oranla daha geri plândadır. Fakat ne olursa olsun bu gelişmeler tarihi sürecin ortaya çıkardığı doğal sonuçlardır. Sovyetler birliğinin çekirdeğini merkezini oluşturan ve bir anlamda hakim unsur olarak ortaya çıkan Rus Milletinin ya da daha geniş planda söylemek gerekirse Slavizmin korunabilmesi için uygulanmağa çalışılan politikalardır.

Tabii ki Sömürülerek ve kendi istekleri dışında da olsa Sovyetler Birliğinin kurulmasına ve en azından askerî açıdan bir süper güç olmasına katkıda bulunan Türk ve Müslüman Cumhuriyetlerin de bu politikalardan paylarını almaları en doğal sonuçtur.

VOA - Ahat Bey, Moskova Hükümetinin bağımsızlık ilânı ne-

Bu sırada özellikle Türkistan Cumhuriyetlerinde tek tip üretime dayalı bir monokültür politikası uygulandı. Bu bozuk ekonomik yapılanma ise tamamıyla Moskovaya bağımlı bir sistem ortaya çıkardı. Bu tip bir ekonomik yapılanma ise kaçınılmaz olarak aşırı bir işsizliğe yol açmıştır. Söz gelimi, son sayımlara göre nüfusu 22 milyon civarında olan Özbekistanda 9 milyonun üstünde insan, Sovyetler Birliği için fakirlik sınırı sayılan 75 Rublenin altında bir girdiye sahiptir.

VOA- Efendim. Bir şeye dikkatinizi çekeceğim, Bu sorunlar sadece Orta Asyadaki Cumhuriyetlere özgü değil galiba?

Dr. A.ANDİCAN- Özellikle bu bölgede yoğun olduğunu biliyoruz. Yani bu cumhuriyetlerde sanayi olayı da neredeyse sıfıra yakın olduğu için sosyal gerginlik kolayca bir politik gerginlik haline dönüşmüştür. Bu reaksiyonu merkezden (Moskova) uzak tutmanın yolu da yalnızca boy farkıyla birbirinden ayrılan bu etnik grupların arasına yaymaktır. Haberler Moskova ve TASS aracılığıyla geldiği için kesinlikle doğru haber almak mümkün olmamakla birlikte, kanaatimci basit bir toprak anlaşmazlığı yüzünden yüzlerce insanın ölmesi mümkün değildir. Bu arada Pakistan mahreçli bir haber duyuldu ve Türkiye Radyo Televizyonunca da verilen bu habere göre ölümlerin çoğu polisle olan çatışma sırasında olmuştur.

Geçen yıl içersinde Özbekistanda meydana gelen Mesket-Özbek Türkü çatışmaları esnasında da, başlangıçta TASS bunları önce "serseri gruplar", "Fundamentalist İslamcılar", daha sonra ise "Humeyni yanlıları" olarak yorumladı. Olaylar durulup sonuçlar değerlendirildiği zaman hadiselerin yerel

komünist yönetimlerin düzenlediği bir tezgah olduğu görüldü. Özbek Türkleriyle Kırgız Türkleri arasındaki olayların da özellikle Türk boy-ları arasındaki gerginliği artırarak, bu toplumlarda merkeze karşı olan negatif reaksiyonun kendi aralarına yayılması prensibiyle hareket sonucu doğduğuna inanıyorum. Önceki yıl Gürcistandaki olaylar sırasında Gürcü liderlerden birisi bunu çok güzel bir şekilde tanımlamıştı.

"Moskova kendisine yönelen nefreti bizim aramıza yaymağa çalışıyor. Bizim hür bir devlet haline gelme amacımızı sulandırmaya çalışıyor. Bu yoldan bizi saptırmağa uğraşiyor" demişti bu Gürcü lideri. Kırgızistanda meydana gelen olayların temelinde de bu politikaların bulunduğuna inanıyorum.

VOA- Baltık Cumhuriyetlerinde Letonyada, Estonya'da, Litvanyada ve ayrıca Moldavyada bir demokrasi hareketi var ve 3 sovyet Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti. Merkezi hükümetin veya yerel yöneticilerin bir grubu ötekine karşı kışkırtma siyaseti neden bu cumhuriyetler de görülüyor ve başarılı olmuyor? Baltık cumhuriyetlerinde de sanıyorum önemli sayıda Rus azınlık var.

Dr. A.ANDİCAN- Şimdi burada iki olaya dikkat etmek gerekir. Birincisi Baltık Cumhuriyetlerinin 1940'lı yıllardan sonra Sovyet sistemi içersine girmiş olmalarıdır. İkincisi ise Baltık Cumhuriyetlerinde halkın kültür düzeyi belirli bir standardın üzerindedir.

Tabiki bu fark Türkistandaki halkın eğitim görmek istemeyişinden kaynaklanmıyor. Mesela Özbekistanda çocuklar belirli mevsimler boyunca pamuk toplamak için tarlalara götürürler. Normal dünya standartlarında 8-9 ay eğitim görmesi gere-

ken çocukların Türkistanda ancak 4 ay okula gidebildiklerini biliyoruz. Sonuçta böylesi ekonomik çarpıklıklar eğitim düzeyinin düşmesiyle kendisini göstermektedir. Cehaletin yoğun olduğu bir ortamda insanlar kolayca yönlendirilebilirsiniz. Hatta kışkırtabilirsiniz. Sanıyorum Moskovanın uygulamaya çalıştığı siyaset de işte bu nedenle başarılı oluyor.

VOA- Son iki üç yıldan beri Mihail Gorbaçov'un uygulamaya çalıştığı "Perestroika", "Glastnost" gibi reform hareketlerinden orta Asya cumhuriyetleri payına düşeni aldı mı sizce?

DR. A.ANDİCAN- Sovyetler Birliğinde iki Glastnost ve iki Perestroika söz konusudur. Yani bir çifte standart mevcuttur. Bunun en belirgin örneği şudur. Baltık ülkelerindeki olaylara karşı "Aman böyle devam ederseniz ekonomik olarak sizi sıkanm, ekonomik yalnızlığa itilirsiniz" diyen Moskova ve Gorbaçov Azerbeycan olaylarında problemi başlatanların Ermeniler olduğu bilinirken ve olaylar durulmuşken, sırf Azerbeycandaki Halk hareketini bastırabilmek için askeri güçleri rahatlıkla bir katliam yaparcasına Azerbeycana sokabilmiştir. Yine Türkistanda Kazakistanın Alma Ata şehrindeki olaylarda, Özbekistanda Fergana vadisindeki olaylarda ve son olarak Tacikistandaki olan olaylar sırasında resmî güçleri şiddet uygulayacak şekilde rahatça kullanabilmiştir. Bütün bunlar gösteriyorki fikir ve uygulama platformunda merkezin, yani Gorbaçov ekibinin düşüncesi periferdeki Türk cumhuriyetler için çifte standartlı bir "açıklık" ve "Yeniden yapılanma" uygulamasıdır. Fakat ne olursa olsun batıdaki cumhuriyetlerin yararlandıklarından çok az da olsa Türk ve müs-

deniyle Baltık cumhuriyetlerine ekonomik ambargo uygulamaya çalışırken geçen yıl Azerbaycandaki olaylar sırasında Baküye asker göndermesinin nedenini siz neye bağlıyorsunuz?

Dr. A. ANDİCAN-

İnancıma göre Gorbaçovun kafasında başlangıçtan beri merkezin ruslaştırılması ve bununla birlikte hristiyanlaştırılması şeklinde bir düşünce var. Bu belki aşırı bir iddia gibi gelebilir. Bunu şöyle tanımlayabilirim. Biliyorsunuz 70 yıldır Marksist felsefe her türlü milliyetin üzerinde tek tip Sovyet insanı yaratma düşüncesine dayanmıştı. Homojen bir Sovyet insanı yaratma çabası vardı. Fakat bunun olamayacağı ortaya çıkmıştır. Özellikle Afganistan olaylarında da görüldü ki Marksizm tek başına sovyet insanını uyarabilecek, onu sovyetlere karşı olan güçlerle ortak mücadeleye götüremeyecek bir güç haline dönüşmüştür.

O halde Marksizm Leninizmin yerini alması bile ona destek olacak başka bir güç gereklidir. Bu güç ise insanlık kadar eski bir güç, bir diğer deyişle din yani hristiyanlık olacaktır. Böylece benim "Marksist Haçlılık" diye tanımladığım bir olay gündeme geldi. Ve Marksist Haçlılığa da Batı çok güzel uyum gösterdi. Baltık Ülkelerine yalnızca ekonomik açıdan aman yapmayın, ambargo koyarım" vs. diyen Moskova Azerbaycan'da olaylar durduğu halde oraya askeri kuvvetlerini gönderdi. Tanklarla insanları ezdi. Biliyorsunuz buna da Batı Dünyası alkış tuttu.

Fakat burada Siyasi deneyimsizlikten doğan bir etken de vardı. Başlangıçta Türk Cumhuriyetlerindeki halk cepheleleri Komünist Parti içinde örgütlenemediler. İnancıma göre Azerbaycan Komünist Partisi

içersinde etkili bir halk Cephesi olabilseydi Azerbaycan işgali yaşanmazdı. Özbekistanda "Birlik" halk hareketinin bir yıldan az sürede 1 milyonluk bir üye potansiyeline ulaştığını, geçen Nisan ayında kurulan "ERK" hareketinin Özbekistan parlamentosunda en az 40-50 taraflarının olduğunu biliyoruz. Bu gruplar halkın yönlendirebileceklerini çeşitli şekillerde göstermişlerdir. Kazakistanda çevreci bir hareket gibi örgütlenen "Nevada" örgütünün bile gerçek anlamda siyasal bir parti gibi hareket edebildiğini görüyoruz.

VOA- Sayın Andican, Moskova hükümetine Sovyet Musevilerinin göçüne izin vermesi için başta Amerika olmak üzere çeşitli ülkeler tarafından baskı yapılıyor. Azeriler, Özbekler, Kırgızlardan başka ülkelere göç eden var mı, varsa genellikle hangi ülkelere gidiyorlar?

Dr. A. ANDİCAN-

Öncelikle Musevi göçü enteresan değildir. Zira bunların kendilerine ait bir coğrafi bölgeleri yok. Ayrıca nasıl İhtilal sırasında Komanev, Zinoviyev, Troçki gibi museviler parti nomenklaturası içersinde çoğunluğu oluşturuyor idiyse, şimdi de hala durum aynı. Fakat eski katı sistem içersinde bunlar reaksiyon görmüyorlardı. Şimdi halk görüşlerini dile getirebiliyor ve bir anlamda "Pamyat" örgütü gibi Anti musevi örgütler ortaya çıktı. Bu etkenler göçü hızlandırıyor.

Türkistan Cumhuriyetleri ve Azerbaycan için böyle bir sorun yoktur. Bu insanlar kendi topraklarında yaşıyorlar. Bu bölgeleri terketmesi gereken de Türkler değil işgalci kuvvetler, yani Ruslar ve diğerleri. Böyle olunca da bu insanlardan henüz göç görmüyoruz. Sanıyorum gelecekte de görmeyeceğiz.

VOA - Doktor Bey, Türk Hükümetinin Orta Asya Cumhuriyetlerine yönelik Siyasetini nasıl değerlendiriyorsunuz ve bu siyasette ne gibi değişiklikler yapılmasını arzu edersiniz.

Dr. A. ANDİCAN -

Türk hükümetleri olayı geçmişte olayı benim "pantürkizmle suçlanma korkusu hastalığı" deyimimle tanımlanabilecek şekilde görmüşlerdir. Yakın geçmişte buna birde "AET Sendromu" diye tanımlayabileceğim bir hastalık daha eklendi. Yani AET'ye girme isteğiyle birlikte batıya şirin görünmek için Türk dünyasından uzak kalma olayı ortaya çıktı. Fakat daha sonra Azerbaycan olaylarında görüldü ki Türkiye ne kadar kendini uzak tutmağa ve nötr kalmağa çalışırsa çalışsın olayın içersine doğru gitmek zorundadır. Yani bir taraf olmak durumundadır. Tarihi misyonu bunu gerektirmektedir.

Kanaatimce gündemdeki en önemli problem Türkiyenin kendi bakış açısını geliştirmesidir. Olaya batı dünyasının gözlükleriyle bakmaktan vaz geçmelidir. Araplar, Slavlar, İngiliz milletler topluluğu vs. arasında nasıl bir dayanışma varsa Türkler arasında da böyle bir dayanışmanın olması da kaçınılmaz bir olaydır. Kültürel alanda bir dayanışma kurmağa çalışmalıdır. Ekonomik temaslar yoğunlaştırılarak bir "Türk Ortak Pazarı"nın plânları yapılmalıdır. Ayrıca Türkiyenin çok önemli bir görevi daha vardır. Haberlerin Moskova ve TASS aracılığıyla ulaştırılması doğru haber olayını ortadan kaldırmaktadır. İşte Türkiye Türkistan da Azerbaycan da olan olayları objektif olarak alıp dünyaya aktaracak kaynakları ve merkezleri kurmak zorundadır.

“FARABÎ'NİN DEVLET FELSEFESİNİ ANLAMAYA BİR GİRİŞ DENEMESİ (II)

Gazi Üniv.
Hakan Poyraz

Fârâbî atalarında Tarkan bu lunması ihtimalinden ötürü, Türk tarihinden yakından haberdar olmalı idi. Tarkanlık müessesesi, tarihi olaylar arasında bir münasebet kurmağa imkan verdiği için, Fârâbî'nin ataları vasıtası ile son raki Türk devletlerine bir model teşkil edecek olan Hun Konfederasyonunu bilmesi kuvvetle muhtemeldir¹. Hilafet merkezi Bağdat'a geldiğinde Türkçe konuşan Fârâbî'nin anadili aracılığıyla aldığı kültür unsurlarından en önemlisi, Türk'ün dünya görüşü ve bu dünya görüşü içinde temellenen Türk Devlet Felsefesi olmalıdır. Gerçekten de Dil- düşünce ve Dünya görüşü arasında sıkı bir münasebet vardır² ve Fârâbî Tarkanlık müessesesi vasıtasıyla Türk Tarihi bilincine ulaşmış olmalıdır. Böyle bir dünya görüşü temeli üzerine inşa edilmiş bulunan devlet anlayışı, onun ontolojisinden ayrılamaz, onun bir cüz'üdür.

Bütün sistemci felsefelerde, bir problemi sistemin bütününe nüfuz etmiş bulunan sistem ruhu'ndan ayrı olarak düşünmek imkansızdır. Bu sebeble, "el-siya-

Özellikle çoğunluğu Sovyetler Birliği hakimiyeti altında bulunan Türk halklarının azatlık ve hürriyet mücadelesine girdikleri şu günlerde, bağımsız bir devlet kurma yolunun sağlam bir tarih ve devlet felsefesinden geçtiği gözönüne alınırsa hem Fârâbî'nin anlaşılması, hem de Türk Dünyasının geleceği için yeni perspektifler üretilebilecektir.

set el-medeniye" (Medenî Felsefe/Devlet Felsefesi) adlı eserinin diğer bir adı da "Mebadî el-Mevcûdât" yani "Varlıkların Prensipleri" başlığını taşımaktadır. Bu espiyi anlamak kolaydır. zira o, devletin menşei konusunda sevgi, bio-organik, ihtiyaç, çevre, saadet, adalet gibi temel kavramlar ve bu kavramlar etrafında nazariyeler geliştirmekle birlikte bütün bu kavramları ontolojik nazariye içinde değerlendirmektedir³. Onun siyaset ve devlet felsefesi, kainat anlayışı üzerine kurulmuştur. Yunan ve İslam kaynaklarını felsefesinde mecz eden Fârâbî'nin ana dili vasıtasıyla Türk dünya görüşünün de devletin menşei konusunda bir etkisi olsa gerektir.

Eski Türk inancında üniversalizm hakimdir. Bir din ya da dünya görüşü olarak üniversalizm için esas olan "bütün" dür. Fertler ya da birimler, bu bütünün bir parçasıdır ve bir parça, bütünlüğe birleştiği zaman bir şey ifade eder. (bütün, bir strüktür olarak karşımıza çıkmaktadır.) Varolan her şey; gök, yer, dağ, deniz, güneş, yıldız gibi unsurlar,

1 M. Küyel, İbn Sina'nın AL-AKL AL-FAAL'ine bir Adım (İbn Sina'ya Armağan, T.T.K. Ankara, 1984) s. 692.

2 Çağdaş düşünürlerden L. Wittgenstein, Tractatus adlı eserinde bu bağlamdan olmak üzere şöyle der: "Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarıdır." (Tractatus, Logico Philosophicus, Terc. Oruç Aruoba, B.F.S, İst 1985) s. 127.

3 Bkz. Fârâbî, Medinetül-Fazıla, Ayrc. Bkz, Bayraktar Bayraklı, Farabi'de Devlet Felsefesi, (İst, 1983).

kozmetik bir sistem içerisinde birleşirler ve bir kompozisyon meydana getirirler. Her şey, her fert, bütünü parçası olduğu ölçüde değer ifade eder⁴. Strüktüralizm (yapısalcılık) olarak bilinen meslekte bütün kendini oluşturan parçalardan farklı bir şey iken Üniversalizmde parçalar bütünü ufak bir modelidir. Bu görüş Mezopotamyalıların, insanın mikrokosmos (küçük âlem), âlemin ise bir paralelliğin bulunduğu inancına dayanır. Mezopotamyalılar, Sümerlilerin de etkisiyle, toplumun evrene nazaran mikrokosmos olduğuna itikâat ediyorlardı. Hikmet'in önce Kaldelilere, oradan Mısır'a, Mısır'dan Yunan'a, buradan da İslâm'a geçtiğini söyleyen Fârâbî, insan vücudu ile devlet vücudu; devlet vücudu ile evren vücudu arasındaki paralelliği sezmişti⁵. Nasıl ki kalp, insan vücudunun merkezindeki vücuda hakim uzuv (organ) ise, devlet reisi de devletin hakim uzvudur⁶. Toplumun idaresi nasıl "ilk reis" e ait ise, varlık da "ilk varlık" (İlk Mevcut) a aittir formülü ile bu teorisini İslâm inancıyla da örtüştürmüştür.

Bütün bu sebeplerden dolayı O, bu konudaki eserine, ontolojisinin temel kavramı olan İLK MEVCUT ile başlar. Farabi on-

tolojisinde varlık iki temel kategoride incelenir;

- Varlığı zorunlu olan: Vacib el - Vucûd
 - Varlığı zorunlu olmayan: Mümkün el - Vucâd
- Varlığı zorunlu olmayana yok farzeddiğimizde bu bizi herhangi bir çelişkiye götürmez. Onun varlığı, kendisinden bir önceki sebebe dayanır. Halbuki varlığı zorunlu olanı yok farzedemeyiz. Çünkü Onun varlığı için sebep gerekmez. O, herşeyin varolması için ilk sebep'tir⁷. Bu İlk Sebeb ve İlk Varlık ise Tanrı'dır⁸.

Fârâbî ontolojisi, kosmolojisi ile sıkı sıkıya bağlıdır. Ona göre, Zorunlu Varlık (Vacib el-Vucud) olan Tanrı'dan mümkün varlık olan âlem; taşar, feyzeder. Fârâbî, âlemin yaratılışını izah için Yeni-platoncu sudûr teorisine başvurmaktadır. Güney ışınlarının çıkıp yayılması gibi varlık, Tanrı'dan çıkar, yayılır. Bununla birlikte Fârâbî'nin sudur teorisinde Tanrı, kendi bilgisi ve rızası dahilinde varlığı yaratmaktadır⁹ yoksa Platinustaki gibi canlı bir kaynaktan çıkan manevî bir oluş söz konusu değildir.

Mantık prensipleri, ontolojiye dayanan kozmolojiyi izah için

devreye girer: "Birden bire çıkar". Varlık Tanrı'dan sudur ederken, ilk yaratılan "İlk Akıl" dır. Böylece onun meşhur "akıllar" nazariyesine geliriz Kozmolojik akıllar, felekleri ve diğer gök cisimlerini de meydana getirirler. Bu akılların ve göklerin sayısı bilinmemekle birlikte, sadece faal akılların (el-Ulkulu'l Fa' âle) olan kısmını bilebiliriz¹⁰. Filozof ya da peygamber. faal akıl ile münasebet kurabilen kimsedir. Faal akıl ile islâm inancının vahiy meleği Cebrail, identik varlıklardır. Faal akıl, "Ruhü'l Kudüs" veya "Ruhü'l Emin" olarak bilinen melekle aynı görevi üstlenmektedir. Faal akıl, vahiy meleği ile özdeş kılındığı için o, vahiy ve ilhamların, sosyal düzeni sağlayan kanun ve nizamın da kaynağıdır. Allah, Fârâbî'ye göre, Faal akıl aracılığı ile vahyeder¹¹. bununla birlikte feylesof ile peygambere faal akıl değişik şekillerde taşar: faal akıl, bir kimsenin munfail aklına taşarsa o kişi "Hakim Filozof; faal akıl, bir kimsenin muhayyile kuvvetine taşarsa o kişi "Peygamber/ncbî" olur¹².

Tıpkı peygamber veya filozof gibi İlk Reis'in ruhu da Faal Akıl ile münasebet kurmaktadır. İdeal bir Site (devlet) de, filozofların

4 Fahretten Olguner, Fârâbî, (Ank, 1987) s. 32.

5 M. Küyel, a.g.m, s. 709.

6 Fârâbî, Medinetü'l Fazıla, s. 58.

7 Fârâbî, Felsefenin Temel Meseleleri (Uyûn el-mesail) trc. M. Kaya (Felsefe Arkivi/sayı:25, İst, 1984) s.204.

8 Aynı yer.

9 Fârâbî, a.g.e, s. 205-206.

10 A.g.e, s. 206-207.

11 Yaşar Aydın, Fârâbî'nin Nübüvvet Öğretisi, (İslâmî Araştırmalar, Cilt 2, sayı 8, Ağustos 88) s. 98.

12 Fârâbî, medinetü'l Fazıla s. 76.

Kral; Kralların Filozof olması gerektiğini söyleyen Platon'un görüşleri Fârâbî tarafından, İlk Reis'in insanlığın ve felsefenin bütün erdemlerine sahip, peygamber hırkası giymiş, ilahî bir Efflatun'a¹³ dönüştüğünü görebiliriz. Onun nazariyesinde filozof ta, peygamber de İlk Reis de aynı kaynaktan yani "el-akl el-faal" den "bilgi" almaktadırlar. Dolayısıyla devletin, dinin, hikmetin kaynağı faal akıldır.

Türk devlet anlayışında Tanrı'nın hükümdara "kut" vermesi aynı anlama gelebilir mi? Orta Asya Stepplerinde yaşayan Türk topluluklarının asıl dini olan Gök Tanrı dininde Tanrı (Tengri) en yüksek ve ideal varlık olarak, kainatın merkezinde, yaratıcı ve tam iktidar sahibi bir Tanrı idi¹⁴. Dünyanın merkezi ile kâinatın merkezi arasında bir paralellik vardır şöyle ki; Gök Tanrı, kainatı Temür Kazguk (demir kazık) etrafında döndürerek gök'e gök yolu ile de yer'e nizam verir¹⁵. Yeryüzü, gökkubbeden bir demir kazık ile "kutup yıldızı"na bağlıdır. (Bunun yerin de gök gibi yarım kubbe şeklinde olması gerektir)¹⁶. Dünyanın merkezi ise, göğün tam tepesinden (Temür Kazguktan) geçip, tam alta düşen

yerdir. Orası "Yirsu"dur ve "ordug" oraya kurulur. Gök çarkı, Temür Kazguk denen Kutup yıldızı etrafında, devlet çarkı ise hükümdarın etrafında döner¹⁷. Kutup yıldızını yere bağlayan Temür Kazguk/Altun Kazguk'un dibinde Kağan'ın Otağ'ı vardır. Bu kozmogoni Türkün hükümdarının "Kut" unu (gücünü, varlığını, devletini) gökten yani Tanrı'dan aldığına dair olan inanca işaret etmektedir. Dolayısıyla eski Türk hükümdarlık telakkisi, karizmatik hakimiyet esasına göredir. Lider, karizmatik hakimiyeti gökten almaktadır. Vesikalara inildiğinde, idare etmek hakkının Türk Kağanına Tanrı tarafından bizzat verildiğine ait inanca rastlarız: Asya Hun İmparatorunun ünvanı, "Gök-Tanrı," güneşin ve ayın tahta çıkardığı Tanrı kut Tanhu idi. Hsia Hun devleti Tanhu'su şöyle diyordu: "benim hükümdar olmam Tanrı tarafından kararlaştırıldı" Aynı şekilde Batı Hun devleti Hakani Atilla'nın "Tanrı'nın kılıcı" olarak anılması aynı mantıkladır¹⁸. (İslâm halifesi Hz. Ali'nin de aynı ünvanla anıldığını hatırlayalım.)

Hükümdarın Kut'unu göklerden alıyor olması demek, devleti göklerden alıyor olması demektir. Güneşin ve ayın devlet verme-

si ise Mübahat Küyel'in dipnotlarda sıkça verdiğimiz araştırmamızda gösterdiği üzere mezopotamya ve Sümer kaynaklıdır. (Sümerler, Türkler gibi Asya kavmidir ve evren görüşlerinde paralellikler mevcuttur.) Ay, sümer kozmogonusunda "Tamga"ların bulunduğu yerdir. Gök-tanrı'nın (Dingir/Tengri) nin emriyle Ay (Nannar) hükümdarlık tamga'sını (mührünü) karizmatik vasıflara sahip olan'a (hükümdar'a) verir¹⁹ Aynı imaj, çin düşüncesinde de mevcuttur. Şu farkla ki, imparator, gök'ün (güneşin/tanrı'nın) oğludur. Türklerde ise Tanrı, Kut verendir. Kut'un tabiatı, hikmet ve şiarı "adalet" olduğu için²⁰. Bu prensipten ayrılırsa "Kut" geri alınır ve ehil ellere verilir. Bu Doğu kültürlerinin ortak özelliği olsa gerek. Çin'de Chou sülalesi zamanında (m.ö. 1050-247) Tanrısal kuvvetin adı "T'en" dir. (Çinliler Tanrı dağlarına Tien Şan demektedirler. Tien/Tengri sesleri arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Çin inancından Tien, gökte oturan, fena hükümdarları cezalandıran, hanedanlar kuran, erdemleri mükâfatlandıran "atalar Ruhu" nun kolektif adıdır. Konfüçyus'ta ise, kişisel olmayan ahlakî kuvvet, en üstü varlık

13 De Boer T.J. İslâm'da Felsefe Tarihi (Ank, 1960) s. 87, (Mahmut Arslan, Kutatgu Bilig'de Ahlak ve Siyaset Felsefesi, Sosyoloji Konferansları, İst, 1988 s. 38'den naklen).

14 İbrahim Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü (İst, 1984) s. 295.

15 Mübahat Küyel, İbn Sinâ'da AL-AKL AL-FAAL'in Kökleri (İbn Sina'ya Armağan, T.T.K) s. 597.

16 Bahattin Ögel, Türklerde Devlet Anlayışı, Onüçüncü Yüzyılın sonlarına kadar, (Ank, 1982) s. 22.

17 M. Küyel, Kut, Fârâbî ve İbn Sinadaki. s. 490, B. Ögel, Türk Mitolojisi I. Cilt (Ank, 1988) s. 114.

18 İ. Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü, s. 237.

19 M. Küyel, A.g.m, s. 669.

20 İ. Kafesoğlu, a.g.e., s.238.

yaratıcı (Tanrı) dır²¹.

Dolayısıyla "devlet" i Tanrı adalet ile hükmedene vermektedir.

Fârâbî'nin el-aklel-Faal adını verdiği; filozofun bilgeliğinin, peygamberin vahyinin, devlet adamındaki devlet bilgisinin kaynağı olan kozmolojik aklın kosmostaki yeri "ay" mıdır? Alk el-Faal'in yerinin ay olarak kabul edilmesi bu anlayışın bir ürünü olabilir mi?²².

Devlet, Arapça bir terimdir ve *de/ve/le* infinitifinden türetilmiştir. De-ve-le, ayın devri (döngüsel) hareketini ifade eder. Kültürün diffusion yolu ile yayıldığı kabul edilirse, hükümdarın "devletlü" olmasının, ayın ondördü gibi parlak ve ihtişamlı olması manasına geldiğini anlayışının köklerinde, sözkonusu edilen kozmogonilerin bulunduğu âşikardır. Tanrıcut, güneşin ve ayın tahta çıkardığı hükümdardır. Eski Türk dininde gök ve güneş, birinci dereceden öneme sahiptiler. Mani dininin Türkler arasında yayılmasından sonradır ki; ay, güneş ve gökten daha fazla önem kazanarak birinci sıraya geçti. Türkler "AY Tanrı" demeğe başladılar. Oğuz Han'ın doğumundan bahseden Uygur menşe'li Oğuz Kağan destanında, Oğuz'un babası Ay-Kağan olarak bildirilir. (Diğer destanlarda Oğuz Kağanın

babası Kara-Han idi) Aynı şekilde Uygur Hükümdarları "Ay Tanrıda kut bulmuş" ünvanı ile anılmakta idi²³.

Osman Gazi'nin Şeyh Edebâlî'nin evinde gördüğü rüyayı hatırlayalım. Edebâlî'nin koynundan çıkan ay, Osman Gazinin koynuna giriyor. ve göğsünden bir ağaç çıkarak üç kıtaya yayılıyor idi. Rüya Şeyh Edebâlî tarafından yorumlanır; bu yorumda ay ve hilal, devletin işaretidir.

Fârâbî'nin Türk kültüründen alıp İslamî bir muhteva kazandırdığı motiflerden birisi de "Burkan/burhan" nazariyesidir. Burhan rahip demektir. Budda ve Mani dinlerinin etkisiyle Türk kültürüne mal olan bu nazariyede Burkan ile kainat arasında on makam vardır. Burkan Sakmunyani, bir dünya hükümdarıdır. Nirvanaya ermiş ve fakat kainatın idaresi için kendisine yardımcıları (Bodisatva) seçmiştir. Burkan ile kainat arasındaki on makam, Fârâbî'nin on akıl (el-ukulu'l aşere) teorisine ilham vermiş olmalıdır²⁴. Devlet reisi (İlk Reis) on aklın onuncusu olan faal akıl ile irtibat kurarak "vahiy" alır. Bu anlamda inançlı bir müslüman olan Fârâbî'nin tasavvur ettiği "ilk reis" İslâm peygamberi olsa gerektir.

İnsandaki bilme melekesi, kozmolojik akıllarla irtibat halinde

de açığa çıkar. Bu açıdan kozmolojik akıllar ile psikolojik akıl bir-biri ile bağıntılıdır. Psikolojik akıl basamakları; kuvve halindeki akıl (el-Akl el-Kuvve), fiil halindeki akıl (el-Akl el-Fiil) ve müstefât akıl (el-Akl el-Müstefât) dan ibarettir. Beden kemalini ruhtan alır. Ruhun kemali ise akıl sayesinde. Akıl, doğuştan bil-kuvve mevcuttur ancak, duyu verilerini alarak bilfiil akıl, soyut suretleri idrak eder ve hads (sezgi: intuition) meydana gelir. Bu akıl derecesinin sonunda faal akıl vardır. Faal akıl ile, nasıl göz karanlıkta görmez iken kuvvede kalan görme hissi güneşin doğması ile görme haline geçiyor ise; kuvvede bulunan akıl, ma'kûlhaline gelir²⁵.

Farabi, kozmolojik ve psikolojik akılları üç basamaklı olarak görmüştür;

1. Faal Akıl
2. Müstefât Akıl
3. Münfail Akıl

Her kim ki faal akıl seviyesine çıkmadan evvel, münfail akıl ile daha sonra da müstefât akıl ile ilişki kurabilecek seviyede ise o, "ilk reis" olmalıdır²⁶. Medine (Devlet) yi idare eden "ilk reis" e Allah'ın Ruh'u'l Emî nvasıtasıyla "vahy" indirdiğini söyleyen Fârâbî bu kişinin Medinetü'l Fazıla (Er-

21 Konfiçyus, Konuşmalar, Terc. Muherra N. Özerdim, (Ankara, 1974) s.

22 Bu konuda bkz, M. Küyel, İbn Sina'da AL-AKL AL-FAAL'in kökleri, s. 669.

23 Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, s. 129.

24 F. Olguner, Fârâbî, s. 30.

25 Fârâbî, İhsa el-Ulûm (İlimlerin Sayımı) terc. Ahmet Ateş, (İst, 1986) s.41.

26 B. Bayraklı, Fârâbî'de Devlet Felsefesi (İst, 1983) s. 116.

demli Şehir/Devlet) da peygamber olduğunu söylemekle, filozof devlet başkanından ziyade, idareci peygamberi kastediyor olmalı idi²⁷

Bu konuda diğer İslâm filozoflarının Fârâbî'nin etkisinde kaldığını söyleyebiliriz. Kendisi gibi Türkistanlı bir Türk filozof ve hekimi İbn Sinâ (980-1037) Nübüvveti, İlâhî hukukun zarureti, hakiki peygamber ile sahte peygamber arasındaki farkları açıklayan ilime, siyaset isimini verir. İbn Rüşd nübüvveti esasta siyasî bir vakıa olarak ele alır. Peygamberin hususî fiili kanun koy maktır. Yahudî felsefesi İbn Meymûn (1135-1204) ilk reis Nebî olması gerektiğini savunan Fârâbî'nin tesirinde kalarak Hz. Musa'yı ilk reis olarak görmekte, mükemmel cemiyetin kurucusu olarak göstermektedir²⁸

Fârâbî'nin

Devlet Felsefesinde Devlet Başkanının Önemi:

Bütün yukarıdaki açıklamalar göstermektedir ki, Fârâbî, devlet felsefesini inşa ederken bu inşa faaliyetini ontolojisinin temel kavramları ile yapmakta, "ideal site" yi oluştururken ilhamı Platon'dan almış olmakla birlikte Eflatun'un içinde bulunduğu dünyaya yabancı bir çok yeni malze-

me ile yeni bir siyaset bilimi kurmaktadır.

Bilindiği gibi Platon, hakiki varlıklar olarak *idea'ları kabul ediyordu. devlet diyalogunda: "nasıl ki güneş göze görme imkanı veriyorsa, idealar da akla görme özelliği verir"*²⁹ demektedir. O, meşhur mağara istiaresinde³⁰ kendilerini beden mağarasına hapseden insanlara, gördüklerini hakikat değil, gölgeler olduğunu söyleyen vicdanın sesidir. Çağının sofist anlayışı, insanı her şeyin ölçüsü yapmış, hakikatın insandan insana değişebileceğini ileri sürerek insanoğlunun tutunabileceği hiç bir evrensel değer bırakmamıştır. Böyle bir felsefe/dünya görüşünün ahlak anlayışı herhalde güçlünün haklı olacağı şeklinde tescilli edecekti.

Ünlü Sofist Protogoras, bu anlayışı şöyle formüle eder:

"İnsan hakikatın ölçütüdür"³¹.

Böyle bir değerlendirilme, her türlü faziletin kişiden kişiye değişebileceği; adalet, bilgelik, cesaret ve ılımlılık gibi evrensel değerlerin altüst olacağı ve toplumsal bir kaos yaşanacağı farkındalığı ile Platon, Yunan toplumuna yeni bir ahlak, yeni ve "ideal" bir toplum teklif ediyorum. Böylece devleti, bilgiyi ve

ahlakı kaostan çıkarmak istiyordu. Bunun için devletin meselelerini farkında, devletin varlık sebebini anlamış, değişen ve başkalaşana meyletmeyip, değişmeye arzulu, ideale ulaşmağa çalışan insanların devlet yönetiminde söz sahibi olmasını istiyor, bunun yolunun da devlet adamının felsefe eğitimi almış olmasıyla mümkün görüyordu; Filozof bir kral ya da "idea"nın bilgisine ulaşmış bir kral filozof.

Fârâbî devlet felsefesini inşa ederken şüphesiz Platondan etkilenmiştir. Nitekim ansiklopedik bir mahiyet arzeden İlimlerin Sayımı adlı eserinde, medeni ilim yani siyaset bilimi konusunda Aristoteles'in "Politika Kitabı" ve aynı zamanda Platon'un "Siyaset Kitabı"ndan bahseder³². Fakat az önce yurakıda da belirtildiği gibi onun siyaset felsefesi ne Kamparella (1568-1639) nın Güneş Ülkesi'ne, ne Thamos More' (1478-1535) nin Ütopya'sına benzer ne de Platon'un ideal site devleti ile sınırlıdır. O, insanın yapısından başlar. Mümkün olan en yüksek erdemi gerçekleştirmek için insanın topluluklar halinde birleşmesi gerektiğinden söz eder. Medinetü'l Fazıla adlı eserinde yaşadığı çağ ve İslam öncesi toplumların yönetim biçimle-

27 A.g.e, s. 117.

28 A.g.e, s. 119.

29 Platon, Devlet, Terc. S. Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (İst, tarihsiz)s. 197.

30 Bu benzetmede, mağaraya hapsedilmiş köleler, dışarıdan gelen kervanın sesini önleride yanan ateşin gölgelerini, yüzleri mağaranın duvarına, sırtları da mağaranı kapısına dönük oldukları için, duvarda yansımış haliyle görürler ve bu yansımaları gerçek zannederler. (Platon, Devlet, 7. Kitap 554-a ve devamı) İnsan bir beden mağarasına tutsaktır. Duyuların ve algının verdiği bilgi, tıpkı mağaraya hapsedilen kölelerin bilgileri kadar gerçektir. (Bu konuda Platon'un Theitatos diyaloguna bakılabilir.).

31 Walter Kranz, Antik Felsefe (İst, 1984) s. 194.

32 Fârâbî, İhsâ el-Ulûm (İlimlerin Sayımı) s. 21 ilâ 25 arası.

rinin karşısına faziletli/erdemli devleti teklif eder. Devletin kaynağı/menşei konusundaki ontolojik nazariyeyi topluma transplante ederek, toplumdaki fertler ile kainattaki varlıklar arasında bir paralellik kurar. Yunan kaynaklarını çok iyi biliyor olmakla birlikte yalnız Yunan felsefesi değil, İslâm öncesi Türk Kültürü ve İslâm dini, bu kompozisyonu hazırladığı çerçeveyi kendisine sunmaktadır. Varlığın idaresi nasıl İlk Varlığa (Tanrı'ya) ait ise, toplumun idaresi de Faal akıl ile birleşen İlk Reis'e aittir.

Bütün bilinen sebeplerden dolayı, İlk Reis'in önemi kendiliğinden açığa çıkmaktadır. O, Platoncu manada "Filozof-Kral" olabileceği gibi, peygamber hırkası giymiş bir filozof, ya da Kut'unu Tanrı'dan almış bir Bilge Kağan'dır. Nitekim Türk hükümdarlarının ünvanı Bilge ya da Böğü olarak geçer. Bilge: filozof, kağan da kral manasına geldiğine göre, Göktürk ve diğer Türk devletlerini Kağanları "Filozof Kral" kimliğine bürünü veriler böylece... Kağan'ın bilge oluşu tesadüfi değildir. O, devletin varlık sebebini bilir, adaletle hükmeder. Bu özelliğinden dolayıdır ki Tanrı ona Kut (zenginlik, devlet, saadet, varlık) vermiştir, Bu sebeble Türk Hakanı Tanrı-Kut'tur.

Orhun Abidelerinde bu motifi sıklıkla görmek mümkün:

"Tengri teg, tengride bolmuş, Türk Bilge Kağan bu ödke olurtum (Tanrı ibi Tanrı'da olmuş Türk Bilge Kağan)³³, kutu var olduğu için "kutum bar, üçün Kağan olurtum" Kağan olmuştur³⁴. Gene Ünlü Bilge Tonyukuk dahi, Tanrı kut verdiği için İltiş Kağan'ı Kağan kılar.

Böyle bir yapı ile karşımıza çıkan devlet adamı, fizyolojik ve psikolojik yönden bir çok özelliğe haiz bulunmalıdır:

1. *Beden fonksiyonları yerinde olmalı ve faaliyetlerini engelleyecek beden özürlü bulunmamalı.*
2. *Kavrayış gücü yüksek olmalı.*
3. *Hafızası kuvvetli olmalı*
4. *Uyanık ve zekî olmalı ki en ufak bir delili anında fardekip kullanabilsin.*
5. *Güzel konuşmasını bilmeli, zamirindeki her şeyi açıkça izah edebilmeli.*
6. *Yemeye, içmeye ve kadınlara düşkün olmamalı³⁵.*
7. *Öğrenmeyi ve öğretmeyi sevmeli (hem üstad, hem talebe olmalı).*
8. *Doğruluktan ve doğrulardan yana olmalı.*
9. *Ulu olmalı ve ululuğu sevmeli. (Kendisi insanî kurumlar*

içinde en üst kurumu temsil etmektedir. Bunun için aşagıluyıcı fiillerle uğraşmamalıdır)

10. *Adaleti gerçekleştirmesi ve adalet ehlini sevmesi gerekmektedir.*

11. *Mutedil (ılımlı) bir mizaca sahip olmalıdır.*

12. *Azim ve irade sahibi olmalı, cesaretli olmalıdır³⁶*

Yukarıda sayılan on iki özelliğe sahip olan "reis" olmağa hak kazanandır, böyle bir yöneticinin idare ettiği topluluk, erdemli topluluktur. Platon'da "adalet", "cesaret", "bilgelik" ve "ılımlılık" olarak ele alınan ahlak ilkeleri, İlk Reisin şahsında toplanmıştır. Böyle bir lider, herkesin kendine muhtaç olduğu ve herkese layık olduğu mevkiyi verendir. Lidere verilen bu önem, tesadüfi olmasa gerektir. Devleti bir gemiye, Lider'i kaptana benzeten Aristoteles, geminin sağlimen limana varabilmesi için tayfalardan kaptana kadar herkese mühim vazifeler vermektedir³⁷. Aynı şekilde iyi teşkilatlanmış bir devlette, lider, bir orkestra şefi gibidir. Aynı şekilde organizasyonun bozulması da Liderden başlar anlayışı bir Türk atasözünde şöyle dile getirilir: "Balık baştan kokar".

Machivelli'ye göre Türk hükümdarlarını ele geçirmek zor, fakat elde tutmak son derece ko-

33 Muharrem Ergin, Orhun Abideleri (İst, 1984) s. 35.

34 A.g.e, s.88.

35 devlet reisini erkek olma şartını bu maddeden çıkarıyoruz.

36 Fârâbî Medinetü 1 Fazıla, s. 87-88.

37 Bkz. Aristoteles, Politika terc. Mete Tuncay (İst. 1975).

laydır. Fransa krallığını ele geçirmek kolay, fakat elde tutmak çok güçtür. Bunun sebebi de Osmanlı padişahının merkezî otoriteyi temsil etmesidir³⁸. Gerçekte hükümdar, yetkiyi elinde bulunduruyor olmakla birlikte, devleti "kut" u veren Tanrı olduğu için Tanrı karşısında, tebasından, onun ihtiyaçlarını teminden mes'uldür. Bunun için doğuda, tarih boyunca, halk kitlelerinin istediği ve dilediği biricik nimet, adalet olmuştur. Çoğunlukla da adalet, vezirlerin, kadıların, kötü idaresinden, zulmünden korunabilmek anlamlarına gelmiş, düşünürler, filozoflar, devlet adamları her fırsatta hükümdar ve vezirlere adaleti tavsiye etmişler, adalet olmadıkça devlet ve saltanatın dayanaktan yoksun kalacağını anlatmaya çalışmışlardır³⁹. Fârâbî de bu filozoflardan biridir.

Erdemli siyaset: Politika

Fârâbî, İlimlerin Sayımı'nda Medenîilmi tanıtırken, erdemlerin, iş, hareket, seciye ve ahlakın ancak bir lider ile mümkün olduğu, reisliğin maharet ve meleke ile kaabil olup, "hükümdarlık", "padişahlık" ya da ona ne ad vermek isteniyorsa onun bir "maharet" olduğu; siyaseti de bu maharetin yaptığı iş olarak tarif eder⁴⁰. İşte bu mahareti inceleyen ilim,

siyaset ilmidir ve felsefe, teorik ve pratik olarak ikiye ayrılmaktaydı:

Aynı şekilde siyasetde ikiye ayrılır: Erdemli Siyaset, Erdemsiz

FELSEFE

Nazari Felsefe	Ameli Felsefe
(Teorik)	(Pratik)

a) Ahlâk

b) Siyaset

(cahil) siyaset⁴¹. Bilgi, erdemın ilk şartıdır. Siyaset ilmi, erdemli reisliğin genel prensiplerini bildirir. Siyaset, bir denge ilmi'dir⁴². En genel anlamda denge, adalet demektir. (adaletin terazisi, dengede duru.) dengeyi, yani adaleti sağlamak, "her şeyi yerli yerine koyma" yı ifade eder. Türk masallarında bir tema vardır. Kaf dağına giden yolda, atın önünde et; itin önünde otun bulunduğu bir yere varır masal kahramanı. Kaf dağı ile kuşkusuz aşılması güç engeller kastedilmektedir. Masal kahramanı, atın önündeki et ile, itin önündeki otu ata vererek dengeyi, yani adaleti sağlar. Her şeyi yerli yerine koymuş, böylelikle aşılmaz kaf dağına aşmıştır. Adaletin zıddı ise zulümdür denge ilmi münasebetiyle Fârâbî, siyaseti tıp ilmine benzetir. Çünkü tabib, vücudun dengesini sağlayan-

dır. Onu hastalıktan, arzadan koruyan ve hastalığı tedavi edendir. Dengeyi tesbit san' atı, Liderlik san'atıdır. Siyaset ilmi dengeyi bulunca faydalı, denge bozulunca -tıpkı cahil medine'de olduğu gibi- zulüm olacağı için zararlıdır⁴³.

"devlet" manasına Fârâbî felsefesinde "medine" kavramı kullanılmaktadır. bu manada "el-ilm el-Medenî" ve "el-siyaset el-medeniye" terimleri felsefesinde sıkça geçmektedir. Acaba Fârâbî medine terimini tesadüfi olarak mı yoksa maksatlı olarak mı kullanılmıştır? "Fârâbîde Devlet Felsefesi"nin yazarına göre, Fârâbî'nin kası kastı, peygamberin yaşadığı şehir olabileceği gibi, müstakil bir Medine devlet de olabilir.

Medine, Me-de-ne, yani yerleşmek manasına gelir. Kur'an'da medyen devlet anlamındadır. Aynı şekilde Konstantiniyye (Konstantinapolis: İstanbul) için Hz. Muhammed, medine terimini kullanmıştır Medine hem coğrafi bütünlüğü hem de devleti ifade eder. Aynı şekilde İbn Haldun, "medine" yi "umran" anlamında kullanarak, devlet manasına geldiğini söyler⁴⁴.

Devrinin sosyo-politik realitesi içerisinde Fârâbînin medineyi bazen şehir, bazen de devlet

38 N. Machiavelli, Hükümdar, terc. Sebahattin Bağdatlı (İst, 1984) s.28.

39 M. Arslan, Kuvatgu Bilig'deki Ahlak ve siyaset Felsefesi, s24.

40 Fârâbî, İlimlerin Sayımı, s.119.

41 B. Bayraklı, a.g.y, s. 13.

42 A.g.e, s.18.

43 Fârâbî, İlimleri Sayımı, s.121.

44 B. Bayraklı, a.g.e, s.24.

olarak düşünmesi mormal karşılanmalıdır. Zira o, Abbasi hilafeti- nin zamanla parçalanıp, ufak şehir devletleri ve emirliklerin ortaya çıktığı bir zamanda yaşamıştır. Belki de içinde yaşadığı zemine bir meşruiyet kazandırmak istemiş de olabilir. Üniversal bir inanç sisteminin mü'mini olan mütefekkir, Platon ya da Aristoteles'te olduğu gibi en fazla on bir kişiden oluşan "site-devlet" düşüncesi ile iktifa edemez. Bu sebeple o, devleti -yani medineyi- tekrar üçlü bir tasnife tabi tutar: Küçük, orta, büyük. Küçük ve orta devletlere realite olmakla beraber, büyük devlet, Cihan hakimiyeti mefkuresini temel alan devlet olmalıdır. Ona göre "fazıl reis, hem milletin lideri, hem de meskun olan yeryüzünün lideri" dir⁴⁵.

Eğer bir toplulukta fazıl reisin özelliklerine haiz kimse bulunmazsa Fârâbî, şu şartları bulunduranların reis olması gerektiğini söyler:

1. *Hakîm olmalıdır.*

2. *Kendisinden öncekilerin yaptıkları kanu ve düsturları bilmesi ve kanunlar mucibinde hareket etmesi gerekmektedir.*

3. *Eskilerin kanuna bağladıkları hususlarda iyi tesbitlerde bulunması istinbatlarda eskilerin izinden yürümelidir.*

4. *Şehir menfaatinden haberdar olmalıdır.*

5. *Harp yorgunluklarına bedenen tahammüllü değildir.*

Eğer bu şartları kendinde toparlayacak tek kişi bulunmazsa, ya da muhtelif kimselerde bulunursa "konsey" oluşturarak devleti yönetebilirler⁴⁶.

Bu denemede, miladî onuncu yüzyılda yaşamış olan Türkistanlı bir Türk filozofunun (Fârâbî'nin) devlet felsefesi, devlet adamı ekseninde kuşbakışı gösterilmeğe çalışıldı. Fârâbî bizim dünyamızın bir ferdidir ve günümüzden asırlar evvel yaşamış bir Bilge kişi olarak, felsefenin evrenselliği yolu ile asırlar ötesine mesajlar ulaştırmıştır. Bu mesajları almak, Fârâbî'yi anlamaktan geçer. bu sebeple bu denemenin başlığını bilhassa "Farabi'nin Devlet Felsefesini Anlamağa Bir Giriş Denemesi" şeklinde verdik. Bu başlığı şöyle de özetlemek mümkün idi: Fârâbîyi Anlamak pek çok güçlüğü vardır Fârâbîyanlamının: farklı çağlarda yaşamış olmak, bireysel ve psikolojik farklılıklar vb. gibi... Bununla birlikte Türkistanlı bu Bilge'nin görüşleri bizim için bir önem arz etmektedir... Devlet felsefesini inşa ederken Türk Devlet Sisteminden oldukça etkilendiğine inanıyoruz. Bu inancımızı destekleyecek özellikler olarak Türklüğünün bilincinde olması, Hilafet merkezinde, Sultanların, Emirlerin huzurunda bile giyimi ve kuşamı ile Türk gibi davranması; Türk Tarihinden ve devlet sisteminden haberdar olması kuvvetle muhtemel olan bir

aile içinde yetişmesi (Babasının kale Kumandanı, dedesinin Tarkan olması) nı sayabiliriz.

Bu konuda Mübahat Küyel'in, Ord. Prof. Aydın Sayılı tarafından derlenen İbn Sina, Doğumunun Bininci Yılı Armağanı (T.T.K. Ank, 1984) adlı eserde yer alan makaleleri: Kut, Fârâbî ve İbn Sina'daki al-Akl al-Faal İçin Bir temel Oluşturabilir mi?; İbn Sina'daki al-Akl al-Faal'ın Bir Adım Olarak Fârâbî'ye İbn Sina'daki al-Akl al-Akl al-Faal bizim için bir temel oluşturdu ve bu makalelerden geniş ölçüde istifade ettik. Daha önce de belirtildiği üzere bir çok açıdan mühim olduğuna inandığımız Farabi'nin devlet felsefesi bize en azından Türk devlet adamına ve onun özelliklerine ait bir takım ipuçları verebilir, Devlet kurucu bir millet olarak tarihte yer almamızın esprisini anlayabilir, Bilge Kağan'dan Mustafa Kemal'e kadar olan devlet adamı çizgisini anlamamız için bir ipucu oluşturabilir kanaatindeyiz.

Özellikle, çoğunluğu Sovyetler Birliği hakimiyeti altında bulunan Türk halklarının azadlık hürriyet mücadelesine girdikleri şu günlerde. bağımsız bir devlet kurma yolunun sağlam bir tarih ve devlet felsefesinin meczedilmesinden geçtiği gözönüne alınırsa hem Fârâbî daha iyi anlaşılacak, hem de Türk dünyasının geleceği için yeni perspektifler üretecektir.

45 Fârâbî, a.g.e, s.87.

46 A.g.e, s.90.

Günümüzde Kırım Türkleri çok geniş bir coğrafyada yaşamaktadırlar. Sovyetler Birliği'nin bir çok bölgesinden sürgünde yaşayanlardan başka, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar devam eden göçlerde Kırım Türkleri başta Türkiye olmak üzere Romanya Bulgaristan, Almanya, ABD, Kanada, Brezilya, Arjantin, Avusturalya, Fransa'da yaklaşık 5 ilâ 7,5 milyon sayıya sahip bulunuyorlar.

Bugünkü Dünya Coğrafyasında KIRIM TÜRKLERİ

Zafer KARATAY

KIRIM'I KIRDIRMAYIN

Bir yediveren yeşerdi sürgün topraklarında; Stalin öfkesine, 44 zulmüne inat. Tutun kırımlı çocuğun elinden. Yüreklerde filizlenen umutları kirdirmayın.

Günümüzde Kırım Türkleri çok geniş coğrafyada yaşamaktadırlar. Sovyetler Birliği'nin bir çok bölgesinde sürgünde yaşayanlardan başka Çarlık Rusyası'nın Kırım'ı ilhak etmesinden başlayıp II. Dünya Savaşı sonrasına kadar devam eden göçlerde Kırım Türkleri, başta Türkiye olmak üzere Romanya, Bulgaristan, Batı Almanya, ABD, Kanada, Brezilya, Arjantin, Avusturalya, Fransa'da yaşamaktadırlar. Türkiye'deki Kırım Türklerinin sayısını tarihçiler 5-7,5 milyon arasında tahmin etmektedirler. Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar göç edenlerin sayısı bir milyondur. Dobruca'nın Romanya kısmında ise yaklaşık 40.000 civarında Kırım Tatarı yaşamaktadır. Romanya'da ayda bir neşre

dilen **Karadeniz** gazetesinin yetkililerince verilen bu sayı tahminidir. Dobruca'nın Bulgaristan topraklarında kalan yerde ise yaşayan Kırım Türklerinin sayısı belli değildir. Bulgaristan'da son değişikliklerden sonra rahatlayan Türk toplumu içerisinde Kırım Türkleri de mücadelenin içindedirler. Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçlerde çok sayıda Kırım Türkü göç etmiştir. Yine de Silistre ve Hacıoğlu Pazarcık (Bulgarlaştırılmış adıyla Tolbuhin) şehirleri ve Balçık kasabası etrafındaki çok sayıda köy Kırım Türklerinden müteşekkildir. Bu şehir ve kasaba içerisinde de önemli miktarda Kırım Türkü vardı. Bunların haricinde Rusçuk, Şumnu ve Varna civarında ki köylerde de Kırım Türkleri yaşamaktadır.

Kırım Türk Milli Kültür eserlerinden Mimar Sinan'ın inşa ettiği Mimar Sinan Camii.

Kırım Türklerinin yaşadığı ve bir de cemiyetlerinin olduğu diğer bir ülke de Batı Almanya'dır. Batı Almanya'da yaşayan Kırım Türkleri bu ülkeye II. Dünya Savaşı esnasında getirilenler ve savaş sonrasında buraya yerleşenlerdir. Çoğunlukla Bavyera eyaletindedir. Batı Almanya Kırım Tatar Cemiyeti München yakınlarındaki Augsburg kasabasıdır. Cemiyetin başkanı Mustafa Osmandır. Batı Almanya Kırım Tatar Cemiyeti, kendi imkânlar ölçüsünde Kırım Türklerinin Millî Mücadelesi için Almanya'da kamuoyu oluşturmaya gayret etmektedir. Ayrıca kendi mensupları için özellikle dinî bayramlarda toplantılar tertip etmektedir.

Kırım Türkleri ABD'inde de çok sayıda yaşamaktadır ve Türklüğün genel menfaatleri doğrultusunda yaptığı çalışmalar ve Kırım Türklerinin SSCB'indeki millî mücadelesi için önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu ülkede yaşayan Kırım Türkleri içinde farklı rakamlar verilmektedir. Ancak sağlıklı bir rakam elimizde mevcut değildir. Yine de ABD'inde yaşayan Türk nüfusunun çoğunluğunu Kırım Türklerinin teşkil ettiğini rahatlıkla söylemek mümkündür.

ABD'inde Kırım Türkeri, Kırım Türkleri Amerikan Birliği adlı cemiyetlerinin yanısıra Kırım Fonu adlı bir vakfa da sahiptirler. Ayrıca onların destek ve işbirliği ile Columbia üniversitesi bünyesinde kurulan İsmail Gaspıralı Vakfı da faaliyetini sürdürmektedir.

Kırım Türkleri Amerika Birliği'nin başkanlığını İzzet Kara yürütmektedir. Kırım Fonu'nun başkanı Fikret Yurter'dir. Kırım Türkleri Amerikan Birliği faaliyetlerini New York şehrinde kendi binasında 4509 New Utrecht Avenue, Brooklyn, N. Y. 11219 adresinde sürdürülmektedir. Birlik düzenli olmakla birlikte aylık Kırım adlı bir dergi bülten neşretmektedir. Kırım Türkleri Amerikan Birliği, 18 Mayıs 1944 Kırım Türklerinin sürgün yıldönümünde her yıl yürüyüş düzenlemektedir. Bugünkü mevlüt okuturan birlik, İsmail Gaspıralı ve Numan Çelebi Cihan için de her yıldüzenli olarak anma toplantıları tertiplemektedir. Tabii ki Kırım Türklerinin diğer millî ve dini günlerinde, değişik zamanlarda kendi mensupları için ve dışı yönelik çeşitli kültürel faaliyetler yapmaktadır. Kırım Türklerinin Millî Mücadelesi'nin Amerika Birleşik Devletleri kamuoyuna tanıtılması ve destek sağlanması yönünde önemli çalışmalar yapmaktadır. Bunu haricinde Birlik ABD'inde Türk lobisinin yürütülmesinde etkili bir biçimde çalışmaktadır. Türkiye ile ilgili her türlü lehte faaliyet içerisinde yerini almaktadır.

Yine merkezi New York'da bulunan Kırım fonu Kırım Türkleri millî meselesinin siyasî yönden tanıtılması yönünden çalışmaktadır. Özellikle SSCB'inde mücadele veren Kırım Türklerinin seslerinin dünya kamuoyuna duyurulmasında görev üstlenmiş ve başarılı da olmuştur. Bu konuda çeşitli yayınları İn-

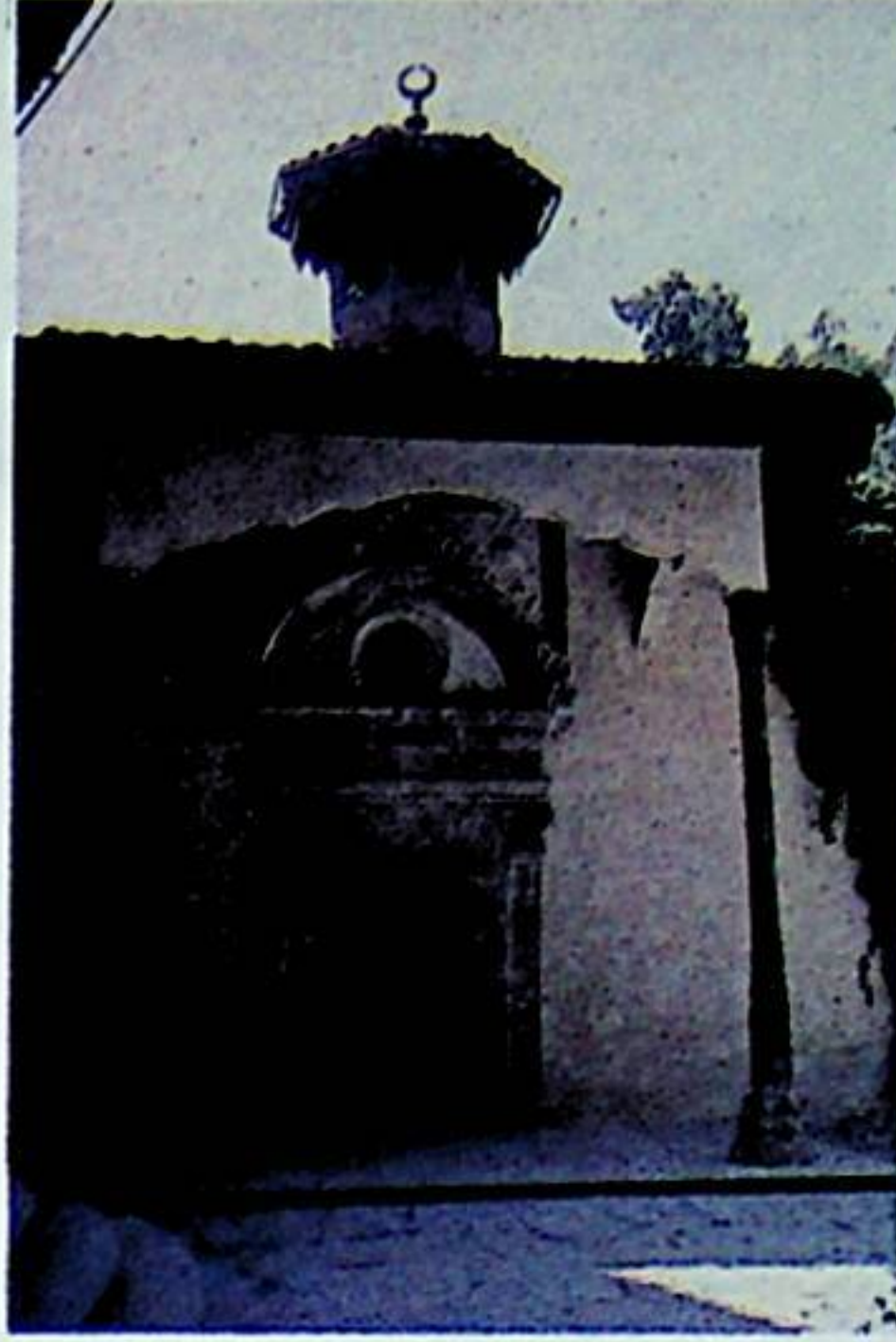
|||||
**Kırım Türklerinin
 kendi
 mukadderatlarını
 tayin edebilmeleri
 için daha çok
 mücadele verilmesi
 ve Vatan Kırım'a
 dönme imkânları
 yoktur. Bunun için
 daha çok mücadele
 verilmesi Hür
 Dünya'nın özellikle
 Türk Dünyasının
 maddi ve manevi
 desteğine ihtiyaç
 vardır.**

|||||
 gilizce ve Rusça olarak neşretmiştir. Kırım fonu **Crimean Rievew** adlı İngilizce bir dergi neşretmektedir.

Şüphe yok ki Kırım Türkleri bugün en çok Türkiye'de yaşamaktadırlar. Türkiye'de Kırım Türkleri, İstanbul, Ankara, Bursa, Konya, Kocaeli, Eskişehir de faaliyet gösteren 7 Kültür derneğine sahiptirler. Bu derneklerin yöneticileri geçtiğimiz yıl içerisinde bir araya gelerek Türkiye genelinde tek bir dernek çatısı altında toplanmaya, merkezi Ankara da olmak üzere diğer şehirlerde bu derneğin şubeleri olarak çalışmalarını koordineli ve güç birliği içerisinde sürdürme kararı almışlardır. Merkezi Ankara'da bulunacak Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği hukukî yönden kuruluş çalışmalarını tamamlamış olup, buraya bağlı şube olarak çalışmaların devam ettirecekleridir. Bu yedi şehrin haricinde Yalova Çiftlikköy, İzmir, Adapazarı, Bandırma'da da derneğin şubelerinin açılması teşebbüsleri vardır.

Kırım Türklerinin Millî Mücadelesi'nin hür dünyaya duyurulmasında en büyük rollerden birini üstlenen Emel dergisi halen Ankara'da neşredilmektedir. 1930 yılında Dobruca'da Müstecib Ülküsal ve bir grup idealist arkadaşı tarafından çıkarılmaya başlayan Emel, Kırım'da Kurtulay Hükümetinde Harbiye ve Dışişleri Bakanlığı yapmış Zafer Seydahmet'in fikriyle Kırım Türklerinin hürdünyadaki millî yayın organı ol-

Bugün Kırım'a dönen ve yerleşen yüzünü aşkın Kırım Türk'ünün ezici bir çoğunluğu kendi imkanlarıyla Kırım'da Türklüğü ve tarihi yeniden inşa etmektedir.

muştur. 1941 yılına kadar Romanya'da neşredilen Emel, 1960 yılında Ankara'da yayın hayatına atılmıştır. 1962 yılında İstanbul'a taşınan Emel Müstecib Ülküsal'ın liderliğinde, İsmail ve İbrahim Otar, Yusuf Uralgiray, Ali Kemal Gökçiray, Murat Yakuboğlu, Sabri Ankan, Abdullah Zihni Soysal, Edige Kırimal ve Ahmet Karakaya'nın kıymet kesilemez fedakârlıklarıyla yayınını sürdürmüştür. Elbette bu dergiye gönül ve omuz vermiş daha yüzlerce kişi vardır. Emel dergisi 1983 yılında tekrar Ankara'ya taşınmış ve bayrağı büyüklerinden devralan genç bir kadroyla yayınını devam ettirmektedir. Emel dergisi halen 1987 yılında kurulan EMEL Türk Kültürünü Araştırma Ve Tanıtma Vakfının başkanlığını uzun seneler bu mücadeleye gönül vermiş Nurettin Mahir Altuğ yapmaktadır.

Emel dergisi 40 yıldan fazla olan yayın hayatında haklı olarak Dünya'da bu meselelere ilgi gösterenlerce Kırım Türklerinin sesi olarak tanınmaktadır. Dergi iki aylık olarak çıkmaktadır. Kırım Türklerinin Sovyetler Birliği'nde yaşayanları ise bilindiği gibi 18 Mayıs 1944 yılında beri sürgünde yaşamaktadırlar.

Verdikleri amansız ve kararlı mücadele, SSCB'inde yaşanan değişiklikler neticesinde Kırım Türklerinin Kırım'a dönmeleri yolunda mühim gelişmeler olmuştur. Sovyet yönetimi Kırım Türklerine yapılan haksızlığı kabul etmiş ve onların Kırım'a döndürülmelerine karar vermiştir. Bütün bu gelişmelere karşılık Sovyet Devleti tarafından Kırım Türklerinin kırım'a dönmeleri için hiç bir önemli yardım sağlanmamıştır. Bugün Kırım'a dönen ve yerleşen yüzünü aşkın Kırım Türklerinin bir çoğunluğu kendi imkanlarıyla dönebilmişlerdir. Kırım Türkleri Kırım'da Türklüğü yeniden inşa etmektedirler. Sovyetler Birliği'ndeki Kırım Türklerinin sayısı Kırım Tatar Millî Hareketi Teşkilatı yetkililerince yaklaşık 750.000 olarak verilmektedir. Bu nüfusun büyük oranının kendi güçleriyle Vatan Kırım'a dönme imkânları yoktur. Kırım Türklerinin kendi mukadderatlarını tayin edebilmeleri için daha

çok mücadele verilmesi ve Hür Dünya'nın özellikle Türk Dünyasının çok büyük maddi ve manevi desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü Kırım Türkleri Sovyetler Birliği içerisinde Ahıska Türkleriyle beraber kendi topraklarında yaşamayan ve tarihte sahip olduğu millî ve manevî değerleri yok edilme derecesinde mahvedilen bir Türk toplumdur. Diğer Türk toplumları herşeye rağmen kendi topraklarında yaşamaktadırlar ve Kırım Türkleri gibi ölümcül bir darbeye maruz kalmamışlardır.

Bugün Dünya'da kendi mukadderatını tayin imkanından mahrum bulunan en büyük millet Türklerdir. Türklerin artık çok küçülen dünyamızda, slogan mücadelesini bir kenara bırakıp, sessiz sedasız, sıkı bir işbirliğine gitmeleri, birbirlerinin iktisaden kalkınmaları, ekonomik ve siyasi hürriyetlerini beraber kazanmaları gereklidir. Bunda da en büyük görev Türkiyeye düşüyor aşikârdır.

Kırım Türklerinin Vatan Kırım'a dönme millî ve manevi haklarını yeniden elde etme, kendi devletlerini kurma yolunda verdikleri ve genel olarak Millî Hareket dedikleri mücadelelerinde Kırım Tatar Millî Hareketi Teşkilatı en ön safta yer almaktadır. Kırım Millî Hareketi içerisinde farklı akımlar olmakla birlikte en aktif olanı ve halkın çok büyük bir çoğunluğunun desteğine sahip Kırım Tatar Millî Hareketi Teşkilatı, Kırım Türklerinin millî mücadelesinin bayraktarlığını yapmaktadır. Teşkilatın organize ettiği çadır şehirler ve büyük şehirlerdeki gösteriler bütün Kırım'da dağılmış durumdadır

Kırım Türklüğünün Merkezi Bahçesaray

KIRIM GEZİ NOTLARI

"VATANIMIZI GERİ VERİN"

Kemal ÇAPRAZ

"Ünlü Türkçü İsmail Bey Gaspralı'nın "Dilde, Fikirde, İş'de Birlik" ilkesi doğrultusunda, Türk halkları arasındaki alfabe birliği sağlamak şiarımız olmalıdır. Kırımlılar, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar hepsi aynı harf kullanırlarsa bu olmaz. Dağıstanlılarla bu konuda görüştük. Milli Hareket üyeleri razılar. Biz istiyoruz ki Türk Dünyası'nda kullanılan alfabede hiç fark olmasın.

**KIRIM'I
KIRDIRMAYIN**

Sürgün Kırımlının gönlünde bir kara seveda, kanayan bir yaradır "VATAN".

Aynı düşürüldükleri vatan, toprağında, 46 yıl aradan sonra, kutlu bir davanın mücadelisini yaşıyor Kırım Türkü...

Yarım asra dayanan zorlu bir gayretin filizleri yeşeriyor, şimdilerde Kırım'da. Öbek öbek dağıldıkları bölgelerden ölümü göze alarak dönüşe geçiyorlar. "yasak vatan"larına..

Akmescid, Bahçesaray, Gözleve, toprakları gerçek sahiplerinin varlığıyla sarsılıyor artık. Gerçek sahiplerini nurlu ufuklarla selamlıyor Kırım..

Stalin tarafından 18 Mayıs 1944 yılında sürgüne gönderilen yüzbinlerce Kırım Türkü'nün yarım asra yakın bir süre sonra geri dönüp, Rusların bütün engelleme-

lerine rağmen direniş çadırları kurarak mücadeleye başladıkları Vatan: Kırım'a ikinci defa gidiyoruz. Bu gidişimizin bir özelliği, 46 yıl aradan sonra ilk defa Türkiye'den bir heyetin Kırım'a gidiyor olması.. 25 kişiden oluşan heyetimizde, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Başkanı Av.Nurettin Mahir Altuğ, Emel Dergisi baş redaktörü Zafer Karatay, İstanbul Kırım Türkleri Dernek Başkanı Av.Taner Kayan, Emel Dergisi redaktörlerinden, Zeki Doğaner, Tuncer Kalkay, Ertuğrul Karas, Yalkın Bektöre, Nazif Makas, gibi isimlerde bulunuyor.

Gezimizi Sarp Sınır Kapımızdan çıkarak Gürcistan'da başlıyoruz. Buradan Kırım'a uçakla gideceğiz. Kırım'da Türkiye'den gelecek heyet için büyük hazırlıklar yapılıyor. Komşu Türk Cumhuriyetlerinde bulunan Kırım Türkleri'de Kırım'a ge-

lererek büyük bir tören hazırlıyorlar, Kırım'da.. Ruslar bu tarihi buluşmadan rahatsız oluyorlar. Uçağımızın kalkacağı, "Suhumi havaalanında askeri çalışma var, uçakların kalkışına izin veremiyoruz" diyor Rus yetkililerce.. Bütün uğraşmalarımız boşuna..Kırım'da bizleri bekleyen binlerce Kırım Türk'ü ile buluşturmamak amaç. Hepimizi sıkıntı basıyor. Gürcistan'da bize gezdirilen, botanik bahçesi de, yemek ziyafeti de hiçbirimizin umurunda değil. Bizler bir an önce Kırım'a ulaşmak istiyoruz. Batum'dan Kırım'a bir gün sonra hareket edecek gemide yerlerimiz ayrıtılıyor. "Acara" isimli gemiye bindiğimizde herkeste heyecan son haddini buluyor. Gemi de düzenlenen eğlenceyle hiçbirimiz ilgilenmiyoruz. Hepimiz, biran önce vatan: Kırım'a ulaşmayı, soydaşlarımızla, dindaşlarımızla, kucağımızı yılların hasretini çıkarmayı düşünüyoruz. Karmaşık hisler içindeyiz. Hâlâ Kırım'a varacağımıza inanmıyoruz. 2 Temmuz sabahı gemimizin güvertesinden Yalta görünür. Sabahın erken saati olmasına rağmen limanda büyük bir kalabalık gözleniyor. Ellerinde, mavi, sarı tamgalı Kırım bayrakları.. Küçük kızların ellerinde karanfiller.. Gemiden dalgalandırdığımız ayıldızlı bayrağımızı gören yüzlerce Kırım Türk'ü gözyaşlarını tutamıyor. Bizleri karşılayan heyet arasında bulunan Cafer Abdülveli ayıldızlı bayrağımızı öperken söylediği, **"Türk bayrağı görsem canım köteriliyor. Başım göklere de-ğiyor. Bu ne güzel bayraktır. Bize güç veriyor. En sevgili bayrak, en kuvvetli bayrak Türk bayrağıdır, dünyada"** sözleri hepimizi duygulandırıyor. Bizleri karşılayanlar arasında Kırım Türklerinin kurmuş olduğu Koordinasyon Merkezinin başkanı İsmet Zaat, Kırım Tatar Milli Hareketinin önde gelen isimlerinden Reşat Cemil'de bulunuyor. Reşat Cemil bizleri karşılayabilmek için, sakat bacağına rağmen kilometrelerce yol yürümüş.

Öyle bir buluşma ve karşılama yaşanıyor ki Yalta limanında herkes ağlıyor.. **"Can kardeşlerimiz hoş geldiniz."** diyen Kırım Türklerini günleridir, bizi karşılayabilmek için

**Sesimizi
duyurmaya
çalışıyoruz.Hareketi-
miz adına bir
gazete çıkarma
çalışmamız
tamamlandı.
Hareketimiz bütün
demokratik
hareketlerle
bağlantı halinde.
Onlarla işbirliği
yaparak birbirimize
destek veriyoruz.**

limanda nöbet tuttıklarını öğreniyoruz. Heyetimizi otele götürecek otobüs hareket ederken Zafer Karatay, Taner Kayan ile birlikte ayrılıyor. Yalta Komünist Partisi ve Merkez İcra Komitesi'nin bulunduğu binanın önünde çadırlar kurarak gösteri yapan soydaşlarımızı ziyaret etmeden nasıl gideriz. Yalta Komünist Partisi önünde yaklaşık 30 kadar çadır kurulmuş. Bu küçük çadırların içinde vatan mücadelesi veren Kırım Türkleri, **"Artık ölsekde vatanımızdan çıkmayız."** diyorlar. Kadın erkek, çocuk yaklaşık 30 aile 2 aya yakın bir süredir burada gösterilerini sürdürdüklerini öğreniyoruz. Yaşadıkları yerleri temsil eden çadırları komünist Parti binaları önüne kuran Kırım Türkleri. Mücadelelerinde kararlı olduklarını belirterek, **"Va-**

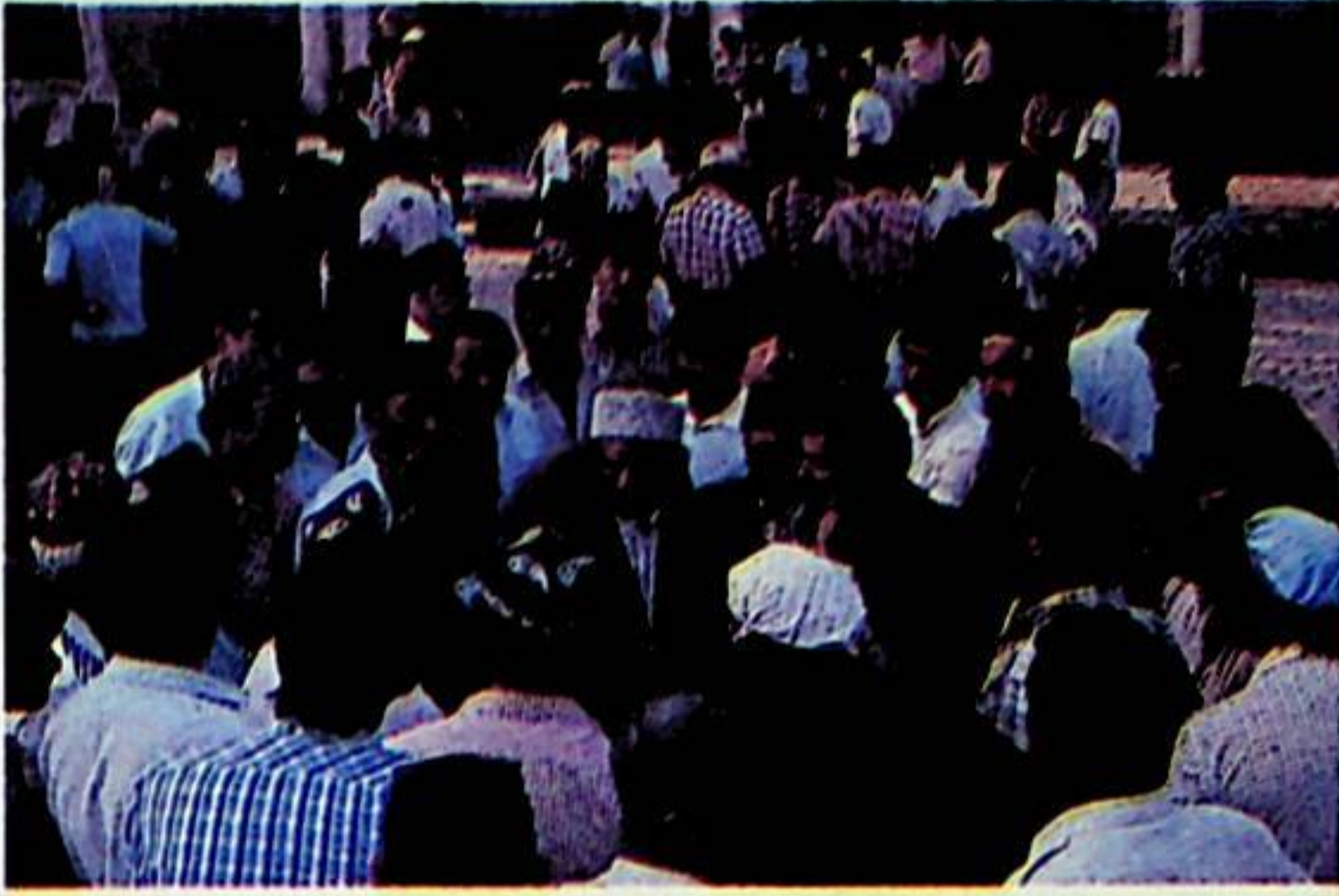
tan topraklarına kavuşup, hürriyetimizi elde edinceye kadar savaşaacağız" diyorlar. bizim ziyaretimizden büyük memnurluk duyduklarını belirten, soydaşlarımız, **"Bize güç verdiniz. Moral verdiniz"** dediler. Vaktimiz çok kısıtlı olduğu için bu güzel insanlardan ayrılmak zorunda kalıyoruz. Komünist idarecilerin sessiz tavrını bozmaya çalışan sloganların bulunduğu, pankartlarda, **"Ana baba toprağında yaşamak istiyoruz."** **"Yalta'da yer verilsin."**, **"Soykırım Hayır"** **"Halkımızın yok edilmesine izin veremeyiz"** yazıyor.

Kırım Türklerinin lideri Mustafa Cemiloğlu evinde bizi bekliyor. Bu mutlu buluşmayı aklımıza getirdiçe kalbimiz sıkışıyor. Şoförümüz Cafer Abdülveli'de heyecanımızı bildiğinden gaza bastıkça basıyor. Yalta'dan Bahçesaray 1,5 saatlik bir yol. Ormanlık bir yoldan hızla ilerliyoruz. Heyecan ve sıcak ağzımızı kurutuyor. Yolda gördüğümüz ilk çeşmede arabamızı durduruyoruz. Şırl-şırl akan bu güzel çeşmenin üstündeki kitabeden bir Türk çeşmesi olduğunu anlıyoruz. 1890 yılında yapıldığı yazılı olan Türk çeşmesi bu ıssız yerleri bekleyen bir bekçi gibi duruyor yol kenarında.

Ata yadigarı çeşmeden kana kana suyumuzu içtikten sonra, arabamızla hızla yolumuza devam ediyoruz. Hızımıza dayanamayan arabamız yolda bozuluyor. Ne yapacağımızı şaşınıyoruz. Tam bu sırada İzmit yakınında Kökgöz köyünün bulunduğunu, bu köyde yaşayan Kırım Türklerinden bir araba alıp gelebileceğini söylüyor. Kökgöz köyüne giden İsmet çok geçmeden yanında Özbekistan'dan vatanına yeni dönen Hasan Bekir, Kökgöz köyüne yerleşen Kırım Türklerinin bizi beklediklerini uğramassak çok üzüleceklerini söylüyor.

KÖKGÖZ KÖYÜ

Hasan Bekir bir yandan da Kökgöz köyünü anlatıyor. 1944 sürgünü öncesi 5 Camisi bulunan köyde, şimdi ayakta bir camii'nin kaldığını söylüyor. Bu camiye de u-

" Kırım Millî Şurâ "sının aldığı kararlar yolbaşıcı Mustafa Cemiloğlu tarafından en kısa zamanda halka ulaşıyor.

çok mesele çok daha rahat halledilecektir. Azerbaycan'da bazı latin alfabetiyle çıkan gazeteleri gördük. Lakin bunlarda bazı farklılıklar var. Bu farkları yok etmek istiyoruz. Türk alfabesinde kullanılmayan bazı harfler var. Kırmılılar, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar hepsi ayrı harfler koyarlarsa yine olmaz. Dağıstanlılarla da bu konuda görüştük. Milli Hareket üyeleri razılar. Biz istiyoruz ki Türk dünyasında kullanılan alfabede hiçbir fark olmasın.

■ -Şu anda hareketinizin istekleri nelerdir?

CEMİLOĞLU- Halkımız bütün insanların tabii hakkı olan vatanında yaşama hakkını istiyor. Halkımız serbest olmak istiyor. bu her insanın tabii isteğidir. Biz, Kırım yarımadasının bağımsız olmasını istiyoruz. Ama realite biraz başka... Şimdi Kırım'da 2,5 milyon Rus yaşıyor. Biz ise, diğer bölgelerdeki soydaşlarımızda ana toprağına dönebilirsek, yarım milyon ederiz. İnşallah çocuklarımız torunlarımız o günleri görür. Biz şimdi yalnız muhtar cumhuriyet istiyoruz. Sohbetimiz devam ederken içeriye Cemiloğlu'nun çileli eşi Safinar hanım içeri giriyor. Hepimize teker teker "hoş geldiniz" dedikten sonra, hazırladığı Kırım'ın milli yemeklerinden "**Kaşıkbörek**", "**Çiğbörek**" ikram ediyor.

Yemekten hemen sonra çaylar geliyor. Çayın yanında gül ve çilek reçeli...Kırım'da çaya reçel katılarak

içildiğini öğreniyorum.

Yemekten hemen sonra sohbetimiz devam ederken, Özbekistan'ın Mübarek Şehri'nden üç misafir geliyor. Birisi şehir şurası reisi Murat Coraif, Sukrat Hazimof ve Rüstem Fayziyev. Murat Coraif Özbekistan'daki, Birlik ve Erk hareketini anlatıyor. Kendilerinin bu iki hareketle birlikte, bütünleştirici çalışmalar yaptıklarını ve hedefin büyük Türkistan'ı kurmak olduğunu söylüyor. Cemiloğlu getirilen dökümanları dikkatle inceliyor.

Bu güzel sobbetten istemiye istemiye ayrılıyor. Otele dönmemiz şart.

KIRIM'DA İLK BAYRAM RAMAZI

Bu bayram 46 yıl aradan sonra ilk defa, 3 camide birden bayram namazı kılınacak ve kurban kesilecek. 1937 yılında ibadete kapatılan ve daha sonra Ataizm (Dinsizlik) müzesi yapılan Mimar Sinan'ın ünlü eseri Gözleve Han Camii'nde de bayram namazı kılınacak. Herkes heyecanlı kimseyi uyku tutmuyor. Sabahın erken saatlerinde herkes abdestini alarak hareket saatini bekliyor. Gözleve Han Camii için sadece bayram namazı için bir saat izin alınabilmiş. Günlerce süren müracaatlar, mücadelelerden sonra, "**eğer izin verilmezse kapıyı kırıp yine namazımızı kılacağız**" denilince Ruslar izin vermek zorunda kalmışlar. Tarihi caminin önü hınca hırç dolu, Kırım Türkleri caminin içersindeki heykellerin, haçların, ikonaların üzerlerini örtü-

|||||
Halkımız bütün insanların tabii hakkı olan vatanında yaşamak istiyor. Bu her insanın tabii isteğidir. Biz Kırım yarımadasının bağımsız olmasını istiyoruz. Şimdi Kırım'da 2,5 milyon Rus yaşıyor. Bizim soydaşlarımız bu toprağı döndüklerinde yarım milyonu bulacak.
 |||

lerle kapıyorlar. Kırım ezan-ı Muhammediye sesiyle çınlıyor. Kırım'da 46 yıl aradan sonra yükselen ezan sesinden duyulan Mustafa Cemiloğlu gözyaşlarını tutamıyor. "**Allah bize bu günleri görmemizi nasip etti. İnşallah bu camiyi hiç kapanmamak üzere ibadete açılmasını da gösterir.**" diyor. Müminler saf saf olarak huşu içinde ilk bayram namazını kılıyorlar. Akmesid'te Ruslar tarafından basımevi olarak kullanılan Kebir Camii'de geri alınarak ilk bayram namazı bahçesinde kılınıyor. Caminin içersinin restorasyonunda hemen başlanmış. Kökgöz köyü camiinde de bayram namazının ilk defa eda edildiği haberi geliyor.

Camiin çıkışında coşkulu bir bayramlaşma yaşanıyor. Türkiye'den giden heyetin etrafını çeviren Kırmılılar, "**Ruslar bu camii'mizi müzeye çevirebilmek için 14 milyon gümüş (ruble) harcadık. Onun için boşaltmayız**" diyorlar. Verdikleri zararları biz hiç hesaplamıyoruz. Onlar bizim bütün camilerimizi yok ettüler." diye konuşuyorlar. Gözleve Han Camii'nin 50 metre ilerisinde bulunan büyük bir kiliseyi gösteren Kırmılı bir genç. "**Bakınız kiliseler mamur ve ibadete açık durumda. Bu da Glasnost'un ne manaya geldiğini çok açık bir şekilde ifade ediyor. Ama hür**

dünya bunu anlamak istemiyor." diyor.

Mustafa Abdülcemil Kınmoğlu'da camii çıkışında bir mesaj yayınlayarak bütün, soydaşlarının ve dindeşlerinin bayramını kutluyor. Cemiloğlu mesajında, **"Bütün Türk-İslâm aleminin mukaddes Kurban Bayram-ı Şerifi hayırlı olsun. Öz vatanına dönmeye çalışan Kırım Türkleri olarak bütün soydaşlarımızdan, dindeşlerimizden maddi ve manevi destek bekliyoruz. Türk dünyası ve İslam dünyasının önemli bir parçası olan Kırım'da camilerimiz mekteplerimizi tekrar kurmak, bizim öz gücümüzle pek zor olacak. Milli medeniyetimizi unutmamak, milli tarihimizi maneviyatımız öğrenmek için bütün gayretimizle çalışıyoruz. Bu mukaddes davada soydaşlarımızın ve dindeşlarımızın bizi yalnız bırakmayacaklarını umuyoruz"** diyor. Toplu halde Gözleve'yi dolaşıyoruz. Küçük beyaz badanalı Tatar evlerinde şimdi Ruslar oturuyor. Ara sokaklardan ilerlerken 14 yüzyıla ait bir Türk hamamına rastlıyoruz. Hamam restorasyon bahanesiyle tahrip edilmiş vaziyette.. Hamamın bu içler acısı hali, burada oturan Rusları bile rahatsız ediyor. Şükrullah Efendi mahallesinde Odun Pazarı meydanına geldiğimizde yine 14 asra ait Cuma Camii'nin içler acısı manzarasıyla karşıyoruz. Minaresi yarıya kadar yıkılmış, bahçesi ve içerisi çöplük olarak kullanılıyor. Camii'nin bitişiğinde bulunan Aziz baba tekkeside yok edilmiş. Cuma Camii ve Aziz Baba tekkesi gerçek sahiplerini çağırır gibi Kırım'a..

Yükselen Türk Gece Kondular

Gözleve'deki gezimizden sonra otobüsümüze binerek Han Saray'a doğru ilerliyoruz. Sivastuyanofka denilen yerden geçerken yükselen küçük, şirin evleri görüyoruz. Bu evleri Kırım Türklerinin yaptığını öğreniyoruz. Otobüsümüzün camlarından Türk bayraklarını gören soydaşlarımız heyecanlanarak bize doğru koşmaya başladılar. Bütün

ricalarımıza rağmen otobüsümüzü durdurtmayan Rus rehber, taşkınlık yaptığımızı, bu şekilde devam ettiği takdirde, geziyi yarıda kesmekle bizi tehdit ediyor. Bize doğru hasretle koşar, soydaşlarımızla iki kelime konuşmamak, kucaklaşmamak, hepimizi anlatılması imkansız bir sıkıntıya sokuyor. Kırım'da yükselen bu gece kondular, vatan mücadelesindeki başarının ilk işaretleri gibi duruyor.

Sıkıntılı bir yolculuktan sonra Han Saray'ın muhteşem manzarası ile kendimize geliyoruz. Han Saray Camii'nin minaresi, Han Saray'ın harukûlade görüntüsü, Türk-İslâm sanatının en güzel örneklerini teşkil ediyor. 14 yüzyılda yapımına başlanan Saray'da Kırım Hanları ve diğer saray erkanı yaşamış. Han Saraya Demir Kapı denilen, harika bir kapıdan giriliyor. Menfli Giray tarafından yaptırılan kapının kitabesinde, Kırım Hanından, iki deniz ve iki kara hanı (Karadeniz ve Hazar denizi-Kırım ve Şimali Kafkas) olarak bahsediliyor. Mescitte ise hâlâ Türkiye'de 17 yüzyılda doku-narak, hediye edilmiş bir halı buluyor. Kırımlılar, **"Bu halıda sanki Türkiye'nin kokusunu duyuyoruz"** diyorlar. Kırım Giray'ının ölen eşi Dilara için yaptırdığı, ünlü göz-yaşı çeşmesine geliyoruz. Üfak bir göz gibi yaptırılan çeşmeden damlayan su, yürek şeklinde yapılmış mermere akıyor. Bu üç defa tekrarlanıyor. Şu kendi hikayesini kendisi anlatsın" diye yapılan çeşmeden akan göz yaşları, şimdi Vatan: Kırım'a ağlar gibi..

Han Saray'ın içinde dolaşırken kabbartma bir tabloya rastlıyoruz, Tabloda birer dilimi kesilmiş, bir karpuz ve bir kavun var. İnanışa göre, bu kesilen karpuz ve kavun savaşa giden Kırım Hanını bekliyor. Han Savaştan dönecek ve yemekte ve karpuz ve kavunu yiyecek..

Han Saray'da büyük Türk milliyetçisi ve düşünürü İsmail Gaspralı için, büyük mücadeleler sonunda bir oda ayrılması sağlanmış. Bu oda da İsmail Gaspralı'ya ait resimler, eşyalar, çıkartığı Tercüman Gazetesi'nin bazı nushaları sergileniyor. Han Saray'ın güzelliği karşısında adeta dilimiz tutuluyor. Za-

manımız sınırlı olduğu için burada da fazla kalamıyoruz. Otobüsümüzle Bahçesaray'dan çıkarken büyük beyaz kayaların bulunduğu yamaçlar görüyoruz. Beşiğe benzeyen büyük bir kaya bulunduğu için, Kırım Türkleri buranın adını Beşikkaya koymuşlar. Türk Dünyasındaki uyanış hareketini başlatan İsmail Gaspralının evi ve bahçesinde burada bulunuyor. Bu güzel yerde şimdi Ruslar için tatil köyleri yapılmış.

Vatan: Kırım'a Kurban Kanı

Bayramın ikinci günü, Bahçesaray'da Türkiye'den gelen heyet için Kırım Türklerinin Tepreş adını verdikleri bir eğlence düzenleniyor. Binlerce Kırım Türk'ünün katıldığı Tepreş alanında folklor ekipleriyle karşılanıyoruz. Dua ile başlayan merasim gönlere, Kırım ve Türk bayraklarının milli marş eşliğinde çekilmesiyle devam ediyor. Büyük mücadelelerden sonra vatanına dönmeyi başarabilenlerin ve Türkiye'den giden heyetin hazırladığı kurbanlar, burada, "Yarabbi bizi vatansız ve ezansız bırakma" diye dua edilerek kesiliyor. Yarım asra yakın bir süreden sonra Vatan: Kırım'a kurban kanı akıtılmış oluyor. Kesilen kurbanlar özellikle çadır kentlerde yaşayan bütün Kırımlılara dağıtılıyor.

Bütün bu olaylar Özbekistan'dan gelen bir grup tarafından filme alınıyor. 1944 Kırım sürgününü ve sonrasını anlatan ve Özbekistan'da oynatılmasına rağmen Kırım'da mücadele edilmeyen **"İFTİRA"** filminin son bölümüne bu görüntülerin ekleneceği ifade ediliyor. Törenleri, Çarlık Rusyasının yayılmasını ve Türkiye üzerindeki emellerini anlatan bir kitap yazan Moskova Nevs gazetesinden Aleksandır Gauga'da büyük bir dikkatle izliyor.

Tören sırasında yanımıza gelen Abdurrahman Ali Rıza isimli yaşlı amca, Özbekistan'dan Kırım'a döneli bir sene olduğunu söylüyor. Çektiği çileyi o olayı yaşar gibi anlatıyor. Abdurrahman Ali Rıza, **"18 Mayıs 1944'de sürgün sırasında ben 18 yaşında idim. Yalta'da**

oturuyordum. Bizleri oftamata (tren'e) koyup götürdüler. Yolda çok ölenler oldu. Ölenleri trenlerden attılar. Özbekistan'da en harap yere ben düştüm. Bizi zimlana (toprak altına yapılan yer) içine otuz kişi koydular. Bu otuz kişi bir aya varmadı. Yirmi günde öldü. Biz dört kişi kaldık. Sabah gözümüzü açsak 4-5 ölü yatıyor. Biz bu cenazeleri tepelere gömüyorduk. Yummak/yıkamak/yok, cenaze namazı yok, hiçbirşey yok."

Mustafa Cemiloğlu, Tepreş'te yaptığı konuşmasında Kırım mücadelesi tarihinin kısa bir özetini yaptıktan sonra, Türkiye Cumhuriyetine olan sitemini şu şekilde dile getiriyor. "Çok ağır günlerde, çeşitli sebeplerden dolayı Türkiye hükümetinden beklediğimiz yardımı göremedik. Lakin bugünden sonra belki görürüz. Ama Türkiye'de yaşayan müslüman Türklerin yürekleri daima bizlerle birlikte idi. Ellerinden gelen yardımı bizlere vermeye çalıştılar."

Tepreş'in mutlu havasını yüreğimizde duyarak ayrılıyorz tören yerinden.

Kırım'da son günümüz. Daha gezip görmek istediğimiz çok yer var. Mihmandarımız İlver Garipoğlu'na Değirmenköyü'ü soruyoruz. İlver Garipoğlu üzüntülü bir şekilde, "Rusların saldırısına uğradı. Değirmenköy Çetin bir mücadele verildi. Çadırkent'in lideri Ulviye'yi..Seyid Ahmed Balcı isimli bir vatandaşımızda üzerine benzin dökerek yakıtı kendisini.. Hemen müdahale edilerek zor kurtarıldı Seyid Ahmet.."

Bu korkunç haber karşısında irkiliyoruz. "Şimdi Ulviye nerede diyoruz" verilen cevaba duygulanmamak elde değil. Aluşta'daki komünist parti binasının önünde kurulan direniş çadırlarında..

Yılgınlık, korkaklığın zerresine rastlanmıyor Ulviye'de.. Mücadelede yine en başta Ulviye..

Beşdere köyündeki Türk mezarlığında yattığını öğrendimiz. Vatani uğruna kendini yakan meşale insan Musa Mahmud'un mezarını ziyaret etmeden nasıl gideriz. Mezarlıkta Musa ve bütün şehitler için fatih okuduktan sonra Musa Mah-

mud'un eşinin yaşadığı eve uğruyoruz. Küçük bahçeli bir ev. 60 yaşlarında saçları ağarmış bir kadın karşılıyor bizi..Zekiye Mahmut olduğunu öğrendiğimiz bu çileli insan. Bizi içeri buyur ediyor. Çok kalamıyacağımızı öğrenince hemen ocağa kahve koyan Zekiye hanımla, kahvelerimizi yudumlar-ken konuşuyoruz. Zekiye Mahmut, eşinin kendisini yaktığı günü göz yaşları içinde şöyle anlatıyor : "Benim oğlancığım 10 yaşında idi. Evde balaların ikisi var idi.. Onlar gördüler. Musa, "Ben onların türmelerine (hapishanesine) 2.defa girdim. 3 kez girmem. Özümü yakarım, Kırım'dan beni alıp çıkamazlar derdi. Ben onların eline özümü vermem. Ben Akmesjid'e gitmişim. Yolda bana haber verdiler. Eve geldim. Hastanede dediler. Hastaneye gittim. Hastanede 5 gün yaşadım. Niçün ettin bunu Musa dedim. Bizleri yetim bırakıyorsunuz, dedim. **"Vatan için. Öyle gerekli idi"** dedi. "Musa bir hafta sonra hakkın rahmetine kavuştu."

Zekiye hanımdanda mücadele olarak Sarı su Çadırkentine gitmek üzere İstanbul Kırım Türkleri Derneği Başkanı Taner Kayan, Emel Dergisi baş redaktörü Zafer Karatay ve Ertuğrul Karas'la birlikte yola çıkıyoruz. Şoförümüz İlver Ganioglu. Sarı Su sakinleri de büyük bir törenle karşılıyorlar bizi..Çadırkenti bir direniş merkezi haline getirmişler..Her çadırın üzerine, vatan mücadelesini anlatan pankartlar asmışlar. Çadır kentinde ayrıca 1944 sürgününü anlatan bir resim sergisi yer alıyor. Çadırkentte bütün güçlülere rağmen, Vatanda yaşamının mutluluğunu duyan Kırım Türkleri, "Biz kendi vatanımızı istiyoruz. İnsanca yaşamak istiyoruz" diyorlar. Çadırkentteki güzel sohbetimize vaktimizin sınırlı olması sebebiyle son vermek zorunda kalıyoruz. Sarı Su Çadırkenti'nden çıktuktan hemen sonra Lada marka bir araba tarafından takip edildiğimizi anlıyoruz. Hemen fotoğraf makinamızı ve filmlerimizi saklıyoruz. Takip eden bizi sollayarak önümüze geçiyor ve durmamızı istiyor. Arabanın içinden resmi bir Rus subayı çıkıyor. Şoförümüzün ehliyet ve diğer belgelerini alarak

bizi takip edin diyor. Bu arabanın KGB arabası olduğunu Karasupazar Emniyet Amirliği'nde anlıyoruz. Emniyet Amirliğinde, yasak bölgeler girerek suç işlediğimiz belirtiliyor. Karasupazar emniyet amirliğinde bizim için çok uzun gelen sorgulama saatleri başlıyor. Gözaltına alındığımız haberini duyan yüzlerce Kırım Türkü yaşlısı genci, kadını çocuğu emniyet amirliğinin önünde toplanarak bağışmaya başlıyorlar. **"Misafirlerimizi salıverin. Bizleri tutuklayın"** diye.

Bu manzara karşısında gözyaşlarımızı tutamıyoruz. Ruslarda bizi burada daha fazla tutamayacaklarını anlıyorlar. Hemen başka bir araba ile Akmesjid KGB merkezine götürüyorlar. Sorgulamaya orada yeniden başlanıyor. 6 saati bulan sorgulamadan sonra, araya giren Kırım Seyahat Acentası Müdürü Vilademir Kuçeranko bizim turist olduğumuzu Sovyet Kanunlarını bilmediğimizi anlatıyor. Tutulan tutanaklar ve mihmandarımıza kesilen 50 ruble cezadan sonra, Kırım'ı bir gün sonra terk edeceğimiz için serbest bırakılıyorz. Bizim gözaltına alındığımız haberi üzerine kaldığımız otelin önünde beklemeye başlayan çok sayıda Kırım Türküde serbest bırakılmamızdan dolayı büyük bir sevinç yaşıyorlar.

Aynlık Vakti

Aynlık vakti yaklaşmaya başladıkça herkeste bir hüznün, Ellerinde karanfillerle gelen Kırımlı Türk kızları bizleri karanfillerle uğurluyorlar...Kırım Türklerinin yiğit lideri Mustafa Cemiloğlu'da bizi uğurlamaya gelenler arasında.. "Türk milleti garip kalan Kırım Türklerini unutmasın" diyor İbadullah Nerimanoğlu.

Aynlığın burukluğu sarıyor içimizi.. Herkes gözyaşlarını gizlemeye çalışıyor..

Kırım'da vatan, hürriyet mücadelesi veren soydaşlarımıza söz veriyoruz.

"Türk milleti Kırım'daki kardeşlerini unutmayacaktır."

"BİRLİK HALK HAREKETİ" ve Özbekistandaki Gelişmeler

Çev.Dr.Ahat ANDİCAN

(Birlik Halk Hareketi Basın Merkezi tarafından Ağustos 1990'da yayınlanmıştır.)

I.Birlik Hareketindeki Önemli Safhalar

11 Kasım 1988: Türkistanlı Özbek aydınlarının bir kısmı ilk toplantıyı yaparak Özbekistan Halk hareketi olan "BİRLİK"i kurdular. Bu başlangıç Cumhuriyeteki demokratik güçler tarafından geniş bir kabul gördü.

28 Kasım 1988: Bu gayri resmi organizasyonun resmen kabulü için Taşkent Şehir komitesine başvuruldu. Fakat başvuru 24.Aralıkta reddedildi. Gerekece olarak birliğin ortaya koyduğu problemlerin Devletin resmi kuruluşlarınca başarılı bir şekilde çözümlenebileceği ileri sürülmüştü.

13 Ocak 1989: Hareketin program taslağı hazırlandı başta fabrikalar, kolejler ve kırsal kesim olmak üzere her yerde tartışıldı. Bütün yörelerde Hareketi destekleyici gruplar kuruldu. Programda Perestroika ve glasnost politikaları etkilenimindeki cumhuriyette, Özbekistanın demokratik transformasyonu konusundaki problemler belirlenmişti.

19 Mart 1989: Otoritelerin kışkırtmalarına ve engelleme çabalarına rağmen Taşkent'in merkez meydanında 20 binden fazla insan toplandı. Demokrasi ve glasnostla ilgili problemler, tektip ürün sistemi (monokültür) ve Özbek dilinin resmi dil olarak kabulü problemleri ortaya kondu. Özbekistanın 1977 Anayasasında egemen bir Cumhuriyetine resmi dili konusunda herhangi bir madde yoktur..

9. Nisan 1989: Memleketin demokratizasyonu konusunda Vuzgorodok yakınlarındaki bir

stadyumda büyük bir miting yapıldı. Özbekistan merkez komitesi şiddetle eleştirildi.

15 Nisan 1989: Komünist parti örgütü tarafından Taşkent'teki Rusların katledileceği yolunda şayialar ortaya atıldı. Çevredeki parti komitelerinde parti militanlarının beyin yıkama işlemi uygulandı ve Birliğe karşı kötü niyetli saldırılar başlatıldı.

30 Nisan 1989: "Birlik" Taşkentteki Rus vatandaşlarına idarecilerin kışkırtıcılığını ispatlayan belgeler dağıttı. Böylece Özbek olmayan milliyetlerin de Birlik saflarına katılması başladı.

6 Mayıs 1989: Özbekistan komünist partisi merkez bürosu cumhuriyeteki karışık durumların sorumlusu olarak "Birlik" teşkilatını açıkça suçladı.

21 Mayıs 1989: Nevai operası ve Bale evi çevresinde büyük bir miting yapıldı. Mitinge katılanlar Özbekistan resmi makamlarınca hazırlanan ve Cumhuriyetin 2010 yılına kadar ki sosyo-ekonomik gelişimini yönlendirecek planı şiddetle eleştirdiler. Hükümet Özbekistandaki işsizlik oranını düşürmeye muvaffak olamamıştı. Plan taslağı reddedildi. Günümüzde hiç kimse bu plândan artık söz etmiyor.

28 Mayıs 1989: "Birlik"ın kurucular kurulu toplandı. Program ve tüzük kabul edildi, yöneticiler seçildi.

3 Haziran 1989: Fergana bölgesinde meydana gelen kanlı olaylar "Birlik" hareketi tarafından lanetlendi.

7 Haziran 1989: "Birlik", Mesket Türkleri ve Kırım Tatarlarının merkez yönetimlerinde düzenlenen bildiri vatandaşlar arasında dağıtıldı. Bildiride kardeşler arası

kanlı mücadelenin durdurulması, karşılıklı güvenin sağlanması isteniyordu.

15 Haziran 1989: Özbekistan komünist partisi merkez komitesi çevrelendi. Kokand şehrindeki barışçıl mitingde olay çıkaranların cezalandırılması konusunda karar alındı. Sovyet başbakanı Nikolay Rijkov Birliğin aktif üyelerini kabul etti. Görüşmede kendisine Birliğin durumu, problemleri ve bazı ana sorunlar konusunda bilgi verildi.

10 Haziran 1989: Birlik içerisinde Münazara klübü kuruldu ve bir politik okul gibi fonksiyon görmeğe başladı.

11 Ağustos 1989: Birliğin önderliğinde Özbekistan gazetecileri biraraya getirildi ve Fergana olaylarının çarpıtılarak yansıtılması konusu kınandı.

17 Eylül-1989: Birlik merkez komitesinde görüş ayrılığı başladı ve iki grup ortaya çıktı. Guruplardan birisi Cumhuriyet yöneticileriyle uzlaşmacı nitelikte bir politikayı önemsemişti.

24 Eylül 1989: Özbekistan Hür Gençlik Birliği önderliğinde 20 bin kişilik bir miting yapıldı.

1 Ekim 1989: Taşkent merkezinde 40 bin kişilik bir miting yapıldı. Litvanya Gürcistan, Kazan ve Azerbaycandan temsilciler vardı. Belorusyalı bir katolik olan N.Akhrimenko'nun Özbekistan yönetiminin kokuşmuşluğunu ve mafyayı belgeleyen konuşması halâ hafızalardadır. (N.Akhrimenko daha sonra Birlik Merkez Komitesine üye olarak seçilmiştir.)

15 Ekim 1989: Özbek dilinin resmi dil kabul edilmesi doğrultusunda bir destek mitingi yapıldı.

16 Ekim 1989: Özbekistan

komünist partisi merkez bürosu kanun dışı bir karar benimsedi. (Özbekistan yüksek Sovyetinin kuvvetinin uygulanmasına yönelik, Cumhuriyetteki politik durumun stabilizasyonu ile ilgili önlemler). Kanun koruyucu kuruluşlara klüpler mitinglere katılanlar ve gayri resmi organizasyonların çalışmalarına katılanları kısıtlayıcı yetkiler verildi.

19 Ekim 1989: Birlik yöneticilerinin Özbekistan yüksek Sovyeti üyeleriyle görüşmelerine ve toplantıya katılmalarına izin verilmedi. Özbekistan oteli çevresinde izinsiz bir gösteri düzenlendi. Gösteriye katılanlara karşı merhametsiz bir şiddet uygulandı. 100 den fazla gösterici tutuklandı ve yarısı mahkemeye çıkarıldı. 40'a yakınına para cezası verildi. 20 kadarı ise 3-10 gün tutuklu kaldı.

20-21 Ekim 1989: Birlik her yere barikatlar yerleştirdi. Milisler bu barikatları kaldırarak göstericileri tutukladı. Gazeteciler ve kameramanlar bile yakalanarak mahkeme karşısına çıkarıldılar.

Milisler Özbekistan yazarlar Birliği binasını basarak büroları araştırdılar.

11 Aralık 1989: "Birlik" halk hareketinin olağan üstü toplantısı yapıldı. Bu toplantıda hareket içerisindeki karşı fikirler ortaya çıktı. Yöneticilerle uzlaşma yönünde görüş bildiren grup şiddetle eleştirildi. Sonuç olarak bu grup Birlikten ayrıldı ve ayrılmalar "ERK" adı altında kendi organizasyonlarını kurdular.

5 Ocak 1990: Kadınlar "Tomaris" teşkilatı içerisinde örgütlendiler. Böylece bu organizasyon içerisinde bir çok kadın örgütü milli gelişme ve demokratik değişim için mücadeleye başladılar.

Ocak-Şubat 1990: Birlik Özbekistan parlamentosu ve bölgesel yönetimlerin seçilmesine aktif olarak katıldı. Parti organları birlik tarafından desteklenen adaylara karşı eşi görülmemiş bir yıpratma kampanyasına başladı. Komünist partisi resmi olmayan organizasyonlara karşı çok çeşitli ve değişik yöntemler kullandı. Bu nedenle Birlik tarafından desteklenen yalnızca 10 üye parlamentoya girebildi. Bölgesel komitelere ise 300

kadar üye seçilebildi.

25 Şubat 1990: Demokratik güçler Taşkent'te toplandı. Organizasyonda "Birlik" in terunion "Özbekistan Demokratik Hareketi" gibi çeşitli kuruluşlar mevcuttu. Bütün demokratik hareketlerin güçlerini birleştirmesine karar verildi.

3 Mart 1990: Parkent şehrindeki barışçıl mitingde saldırı yapıldı. Birlik yöneticileri Parkent'deki yöneticiler tarafından yapılan diğer kışkırtmaları önleyebildiler. Birliğin ve Parkent'teki yurttaşların isteği üzerine bir hükümet komisyonu kuruldu. Olayları araştırmak için kurulan bu komisyondan henüz bir sonuç elde edilememiştir.

18 Mart 1990: Özbekistan parlamentosu için yapılan seçimlerin kanunsuzluğu ve seçimin yenilenmesi konusunda Taşkent'de bir miting düzenlendi.

3 Nisan 1990: Birlik Sovyet ordusunda öldürülen Türkistanlı askerler konusunda bir halk kampanyası başlattı. Dilekçe ve imza toplanmağa başlandı. Her tarafa barikatlar kuruldu.

26 Nisan 1990: Ulamude şehrinde Khusnutdin Mahmudov'un öldürülmesi durumu ağırlaştırdı. Cenaze Özbekistan komünist partisi merkez binasına getirildi. Milisler yolları engellediler. Fakat cenazeyi taşıyan grup bu engelleri aştı. Protesto mitingi parti merkezi binası çevresinde gerçekleştirildi.

26-27 Mayıs 1990: Birliğin 3.kongresi yapıldı. Birlik programı yeni şekliyle kabul edildi. Abdurrahim Polatov, Bek Taşmuhammedov ve Şöhret İsmetullayev'den oluşan 3 kişilik bir başkanlık komisyonu kuruldu.

1-3 Haziran 1990: Birlik yöneticileri Özbekistan devlet başkanı I.Kerimov ve Yüksek Sovyet başkanı M.İbrahimov'u Kırgistanın Oş bölgesinde ortaya çıkması muhtemel kanlı olaylar konusunda uyardı. Birlik Bölgede yaşayan Kırgız ve Özbek halka giderek gerçekleri anlatmağa çalıştı. Yetkili makamların pasif kalışını şiddetle eleştirdi.

10 Haziran 1990: Özbekistan hür gençlik birliğinin kurucular kongresi toplandı.

Yönetimin uyguladığı yasak nedeniyle toplantı gizli yapıldı.

17 Haziran 1990: Birlik Halk hareketi bünyesinde kurulan "Özbekistan Demokratik Partisi"nin kuruluş kongresi yapıldı. Bu kongrede başkan olarak Abdurrahim Polatov seçildi.

ÖZBEKİSTAN HALK HAREKETİ "BİRLİK" PROGRAMI ÜZERİNE

Birlik milliyet ve sosyal durum farkı gözetmeksizin Cumhuriyetteki bütün ilerici insanları birleştirmeye amaçlayan kitlesel bir sosyo politik demokratik organizasyondur.

"Demokratik ve özgür bir Özbekistan" hareket programının düsturudur.

Programın girişinde Cumhuriyetin Sosyo politik ve ekolojik durumunun bir analizi yapılmaktadır.

Genel durum "Derin bir Kriz" olarak tanımlanabilir. Bu krizden çıkmanın tek yolu sosyalist yapılanmanın değiştirilmesi ve demokratik değerlere dayalı olarak dünya medeniyetinin bir parçası haline gelmesidir. Fakat orta Asya'da ve özellikle Özbekistanda demokrasi mücadelesi kolay olmayacaktır. Zira bir tarafta demokrasi deneyimi yokluğu diğer tarafta halâ varlığını sürdüren sömürge yönetimiyle birlikte demokrasiye karşı reaksiyoner örgütün varlığı söz konusudur.

Cumhuriyetteki var olan bugünkü durumun düzeltilerek geliştirilebilmesi için hareketin ana gayeleri şunlardır.

-Özbekistan halkını sosyal pasiflikten kurtararak onların siyasi ve sosyal hayata aktif olarak katılmalarını sağlamak

-Özbekistan'ı demokratik bir toplum haline dönüştürmek

-Özbekistan'ı demokratik ve egemen bir devlet haline getirmek.

Bu amaçları gerçekleştirebilmek için Birlik Cumhuriyetteki ve ülkedeki bütün demokratik güçlerle işbirliği yapacaktır. Birlik bağımsız olması koşuluyla özbekistan komünist partisiyle eşitlik ilkesine dayalı ilişkiler kurabilir.

Bir hukuk devleti haline gele-

bilmek için ön şartlar "insan hakları bildirgesinin" ve diğer insan haklarıyla ilgili siyasi ve sosyal nitelikli milletlerarası kurallara gerçek anlamda işlerlik kazandırılmasıdır. Cumhuriyet kanunları milletlerarası bir nitelikte düzenlenmelidir.

Seçimler de demokratik kurallar geçerli olmalıdır. İlk seçim milletlerarası bağımsız gözlemcilerin kontrolü altında yapılmalıdır.

İslam dininin cumhuriyetteki önemi büyüktür. Din üzerine baskı yapılmamalıdır. İslam insanın yetişmesi konusundaki saygın yerine kavuşmalıdır. Fikir özgürlüğü, diğer dinlere ve inanmayanlara karşı toleransla birleştirilmelidir. Laik devlet modeli Birlik hareketinin amaçlarından birisidir.

Ekonomik yönden Birlik çoğulculuk ve özel mülkiyet esasını kabul etmektedir. Tek tip ürün (monokültür) sisteminden ve Cumhuriyeti bir hammadde deposu gibi gören anlayıştan vazgeçilmelidir. Gıda işleme ve hafif sanayi dalları öncelikle geliştirilmelidir.

Sosyal açıdan işsizlikle mücadele önde gelmektedir. Devletin işsizlik sigortası oluşturması zorunludur.

Program halk sağlığı, eğitim, köylülere toprak dağıtımını kadın ve çocuk haklarının korunması gibi problemleri de kapsamaktadır.

Milliyet ve Kültür meselelerine özel bir dikkat gösterilmiştir.

Cumhuriyetler yerine merkezi kurumların çıkarlarını gözetken imparatorluk benzeri yönetici sistem Sovyetlerdeki milliyetler probleminin ana nedenidir. Bu uygulama halkın arzuları üzerine baskı yapmaktadır.

Birlik beynelmînel gelişmenin ancak milli benliğin korunması ve gelişmesiyle mümkün olabileceğine inanmaktadır. "Milli gurur" ile milliyetçilik kavramlarının farklı olduğunu düşünen Birlik "Kendini beğenmiş milliyetçilik kavramlarının farklı olduğunu düşünen Birlik "Kendini beğenmiş milliyetçiliği" ve başka milliyetlerin aşağılanması gibi uygulamaları reddeder. "Milli bencillik" ve Şovenizm ile mücadele eder.

Programın ekolojisiyle ilgili bölümünde "tek tip ürün" sistemi sonucu ortaya çıkan "Aral Denizinin kuruması" felaketi üzerine yoğunlaşmıştır. Aral denizinin kurumasını engellemek için bu sistemden vaz geçilmeli ve pamuk ekimi yarıya düşürülmelidir.

Birlik ilk günden beri Sibirya nehirlerinin Orta Asya'ya kanalizasyonu fikrine karşı olmuştur.

Monokültür şeklindeki üretim toprağın kimyasal maddelerle zehirlenmesi sonucunu da doğurmuştur. Birlik toprağın su kaynaklarının ve havanın biyolojik durumunun iyileştirilmesi için acil önlemler alınmasını önermektedir.

ÖZBEKİSTANDA İNSAN HAKLARI

Türkistan'a Sovyet yönetiminin girişine karşı bölge halkı şiddetle direnmiştir (bölgede yaşayan Ruslar da dahil). Kokand Otonom Cumhuriyeti kanlı bir şekilde sonlandırılmıştır. Buhara ve Hive gibi bağımsız yönetimler barış anlaşmalarıyla Bolşevik Rusya'ya bağlanmıştır. Bu ilhak olaylarında öngörülen insan haklarından yalnızca yönetimin üst kademeleri yararlanabilmiştir. Sovyet yönetimi süresince hemen hemen bütün aydınlar öldürülmüştür. Bağımsızlığa yönelik en küçük hareket bile şiddetle bastırılmıştır. Milli varlığa yönelik her çaba Anti Sovyet aktivite olarak damgalanmıştır.

Hakları için ilk milli mücadele Kırım Tatarlarınca başlatılmıştır. Fakat hemen hepsi cezalandırılmıştır.

Geçen yıl Kokand'da, Fergana trajedisi sırasında şehir parti merkezi önünde bir miting yapıldı. Miting 26 ölü ve 100 yaralıyla sonuçlandı. Mitinge katılanlar sosyo ekonomik durumun düzeltilmesi, işsizlikle mücadele, ekolojik durumunun düzeltilmesi gibi konuların görüşülmesini istiyorlardı. Kokand vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması bir diğer istektir.

3 Martta Parket'de başka bir kanlı olay yaşandı. 10 ölü ve 40 yaralı mevcuttu. Ortam Parti'nin sıkı kontrolü altındaydı.

Yönetim hiç bir bağımsız politik

organizasyonu resmen kabul etmemektedir ve onların anayasadan kaynaklanan haklarını yok varsaymaktadır. "Birlik" merkezi ve çalışanları defalarca saldırıya uğramış ve baskı görmüştür. Birlik başkanlarından Abdurrahim Polatov, meşhur şair Dedehan Hasan gibi insanlar da bunların arasındadır. Devlet savcısının bürosu düzenlenen kirli tezgâhların ve kışkırtmaların merkezidir. Burada Abdurrahim Polatov izinsiz gösteri düzenlemekle suçlanmıştır. Mahkemeden çok önce idare A.Polatov'u para cezasına çarpmıştır. Bunun için bahane ise Sovyet ordusunda öldürülen bir Özbek askerinin cenaze törenine katılmasıydı. Mahkemeye Taşkent Şehir Konseyi dahil hiç kimsenin katılmasına izin verilmemiş hatta Hukuk komisyonu üyesi Şöhret İsmetullayev'in katılımı da engellenmiştir. Buna karşın, barışçı gösterilerde adam öldürmek de dahil bir sürü kanunsuz olaya sebebiyet veren yöneticilerin hiç bir temsilcisi bu mahkemelere sevk edilmemiştir. Pozisyonlarına bakılmaksızın gayri resmi bir lider olsun veya bir din görevlisi olsun, Cumhuriyette farklı düşünen bütün insanlara baskı uygulanmaktadır. Uchitelskaya Gazetesi muhabiri A.Osmanov izinsiz gösteriye katılma suçuyla mahkemeye sevk edilmiştir. Meşhur prodüktör A.Mahmudov'da bu mitingi filme almak suçundan tutuklanmıştır.

Ülkede varolan demokratik transformasyon zemininde Cumhuriyet içersinde sürdürülen suni kurallar ve insan haklarına baskı uygulanması olayı halk tarafından şiddetle reddedilmektedir. Halkın kendi geleceği konusunda kendisinin karar vermesi gerektiğine inanıyoruz.

ÖZBEKİSTAN ve DEMOKRASİ

Bölgesel Çar, Özbekistan komünist partisi 1.sekreteri Şeref Rasidov'un ölümü herkesin beklediği demokratik değişmeyi getirmedir. Gücü elinde tutan üst kademeler de 3 kez değişiklik meydana geldi. Fakat hepsinde de parti liderleri Reşidov döneminin temsilcileriydiler. Diğerleri daha genç olmakla birlikte Stalin ve Reşidov tipi liderlik

yanlısıydılar. Böylesi bir liderlik ve parti yapılanmasının etkisi altında, bu yakınlarda Özbekistan parlamentosu seçimleri yapıldı. Sonuçta Özbekistan devlet başkanlığına I. Kerimov seçildi. Birden fazla büro uygulaması pratik olarak bütün ülkede gerçekleştirildi. Sonuç olarak konseylerin komünist parti yönetimine girmesi sağlandı.

Özbekistan XXII parti kongresi Sovyetler Birliğinin batı kesiminde görülen demokratik transformasyonu tamamen reddederek kendisini ideolojik açıdan Brejnev ve Stalin tipi merkez komitenin bir uygulayıcısı olarak tanımlamıştır. Kongrenin vardığı sonuç şu düşünceyi kapsamaktadır: "Yıkıcı güçler cumhuriyette güçlenmesi halinde Özbekistan komünist partisi cumhuriyetin gelişmesi için istediği yolu seçme hakkına sahiptir. Parti üyeleri için demokratik kuruluşlar yıkıcı güç demektir.

Moskovadaki XXVIII. Parti kongresi sonuçlandığında merkezilerin hafif bir başarısı bile Özbekistan parti yetkililerini korkutmaya yetmişti. Hemen parti meclisi toplandı. Toplantı sonucu I. Sekreter tarafından yayınlanan bildiri demokratik oldukları iddiasındaki görevlerin gerçek yapısını gösteriyordu. Moskova ve Leningrad şehir konseylerindeki yeni üyelere karşıydılar. Yeltsin, Sobçak ve Popov'un partiden ayrılmasından hoşlanmamışlardı. Demokratik platforma Bağımsız Litvanya komünist partisine karşıydılar. Demokrasinin karşısında olup Ordu, milis gücü, mahkemeler ve KGB gibi devlet organlarının siyaset dışına çıkarılmalarını istemiyorlardı. Parti bildirisi demokratik Merkezizetçilik (eski sistemi ve partinin bölgesel prensiplerini destekler mahiyetteydi. Ayrıca Sibiryanehirlerinin Orta Asya'ya kanalizasyonunun lehindeydiler. Parti üyelerine birlik çağrısında bulunuluyor. Ayrıca Moskovadaki parti üyelerine de "parti bütünlüğünün korunması" önerisi getiriliyordu.

Parti yöneticilerinin bu çalışmalarını halk arasında geniş kabul görmemiştir. Uygulamada parti örgütünün cezalandırıcı araçları olarak para militer gruplara, milislere, KGB ye, mahkemelere ve savcılığa

güvenilmektedir.

Parti liderliği Özbekistan'ı, bağımsız görmek isteyen halkın duygularını değerlendirdiğini iddia etmektedir. Fakat bugüne kadarki uygulanan güçlerin dağılımı politikası Bağımsız Özbekistan'ın Stalinist-Çavuşesku tipi, bölgesel parti yöneticilerinin diktatörlüğü esasına dayalı bir yönetim olabileceğini göstermektedir.

Özbekistan'ın demokratik güçleri komünist parti örgütüne şiddetle karşıdır. Günümüzde bu demokratik güçler KGB'nin milislerin devlet savcılığının ve mahkemelerin yoğun baskısı ve takibi altındadır.

Bugüne kadar insan haklarının ihlali günlük bir uygulama halindedir. Demokratik organizasyonların üyeleri işlerinden atılmakta, tutuklanmakta ve basın aracılığıyla korkutulmaktadır.

Toplantı yasağı konarak mitinglerde ve gösterilerde söz söylemek imkânı ortadan kaldırılmıştır. Birlik Orta Asya ve Kazakistanda bulunan en büyük demokratik organizasyondur. Bu hareket halk tarafından geniş bir kabul görmüştür. Fakat burada durgunluğun paradoksu vurgulanmalıdır. İnsanlar onlarca yıldır sürdürülen totaliter rejimin etkisiyle halâ korku içindedirler. Sonuç olarak "Birlik" devlet tarafından kabul edilmemektedir.

Özbekistan'daki demokratların bütün dünyadaki demokratik güçlerin, Sovyetler Birliğinin batı cumhuriyetlerindeki ve Doğu Avrupa ülkelerindeki demokratik güçlerin yardım ve desteğine ihtiyacı vardır. Birlik aşağıdaki şekilde karşılıklı yardım ve işbirliğini arzu etmektedir.

-Özbekistan ve Orta Asya'da gelişen olayların kitle haberleşme organları tarafından gizlenmesi gelişmeyi kesinlikle engellemektedir.

-Ülkenin sık sık ziyaret edilmesi ve politikacılarla görüşülmesiyle insan hakları konusundaki durum değerlendirilmelidir.

-Bağımsız basına yardım verilmelidir.

-Özbekistan dahi seçimlere diğer ülkelerin devlet ve politik or-

ganizasyon temsilcilerinin gözlemci olarak katılımı sağlanmalıdır.

-Özbekistan ve Orta Asya da yöneticiler tarafından baskı altında tutulan sosyal ve politik organizasyonlar ve liderlerine uluslararası destek verilmelidir.

PARTİNİN SEÇİM OYUNLARI

Özbekistan seçimlerle ilgili kanunun kabulünden çok önce komünist partisinin 6.katında yöneticiler seçimleri yönlendirme konusunda çalışmalarına başlamışlardı. Merkezde parti görevlileri, KGB ajanları, İç İşleri Bakanlığı ve Devlet Savcılığı görevlileri, psikologlar, sosyologlar ve ülke gelenekleri konusundaki diğer uzmanlar bir araya gelmişti. Seçim kampanyasını gizlice yürüten, adayları değiştiren, demokratik adaylara karşı taktik ve stratejileri belirleyenler bu gruptakilerdi. Merkez seçim komitesi ve bölge seçim komiteleri bu merkezin etkisi altına alınmıştı. Parti ve Sovyet organlarına istenmeyen bir adayın nasıl devre dışı bırakılabileceği konusunda çeşitli taktikler öğretilmekte tavsiyeler verilmekteydi.

Adayların yaşadıkları bölgedeki halk tarafından seçimle gösterilebilmesi partiyi üzmüştü. Zira bu nitelikte bir seçim istenmeyen sonuçlar doğurabilirdi. Bu nedenle bütün bölge seçim komitelerine ve köy komite başkanlarına bütün adayların öncelikle partinin onayından geçmesi konusunda direktifler verilmişti. Her aday KGB ve İç İşleri Bakanlığının incelemesinden geçiriliyordu. Özbekistan komünist partisi merkez komitesi üyesi I.BURIEV şüpheliler listesinin başına konmuştu. Muhtemel sebep ise Özbekistan komünist partisi ikinci sekreteri A.Ephimov'u eleştirmiş olmasıydı. Bölge seçim komitesine I.Buriev'le ilgili halk seçim toplantılarındaki kayıtların resmileştirilmesi konusunda direktif verilmiştir.

Meşhur Şair Gülçehre Nurullayeva, şarkıcı ve şair Dede Han Hasan, Uchitelskaya Gazetta muhabiri A.Usmanov "farklı düşüncedeki insanlar" olarak tanımlandı. 97 212 ve 22 No.lu bölge seçim komiteleri parti yetkililerine itaat ederek seçim kanununa aykırı hareket ettiler

15 ve 20 No.lu seçim organları Abdurrahim Polatov'u geçirmediler. Diğer taraftan Sibernetik Enstitüsü kolektif çalışma grubu onu aday olarak gösterdi. Fakat bölge seçim komitesi onu devre dışı bırakmak için elinden geleni yaptı. Adayları reddetmek için şantaj ve baskı uygulanmasına göz yumuldu ve desteklendi. Bazı adayların seçilebilmesi için ise partinin bütün imkânları seferber edildi.

Sonuç olarak Özbekistandaki "Demokratik ? seçimlerin sonucu aşağıdaki gibi oldu. (200 seçim bölgesinde 1 adam seçimi yapıldı)

500 millet vekilinden yaklaşık 350 tanesi

-merkezdeki veya bölgelerdeki parti görevlilerinden

-Parti komite sekreterlerinden

-Sovyet görevlilerinden

-Uygulayıcı personelden

-Sendika, gençlik örgütü gibi organizasyonlarını liderlerinden oluşmuştur.

Sadece 50 milletvekili bağımsız olarak seçilebilmiştir. Bunların 10 kadarı "Birlik" ile beraberdirler. Benzer bir durum bölgesel yönetimler için geçerli olmuştur.

Halk Hareketi "BİRLİK" milletvekillerinin seçildiği bu seçimin kanunsuz yapıldığına inanmaktadır. Birlik, Demokratik ülkelerden ve Birleşmiş Milletlerden gelecek taraflı gözlemcilerin nezaretinde yeni bir demokratik seçim teklif etmektedir.

OŞ BÖLGESİ: TRAJEDİ HALÂORADA

Oş bölgesindeki kanlı olaylardan yalnızca 3 hafta sonra "GENOSİD" sözcüğü gazete başlıklarında görülmeğe başlandı. Bütün iyi insanlar yüzlerce kadın ve çocuğun ölümüne üzülmüş ve kızmış durumda. Bu olaylar Özbek toplumuna karşı gerçek bir genosia idi. Olayları değerlendirmeden önce tarihe kısaca bakmalıyız.

1924 de Türkistan'ın parçalanması esnasında Oş bölgesi ve çevresi Özbekistanın sınırları içerisindeydi. 1936'da Stalinin çıkardığı kanunla bu bölgeler otoman böl-

geden Sosyalist Cumhuriyet haline dönüştürülen Kırgızistana verildi. Günümüzde Oş bölgesinde 2 milyon insan yaşamaktadır ve 700.000 kadarı Özbek Türküdür.

70'li yılların başında (Usualiev'in liderliği sırasında) Özbek yöneticilerin yerine Kırgız yöneticiler getirildi. Özbek ve Kırgız gençleri arasında çeşitli çatışmalar meydana geldi. Yöneticiler bu olayları görmezlikten geldiler. Sonuç olarak durum giderek ağırlaştı.

Resmi olmayan Kırgız teşkilatı "Oş Aymağı"nın bölge'ye Kırgız şehirlilerinin yerleştirilmesi isteği bardağı taşıran son damla oldu. Köylüler bunu kabul etmediler.

Olayların kronolojisi şöyle oldu:

Oş'da izinsiz gösteriler başladı. Bölge parti komitesi başkanı U.Siddikov "Oş Aymağı" teşkilatını açıkça davet etti ve bölge komitesi bölgeye Kırgız Türklerinin yerleştirilmesine karar verdi.

Kırgızistan parti yetkilileri Oş şehrine gelerek bölgedeki "Adalet" teşkilatıyla görüşmeler yaptılar ve verilen sözlere rağmen olaylar bir çatışma haline dönüştü.

4 Haziran günü bölge yönetim komitesi Özbek nüfus tarafından yapılacak bir mitinge izin verdi. Miting sırasında milisler tarafından halkın üzerine ateş açıldı. 20 kişi öldü ve 100 kişi yaralandı. Bunların hepsi Özbekti.

5 Haziran günü yüzlerini kırmızı bir şekilde örten Kırgız ekstre mistleri Özbeklere saldırdılar. Katliam sonucunda sadece Uzgen bölgesinde 1000 kişi öldü. Bütün bölgede ise bir kaç bin kişi ölmüştü.

Özbekistan Hükümeti Sovyetler Birliği başkanı M.GORBAÇOV'dan bölgeye para militer emniyet güçleri göndermesini istedi. Fakat 24 saat geçikmişti.

Uygulanan şiddetin derecesi insanları ürkütecek boyutlardaydı. Parçalanmış yaşlı insan ve çocuk cesetleri tecavüz edilerek öldürülmüş kadınlar, katliam ve kundakçılık.

Bütün bu olaylar İzvetsia, Rabochaya Tribuna ve Literaturnaya Gazeta gibi gazetelerde yayın-

lanmıştır.Kırgızistan yönetiminin olayları gizlemek için elinden geleni yapmasına rağmen hepsi gerçekti. Kırgız olmayan gruplara karşı yürütülen ayırım yapma politikasının mimarları Kırgızistan komünist partisi birinci sekreteri A.MASALİYEV, başbakan Jamangulov ve diğer parti yöneticileridir. Özbekistan plâkalı otolardaki insanlar ve Rusca konuşan gruplarda bu saldırıların hedefi olmuşlardır. Sonuç olarak Kırgızistan'dan kitlesel Rus göçleri başlamıştır.

Katliam için bütün hazırlıklar 1 yıldır sürdürülmekteydi. Düzinelerce ekstremis tarafından bol miktarda gıda ve silah dağlardaki mağaralarda depolandı. Mi-8 tipi bir helikopterin bu yakınarda dağlarda alıkonulması bunun çok iyi bir göstergesidir. Olaylar başlamadan 1 ay kadar önce Uzgen bölgesindeki dokuma fabrikalarında kırmızı kumaş yapımı emri yönetici SATIUALDIYEV tarafından verilmiştir.

Bu maskeli caniler kimlerdi? Bunlar parti görevlileri veya hapseden salıverilmiş suçlular olabilir.

Oş bölgesinde ve bütün olarak Orta Asya'da yaşam standartı çok düşüktür. İşsizlik Sosyal ve ekonomik problemler ve ekolojik problemler çözümlenememiştir.

Fakat bölgede halk hareketleri kurulmağa başlar başlamaz merkezi güçler alarm haline geçmişlerdir. Bu nedenle Orta Asya'daki etnik çatışmalara merkezi yönetimin aktif biçimde katılmış olduğunu düşünmekteyiz. Ülke yönetiminden olaylar hakkında bir ses çıkmamış, herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

Bölgedeki komünist partileri ise bir ortak noktada birleşmişlerdir. Ülkenin batısında gelişen demokratik transformasyona izin vermemek ve Orta Asya'daki Cumhuriyetlerde otoriter bürokratik sistemin yerleşmesini sağlamak. Bunun sonucunda etnik çatışmalar, demokratik gelişmenin önlenmesi için askeri birliklerin getirilmesi, insanlar arasında ayrılık tohumlarının ekilmesi gibi olaylar ortaya çıkmaktadır.

Kırgızistan'da iktidar için OŞ bölgesinde doğan başkan MASA-LİYEV ile başbakan T.Jamangulov'un kabileler arasında bir mücadele sürmektedir. Bu politik mücadelede fanatik bir yaklaşım vardır. Fakat iki kabile de Cumhuriyette kesin bir Kırgız üstünlüğünü öngörmektedirler. Uyuşturucu, alkol ve körlemesine bir milli gurur bunların hayallerini gerçekleştirmek için kullandıkları araçlardır.

Bölgesel yöneticilerin direnmesi yüzünden KGB, İç İşleri Bakanlığı ve devlet Savcılığı araştırma yapmamaktadır. Araştırma için görevlendirilen Ukrayna ve Belorusya yetkilileri geri çağırılmışlardır. Merkez komitesi ve başbakanlık konseyi güney Kırgızistan'daki olayları değerlendirmemiştir.

Yüksek Sovyet tarafından başlatılan araştırmadan hiç bir ses çıkmamıştır. Ülke yöneticileri sanki olayların nedenlerini ve sonuçlarını bilmek istemiyormuş gibi bir tutum içersindedirler.

Sivil savaş halâ mevcuttur. Paramiliter gruplar bölgedeki durumu zorla kontrol altında tutabilmektedirler. Özbek nüfusda silahlanmağa başlamıştır.

Ancak bu çatışmaların suçluları ortaya çıkarıldıktan sonra Kırgızlar ve Özbekler arasında barış diyalogları başlayabilecektir.

DEMOKRASİ ADACIĞI

Küçük Mubarek şehri hakkında çok konuşuluyor. Komünist partisi yetkililerinin kızarak halkın ise beğenerek izlediği bir demokratik transformasyon yaşanıyor şehirde. Problemi yaratanlar kimler? Mubarek şehrinin genç demokrat yöneticileri. 80 koltuktan 60'ını kazandılar. Liderleri M.Jurayev şehir konseyi başkanı oldu. Jurayev ayrıca Özbekistan parlamentosunda da milletvekilidir. Özbekistan yüksek Sovyetinin birinci ve ikinci toplantılarında yaptığı konuşmalarla Özbekistanın Sobçak'ı olarak kabul edilmektedir.

Parti organlarının şiddetle karşı çıkmasına rağmen delegelerin %65'i genç demokratları şehir konseyine seçtiler. Yeni seçilen şehir yönetimi öncekilerin izinden git-

memeye karar vermişti. İlk günden itibaren kuvveti komünist partisiyle paylaşmamak ve partinin aleti olmamak kararındadılar.

Şehir komitesince alınan kararlara parti yetkilileri tamamen karşı çıktılar. Konsey toplantılarından birisinde resmi kuruluşlarda mahkemede ve kontrol komitelerinde görevli olanların depolitizasyonuna karar verdi.

Yayınlanan Bildiri Şöyleydi:

1. Politik partiler veya Resmi makamların şehir kuruluşlarının Sosyal ve Kültürel aktivitelerine karşı yapacakları her hareket yasa dışı kabul edilecektir ve durdurulacaktır.

2. Yönetim kademelerinde birden çok görev almak, parti yönetiminde veya resmi kuruluşlarda ikinci bir görev yüklenmek yasaktır.

3. Seçimden sonra şehir yönetim konseyi başkanı, vekilleri, yürütme komitesi başkanı ve kontrol komitesi başkanı herhangi bir politik parti veya kamu kuruluşuyla olan üyelik ilişkisini kesecektir.

Bu karardan bir gün sonra şehir komitesi başkanı M.Jurayev, yürütme kurulu üyesi M.Hüseynov'un da aralarında bulunduğu 27 şehir meclisi üyesi komünist partisi kartlarını ve üyeliklerini bıraktılar. Bunun sonucunda mubarek şehri yöneticilerini kötüleme kampanyaları başlatıldı. Kuşkusuz bu girişimler Taşkent'teki yönetiminden güç almaktaydı.

Temmuz ayının ikisinde şehir parti komitesi bir komisyon göndererek şehir konseyi ve başkanının onayını almadan toplantı tutanaklarını incelettirmek istemiştir. Mubarek şehri parti komitesi olağanüstü toplanarak orada bulunmalarına rağmen Jurayev ve Hüseynov'un üyelikten atılmalarına karar vermişlerdir.

5 Temmuz da şehir konseyi başkan vekili Z.Kurtnezirov depolitizasyon çağrısı yaptığı gerekçesiyle azarlanmış şehir bürosundaki görevinden uzaklaştırılmıştır. Parti görevlileri şehir meclisinin demokrat üyelerinin kınanması gerektiğini düşünmektedirler.

18 Temmuz günü şehir meclisi olağan üstü toplanarak Mübarek şehri parti komitesini meclis üyelerinin anayasal haklarını engellemek ve konuşma özgürlüklerine baskı uygulamakla suçladı. Bunlara son verilmediği takdirde bu meselenin şehir komitesi toplantısında görüşüleceğini ve parti komitesinin çalışmalarının durdurulacağını bildirdi.

Görüldüğü gibi mücadele devam etmektedir. Otoriter bir yönetim ve güçlü parti örgütüne karşı bir demokrasi adacığı mücadelesi verilmektedir. Fakat bu ne kadar sürecek ?..

TÜRKİSTANDA KATLIAMLAR VE HÜRRİYETE DOĞRU

Kazım Gültepe

- Türkistan'ın Rus idaresine (istilasına) mukavemet etmeden düştüğünü iddia etmek hatadır. Ruslar gayelerine ulaşmak için iki yol takip etmişlerdir. Birincisi Türkler arasında anlaşmazlıklar çıkarmak ve her iki tarafa da çok bol malzeme ve silah vermişlerdir.

Armin Vamberg

Ey Türk oğlu damarlarındaki kani ihda (hediye) edenler kanlarının son katrelerinin Moskof muharebelerinde döktüler. sen bugün yarın ne olursan ol, fakat unutmaki o şehidlerin ebedi bir yetimisin. Bu din bu devlet bu vatan gibi bu gayiz bu kin bu intikam da onların sana bir mirâs'ı mübarekidir. Dünyada bir Rusya ve bir Rus kaldıkça bu hakkına ve bu vazifene hürmetkâr ol! Hakkın öldürmek vazifen iktiza ederse hemen ölmektir Türk oğlu.

Süleyman NAZİF

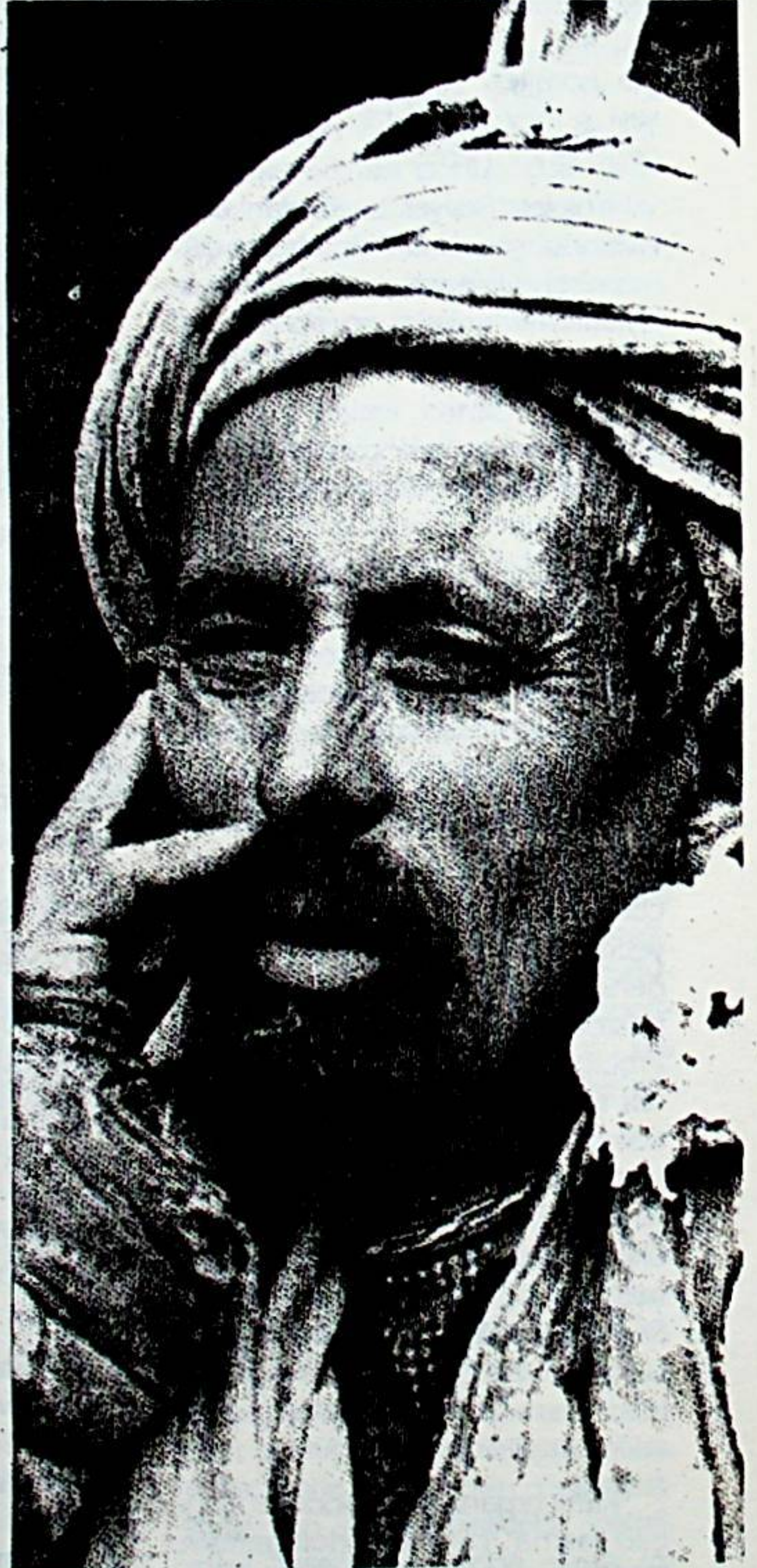
TÜRKİSTAN

Doğu Türklerinin yaşadığı ülke. E-şit olmayan üç parçaya bölünmüştür. Rus işgalinde Batı Türkista Kızıl Çin işgalinde Doğu Türkistan Afgan işgalindeki Güney Türkistan ise en küçük kısmıdır. Bu işgaller sebebiyle batı literatüründe Rus, Çin, Afgan Türkistanları da denir. Türkistan adının gerçek manası Türklerin yurdu demektir. Orta Asyanın bütün batısını kapladığı gibi Kuzey batıda Avrupa kıtasına da taşar. Ama Doğu Avrupadaki İtil-ural bölgesi Türkistan sayılmaz. Kuzey Türklerinin yaşadığı başka bir Türk yurdudur. Türkistan'ın son iki asırlık geçmişine bakıldığında Türkistan Türklüğüne uygulanan metod pek kanlı olmuştur Katliam ve Tercih. Türkistan'ın istila sebeplerinden birisi de pamuk meselesidir. Türkistan (bilhassa Fergâna) büyük pamuk müstahsili idi Rus fabrikaları yüksek fiatla Amerikan (ABD) pamuğu alıp işliyordu. Türk (Mısır)

KIRIM'I KIRDIRMAYIN

Bir yediveren yeşerdi sürgün topraklarında; Stalin öfkesine, 44 zulmüne inat. Tutun kırımlı çocuğun elinden. Yureklerde filizlenen umutları kirdirmayın.

Basmacı direnişlerinin birer dakikada yargılanıp idam edilmelerini seyreden bu Türkistan Türk'ü sıranın kendine geleceğini bekliyor.

pamuğu alamıyordu. Çünkü Mısır pamuğunu tamamına yakını İngiltere satın alıyordu. 1861-65 Amerika iç harbinde pamuk işçisi milyonlarca zencinin azad edilmesiyle verim düştü ve birleşik Amerika dışarıya pamuk satamaz hale geldi. Sanayici birçok ülke ve bu arada Rusya müşkil durumda kaldı ve Rusya Türkistan'dan yüksek fiatla pamuk satın almaya başladı. Ruslar karakterleri icabı bu pamuğu bedava alma çarelerini düşünmeye başladılar. Türkistan'ı istilâ plânlarına öncelik verildi. Bu suretle Türkistan da birbirine düşmüş Han'lar ve Kabileler çakmaklı tüfekleri bakır topları kılıç ve mızrakarı vuruşkan fakat askerlik kaidelerini unutan muharibleri ile Türkistan hazır Rus lokması halinde idi. 19 Mart 1884 MERV'in düşmesi ile birlikte Türkistan'ın Ruslarca istilası tamamlardı. Yalnız Hiye (Harzem) ve Buhara Hanlıkları Rusyaya tabi olmakta devam ederek hayatlarını 1920'ye kadar uzatabildiler. 1874-1876 ve 1879 Rus taarruzlarını kırıp düşmanı püstürten Türkmenler 1884'te teslim oldular. Bu suretle büyük bir katıksız Türk ülkesi olan Türkmenistan Rusyaya ilhak edildi. 9 Eylül 170 Göktepe kalesinde Türkmenlerin Rus ordusunu püskürtmeleri Doğu Türklerinin son kahramanlık destanlarından biri oldu. 1880'de Ruslar demiryolu döşeyerek Göktepe'ye kadar geldiler ve Tıkma Serdar'ın savunduğu Türkmen kalesi 19 gün içinde kanlı vuruşmalardan sonra ele geçirildi. Akmesic Çimkent Taşkent'te kendisini bu şekilde savunduktan sonra düşmüştür. Ruslar yerli bu şekilde savunduktan sonra düşmüştür. Ruslar yerli halkı sindirmek için katliama ırza tecavüze ve her türlü baskıya başladılar. Zira Türkler asla Hristiyan idaresi görmemişlerdi ve itaatleri kolay olmadı.

Türkistan da Türk ihtilâlleri binbir türlü baskıya rağmen günümüze kadar devam etti. Göktepe 6500 Moskof askeri öldükten sonra vire ile alınmış milletlerarası harp kaidelerine göre teslim olan düşmana bir şey yapılmayacağı halde Ruslar silahtan tecrid ettikten sonra Göktepe'deki 8000 Türkmeni öldürdüler. Rus idaresine geçtikten sonra Türkistan birinci cihan harbinde istiklâline kavuşmak için baş kaldırdı.

Fırze'de çeşitli suçlularla meçhul akibete götürülen Kırgız Türklerinden bir grup. (1931-1935 yılları arasında.)

Türkistan umumi valisi Kuropatkin 16 Ağustos 1916'da 15 tabur piyade 33 süvari bölüğü 42 top 69 ağır makinalı tüfekte Türklerin üzerine yürüdü ilkel silahlı Türk kuvvetlerini ezdikten sonra Türkleri kılıçtan geçirmeye başladı! Bu hengâmede ihtilâle katılanlar katılmayanlardan ayrılmaksızın bir milyondan fazla Türk öldürüldü. Yalnız Kazak Türklerinden 673000 kişi Yedisu vilayetinde yaşayan Türklerin %30'u imha edildi. 400.000 Kazak ve Kırgız Türk'ü de Çin idaresindeki doğu Türkistana göçtü. Bu suretle bilhassa Kazakistan Türk nüfusu çok sarsıldı. Ve buralara Rus nüfusu akmaya başladı. Türk toprakları mülkleri sürüleri bunlara verildi. Moskof baskısı hiç durmadan Türk anavatanında adım adım ilerledi. Milyonlarca kilometrelik geniş vatan parçaları Rus egemenliğine girdi. Türk anavatanını sahte derviş adıyla gezen prof. Armin Vamberi şunları anlatıyor." Türkistanın Rus idaresine (istilasına) mukavemet etmeden düştüğünü iddia etmek hatadır. Ruslar gayelerine ulaşmak için iki yok takip etmişlerdir. Birincisi Türkler arasında anlaşmazlıklar çıkartmak ve her iki tarafada çok bol malzeme ve silah vermişlerdir. Resmen istilâci ve sınırlarına kataradıkları yerlerde hemen her yerde (şehirde) konsolosluk adı altında ihtilal teşkilatı vücuda getirmişlerdi. Bunlar iç kavgalı körüklüyor halkı aydınlatabilecek kişileri ise parayla satın alıyorlardı. Bütün bun-

larla başaramadıkları zaman ata sanatları olan kadın ihtiyar çocuk demeden katliam yapıyorlardı. Rusların Türkistanı neden aşılmaz bir çember haline getirdikleri bu yapıları dünyadan saklamak için olduğu açığa çıkıyordu. Türk milletinin anavatanı olan bu geniş ve zengin ülke Moskof'un Altınordu köleliğinden kurtulduğu andan itibaren tatmin olmaz iştahını celb etmeye başlamıştır. Orenburg valisi Çar'a gönderdiği bir mektubunda **"Biz bozkırlardaki insanları Rus ismine hürmet etmiye ve Rus silahının kuvvetinden korkmaya mecbur edeceğiz"** diyordu. Türkistan'da Ruslar o kadar korkunç katliamlar yapmışlardı ki Kazan Hanı Mehmet Emin Han Ruslarla yaptığı muhabereyi kazanınca Mâveraünnehir (Şeybani Hanları'nın en meşhurlarından olan Saybak Han onu gazilikle tebrik etmiş ve divanında yer alan bir kıta ile övmüştür.

**İslâmın başına tacidar olsun
Urus kâfirini kırmışın oğlum
Seninle gazilik mübarek olsun
Urus kâfirini kırmışın oğlum.**

Ünlü Moskof yazarı Tolstoy bile bir paslı kılıcı oğluna göstererek **"bunlar hep Türk kanıyla böyle kızardı. Çabuk büyü onu sana vereceğim, dedelerinin yürüdüğü yoldan sende yürü"** der. Tarihe baktığımızda Moskof'un beyazınında kazılınında aynı yoldan yürüdüğünü görürüz.

Türkiyemizde tarihte en çok Ruslarla harb etmiştir. İlk Türkiye Rusya çatışması olan 1677 den 1918'e kadar 241 yıl sürmüş olan bu mücadelenin elli yılı fiili muharebelerle geçmiştir. Yani her beş günden biri Türkistan'da katliam yapmıştır. Kafkaslar da yapmıştır. Azerbaycan'da yapmıştır. Kırım da yapmıştır. Balkanlarda yapmıştır. Trabzon Erzurum Erzincan Kars Van bitlis Mustafa yapmıştır. Çuvaş ve Yakut Türkleri de bu katliamlardan bol bol nasibini almıştır. Zorla Hıristiyanlaştırılmışlardır. Hiç bir Türk boyu yoktur ki Moskof katliamına uğramamış olsun. Bütün bunların neticesidir ki Anadolumuzda sayısız Türküler yakılmış söylenmiş halen de söylenmektedir.

Buhara Buhara

Süt kanştı buhara

Kadı Moskof eline

Azer, Kafkas, Buhara

Ah felek vah felek

Çek silahın vur felek

Moskofa fırsat verdin

Moskoftan alçak felek

Bir görgü şahidi olan (Ella Maillart) Türkistan da Basmacıların Kızıl rejime muhaliflerin nasıl yargılandıklarını söyle anlatıyor. Silahlı milisler Buharanın bütün önemli yerlerini doldurmuşlardı herkes müthiş bir korku içerisindeydi. Basmacıları yargılayacak mahkeme bir medrese önünde kurulmuştu. Hakemlerin arkasındaki duvara Marx ve Lenin'in portreleri asılmıştı. Ortaya bir masa konmuş zayıf ve sınırlı bir savcı oturmuştu masada kızıl bir örtü ve Lenin'in büstü konmuştu. Yargılananların çoğunun ayakları çıplaktı. Amrista adında biri bağırıyordu öldürün beni kurtulayım şimdiye kadar on iki kez ölümden döndüm. Mahkûmların karıları anneleri çocuklarının hali çok perişandı. Hakim anlaşılabilir bir dille (sesle) isimleri okuyordu. Bir çokları delilsiz olarak ölüme mahkûm ediliyordu bazılarının yargılanması bir dakikayı geçmiyordu. Toplu olarak onar kişilik yargılamalarda ise basmacılar Rusları Türkistan'ı sömürmek halkı aç ve perişan etmekle suçluyorlardı.

Sovyet Savcısı ise Basmacıları bir eşkiya ve Sovyet düşmanı Kızıl ordunun Türkistan'a girmesini uzun zaman engellemekle suçluyordu.

Idam cezasına çarptırılan Basmacılardan bir grup idamlarını beklerken

Basmacıların hepsi idam (ölüm) cezasına çarptılıyordu. Enver Paşa'nın Türkistan harekatı ise Rusları iyice korkutmuştu.

Doğu Türkistan'a Gelince: Doğu Türkistan'daki Çin zulmü Rus zulmünden aşağı kalmamıştır. Çin'de Komünist Milliyetçi (Kumintang) iç harbi başlayınca 931'de Mao yayınladığı anayasada Çin'deki Çinli olmayanların istedikleri takdirde müstakil devlet kurmak için Çin'den ayrılacaklarını ilan etti. Böylece Türkler, Mançular, Tibetliler Moğollar ve Dongenleri (Müslüman Çinliler) yanına almaya çalıştı. 1945 te Mao biraz dil değiştirerek bu vadini unuttu. Fakat bu milletlere çok iyi muamele edeceğini beyan etti. İşlerini yoluna koyduktan sonra 1952 de yayınladığı anayasada ise bu yabancı milletlerin yaşadığı ülkelerin Çin'in ayrılmaz birer Parçası olduğunu ilan etti. 1933'te Doğu Türkistan müstakil devleti ilan edildi. 1882'ye kadar Osmanlı Padişahını hükümdar tanıyan paraları padişah adına bastıran bu ülkede 1882'de ülkenin padişahı sayılan II Abdülhamid'in büyük oğlunun büyük oğlu şehzade Abdülkerim efendi (1906-1935) padişah seçildi. Japonya muvafakat etti ancak, şehzade Türkistan'a geçmek üzere Avrupa'dan Amerika'ya gittiği zaman New York'taki otel odasında muhtemelen Doğu Türkistan istiklâlinin Batı Türkistan'a örnek olmasından korkan Rusya ajanları tarafından intihar süsü verilerek tabanca ile öldürüldü. Nite-

kim Çinliler'in Doğu Türkistan cumhuriyeti ordusu ile baş edemediğini gören Rus ordusu ülkeye girerek 200.000 üzerinde Uygur Türkünü öldürdü. Türk ordusu komandası General Abdü Niyaz 15.8.1873'de Yarkent dışında karşılaştığı Rus-Çin ordusu karşısında 80.000 askeriyle şehid düştü. Kaşgar'a giren Rus Mavlanov yalnız bir gün içinde 6000 Türkü kurşuna dizdirdi. Ancak her türlü imkansızlıklara rağmen Türk karşı koyması genede devam etti. 1945'ten sonra Çan Kay şek D.Türkistan'a bir Türk yönetiminde otonomi tanıdı. Komünistler iktidara gelince 29.4.1951 de Osman Batur'u idam ettiler ve 77.705 Türk'ün idamı bunu takip etti. Sonra Doğu Türkistan'dan kafileler halinde göçler başladı. Aslında Doğu Türkistan'dan 1763 yılında başlayan göçler günümüze kadar devam etmiştir. Bu göçler sonunda Suudi Arabistan, Hindistan, Pakistan, Türkiye'de Doğu Türkistanlılar bulunmaktadır. Doğu Türkistan da ise Türklere karşı asimilasyon ve imha plânları aralıksız devam etmiştir ve tırnaklar arasına çivi çakmak Başın üzerine beyine çivi çakmak boğarak öldürmek, diri diri gömerek öldürmek, Türklere üzerine gaz dökerek yakmak. Doğu Türkistan Türkü'nün maruz kaldığı işkencelerden bazılarıdır sadece.

dır. Ve şimdide bu şuurun canlanmasına karşı direneceklerdir. Yerli Komünistlerin tutumu N.Hoca'nın fikrini hatırlattı. Eşeği süren adam ölmüş gitmiş fakat eşek eşekliği yüzünden yükünü hala sırtında taşımış. Oysaki Rus İmparatorluğunun seksen yıllık bilançosuna baktığımızda gördüğümüz Rus olmayan milletleri (En çok Türkleri) sömürmek insanlara zulmetmek olmuştur. Bundan ise utanç duymamıştır. Oysaki utanç duymamak kadar utanç verici bir şey yoktur. Bugün esir Türk illerinde hürriyet rüzgarları esmeye başlamıştır. Tanrı nasip ederse Türk milleti yeniden bir şahlanışın eşiğindedir. Azerbaycan bunun en belirgin misalidir. Düne kadar Lenin meydanı olan yere Atatürk meydanı diyorlar. Kanatsız kuş uçmaz diye bir atasözümüz vardır. Bu gün esir Türk illeri uçmak üzeredir. Türkiyemiz bu kardeşlerimize kanat olmalıdır ve bu güce haizdir. Azerbaycan Halk Cephesi lideri Ebülfez Sovyet emperyası Türklüğümüzle öğrenmeyi yasakladı, siz Türk değilsiniz dedi. Türklük duygusu bizim içimizde kadı. Türküm diyeni horladı küçük gördü. Bugün Bakü'de bir Türk konsolosluğu yoktur. Beni üzen şudur nasıl olurda bir büyük Rus imparatorluğu bütün türklüğü çizmeleri altında ezdiği halde Anadolu Türkiyesi Türk dünyasına bir ümit çerağı yakabilmez diyor. Türkiye bizim canımız kanımız yüreğimiz diyor. Rusça ünvanlı soyadını Elçibey olarak değiştiren bu yiğit lider isim Türkçülüğündede öncülük yapmıştır.

Azerbaycanlı Prof.Abbas Zamanov ise şunu iyi bilinki Türk aleminin gözü sizdedir. Kazağı da Tatarı da Özbeği de Azeriside hepsinin gözü sizdedir. Hani bir çocuk baş edemeyeceği birine anama derim anam gelir seni cezalandırır der ya bizde bizi rahatsız edenlere Türk gardaşlarımız gelip onun kulağını çekecek deriz. 1918 yılındada öyle olmuştur. Bolşevikler Bakü'yü işgal edince Türkiye'mizden gelen kuvvetler orayı kurtardılar diyor. Atatürk'ün şu sözlerini hatırlamak lazımdır, "Rumeli ve Anadolu halkı Azeri Türklerinin dertlerini kendi dertlerimiz ve sevinçleri kendi sevinçlerimiz gibi olduğu için onların muradlarına nail olmaları Hür ve

müstakil olarak yaşamaları bizi pek ziyade sevindirir" demiştir. Hem o günkü Türkiye bugünkü gücünün yüzde onuna ancak sahipti. Bu gün aynı makamı işgal eden Cumhuriyetimize Türk imparatorluğu kurma yolunda değiliz Şii asıllı Türk soydaşlarımızın İran'a daha yakın olduğu ve problemlerinin Rusyanın bir iç meselesi olduğunu söylemek yakışırmı. Kazakistan'dan gelip Köln'de bir konuşma yapan Kıyal Sabdalin göçebeler için demir kazık yıldızı çok mühümdür. Bizimde yönümüzü bulmak bakımından demir kazık yıldızımız Türkiye'dir deyip Türk bayrağını öpüşüne duygulanmamak mümkün mü? Azeri-

"Rumeli ve Anadolu halkı Azeri Türklerinin dertlerini kendi dertlerimiz ve sevinçleri kendi sevinçlerimiz gibi olduğu için onların muradlarına nail olmaları Hür ve müstakil olarak yaşamaları bizi pek ziyade sevindirir"

ler, Özbekler, Kazaklar, Uygurlar, Kırgızlar, Türkmenler Tatarlar, Kıbrıs Türklerinden dahamı az Türk-türler? Onların mukadderatlarıyla biz ilgilenmeyelimde kim ilgilensin? Çağdaş Fransa'nın Ermenistan'a gönüllü ve paralı katiller topladığı şu sırada. Son olaylarda Amerika ve Batılıların tutumuyla onlarla nereye kadar gideceğimiz ve neticede Türk'ün Türkten başka dostunun olmadığı anlaşılmalı. Uzun değil hatta kısa vadede bizim asıl güvencemiz güç arkamızdaki Türk potansiyelidir. Birazcık hür nefes alan Azerbaycan ve Özbekistan arada Moskova olmadan Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istemelerinden güzel daha ne olabilir. Diğer esir Türk Cumhuriyetlerinde yüreği bu duygularla dolup taşıdığı şüphesizdir. Aslında çok geç bile kalınmış olan dış Türkler bakanlığı bir an evvel kurulmalıdır. Ermenistan'ın Hristiyan dünyasından nasıl yardım gördüğüne şahid olduk. Esir Türk illeri-

ninde Türkiyemiz susar bu suskunluk esir Türkleri yaşarken öldürür. Bugün her yerde Türk eziliyor. Türk sömürülüyor her yerde Türk konuşuluyor. Türk dünyasının tek hür kalesi Türkiye susuyor. Bir günde Türk konuşacaktır elbette ama ne zaman?

Kâzım Gültepe

KAYNAKÇA

Yeni Türk Ansiklopedisi Cilt 11. s.4289-4378-4379.

Büyük Türkiye Tarihi (Y.Öztuna) Cilt 12. s.436-347-438.

Bilinmeyen Tarihimiz (C.Kutay) cilt 12. s.455-456-457.

Moskof Mezalimi (K.Mısırlıoğlu) cilt 2 s.16-206.

KÇin işgalinde D. Türkistan (İ.Cengiz) cilt 2. s.18-19.

Bugünkü Türkili ve Yakın Mazisi (Z.V.Toğan) S.24.

Bugünkü Sovyet ideolojisi (W.Leonhard) Cilt 2. s.98-99.

Sov. Birliğinde İslamın ve Türklüğün Bazı meseleleri (B.Hayıt) s.108-109-119.

D. Türkistan Davası (İ.Y.Alptekin) s.23

Türkiyenin Düzeni (D.Avcıoğlu) cilt 2. s. 1041.

Büyük Türkeli Dergisi (1983 İzmir) s.16.

Türk Edebiyatı Dergisi (Sayı 184)

D. Türkistan'ın sesi (Sayı 1-11)

Türk Yurdu (Sayı 28)

Turkestan Sola (Ella Maillart) s.269-279-271-272.

Turkestan ım Herzen Euroasiens (B.Hayıt) s.16

Verbotene Reise (Ella Maillart) sb.256-257-318.

Yeni İstiklal (sayı 235).

Türk Dünyası Tarih Dergisi (Sayı 39)

Türkiye Gazetesi 23 Ekin 1989

Türkiye Gazetesi 5 Ocak 1990

Türkiye Gazetesi 12 Aralık 1989

Türkiye Gazetesi 13 Aralık 1989

Türkiye Gazetesi 11.7.1990

Turkestan Solo "Yalnız Türkistan".

Turkestan ım Herzen Euroasiens "Avrupa Asyasının Kalbindeki Türkistan".

Verbotene Reise "Kaçak Yolculuk".

TÜRK DÜNYASINDAN HABERLER

Derviş İlyasoğlu

■ BAKU'DE ve İSTANBUL'DA İKİ DÜKKAN

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı 28 Ağustos ile 6 Eylül tarihleri arasında Özbekistan'a ve Azerbaycan'a bir gezi düzenledi. Tarihte ilk defa olarak İstanbul'dan kalkan bir uçak Semerkand'a indi ve bu uçakla 154 Türk Türkistan'a gitti.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı faaliyetlerini daha ziyade Azerbaycan üzerine yoğunlaştırmış bulunuyor. Son sekiz ayda gerçekleştirdiği faaliyetlere bir yenisini daha ekledi. Bakü'de 3-5 Eylül 1990 tarihleri arasında Mukayeseli Sosyal Yapı ve Gelişme konulu bir seminer topladı. Seminere Azerbaycan Başbakanı Hasan Hasanov açtı ve konuşması ile seminere iştirak eden Azerbaycan devlet adamlarını ve Türkiye'den seminere iştirak edenleri büyüledi. Azerbaycan ile Türkiye arasında başlayan her türlü medeni münasebetlerin daha da artması için hükümet olarak konuya çok büyük ehemmiyet verdiklerini söyledi.

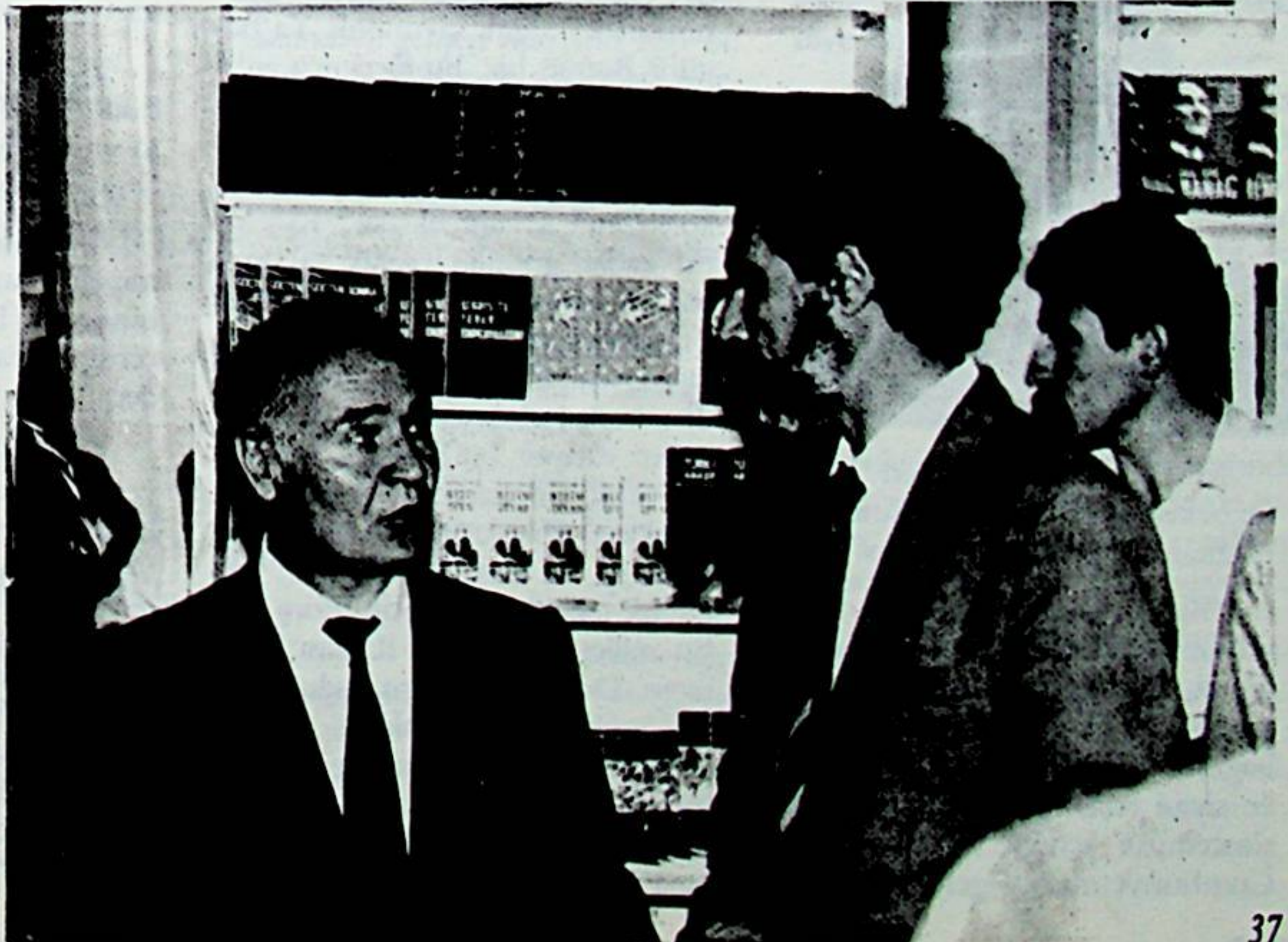
KIRIM'I KIRDIRMAYIN
Bir yediveren yeşerdi sürgün topraklarında; Stalin öfkesine, 44 zulmüne inat. Tutun kırımı çocuğun elinden. Yüreklerde filizlenen umutları kirdirmayın.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Azerbaycan'da attığı adımlardan biride Bakü'de Türk Dünyası adıyla bir kitap vb. satış merkezi açmak oldu. 1 Eylül 1990 Cumartesi günü Azerbaycan Başbakan yardımcısı Rahim Hüseyinov'un ve devlet ileri gelenlerinin iştirakiyle açılan dükkâna daha sonra Azerbaycan Halk Cephesi lideri Ebülfer Eli Elçibey de geldi. Misafirler dükkanda sergilenen eserler hakkında bilgi aldılar.

Vakfın mühim adımlarından birisi de İstanbul'da gerçekleşti. 15 Eylül 1990 Cumartesi günü Fatih'te Vakıf Çarşısı nu-5'de Azerbaycan Dünyası adıyla bir satış merkezi açıldı. Azerbaycan'dan ülkemizde misafir olan Yerli Sanayi Bakanı Sayın Ağabba Abdullayev açılışa yer aldı. Açılışa Türkiye'den çok sayıda misafir de iştirak etti.

Azerbaycan ile Türkiye arasında kurulan Kültür köprüsünün tanıtma ve satış merkezlerine kavuşması Türk Dünyasının bir birini tanıması bakımından sevindirici gelişmelerdir.

Vakıf vasıtası ile Özbekistan'a ve Azerbaycan'a giden 154 kişilik kafilede ilim adamları, gazeteciler, sanayiciler, iş adamları, eczacılar, sendikacılar, millet vekilleri, televizyoncular, yayıncılar vb. hazır bulunmuşlardı. Özbekistan'da ve Azerbaycan'da Türk kültürünün dimdik ayakta durması karşısında hayranlıklarını belirttiler. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Türkistan illerine yeni geziler düzenleyeceği bildirildi. Birbirinden ayrı düşmüş Türk toplulukları arasında diyalogun başlaması ve her türlü medeni alışverişin önümüzdeki yıllarda bereketli meyveler vereceğini ümit ediyoruz.

■ TÜRKİSTAN CUMHURİYETLERİN DEN ÖZBEKİSTAN MÜSTAKİLLİĞİNİ İLAN ETTİ

Özbekistan yüksek Sovyeti 20 Haziran 1990 günü yaptığı toplantıda 170 millet vekilinin teklifiyle müstakillliğini ilân etti. Litvanya ve Rusya Cumhuriyetlerinden sonra 3. müstakillik ilân eden cumhuriyet olan Özbekistan bu kararı veren ilk Türk Cumhuriyeti oldu.

Teklif yoğun tartışmalardan sonra 500 kişilik parlamentonun çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Kabul edilen deklarasyonla Özbekistan Cumhuriyeti kanunları ve anayasasının Sovyet anayasasından üstün olduğu, merkezi hükümet kararlarının ancak Özbekistan parlamentosunda kabul edildikten sonra geçerli olacağını, Özbekistan'ın bölünmez bir bütün olduğunu ve Cumhuriyetini iç-dış işlerinde uluslararası hukuk ilkelerine göre kendi arzusuyla ilişkiler kuracağını hükme bağlıyor.

Parlamento da çekimsiz konuşmalar yapan konservatif üyere karşı Erk Partisi başkanı Muhammed Salih'in yaptığı konuşma tarihi nitelik taşımaktadır.

Konuşma da Muhammed Salih şöyle demiştir.

Milletvekili Muhammed Salih'in Özbekistan Parlamentosunda 18 Haziran'da Yaptığı Konuşma

"Biz Moskova'ya bakarak oturuyoruz. Moskova gülse, biz de gülüyoruz, Moskova kaşlarını çatsa, biz de kaşlarımızı çatmaya hazırız. Biz bağımsız değiliz, yalnız ekonomik ve siyasi bakımdan değil, daha düşüncemizin kendisi bağımsız değil. Cumhuriyetimizin geleceği yalnız

Moskova'ya değil, bu yerde oturan 500 milletvekiline de bağlı olduğunı unutmayalım. Oy verirken, bizim kalkıp inen ellerimiz ile halkımızın yüreği de kalkıp inmektedir. Eğer bu yerde oturan 500 milletvekilinin her biri bağımsız olmazsa, bizim kabul edeceğimiz kanunlar da bizi bağımsızlığa ulaştırmaz. Böylece milletimiz de bağımsızlığa çıkmaz. Millet ve vatan kelimeleri belki bazı kimselerin hoşuna gitmez. Bunun sebebi var: bu kelimeler 70 yıllık sürede şiir ve destanlara girdi, basın, radyo ve televizyonda yankılandı. Bu sözler öyle yapmacık anlam verildi ki, onlar bizden yabancılaştı ve müphem (belirsiz) sembollere döndü. Bu sözleri en çok ağza alanlar, devlet adamları oldu. Yalancı basın, sahte bilim, bu mukaddes kelimelerden kalkan yaparak, müstebid (baskıncı) sistemi ayakta tuttu. Stalinciler bu kalkan arkasına gizlenerek, Türkistanı pamuk müstemlekesine döndürdüler. Bu kalkan arkasına gizlenerek, bizim yerimizi öldürdüler, derimizi kuruttular, ormanlarımız kestiler, yaylalarımızı bozdular, zenginliklerimizi talan ettiler. Bu kalkan ülke dışında da hizmet etmeye başladı. Brejnev o kalkan arkasına gizlenerek, Afganistan'a girdi, o yerde de biz sağ kalmadık: Özbek Özbeki, Tacik Tacigi, Kırgız Kırgızı, Türkmen Türkmeni öldürdü. Yani, biz burada durarak pamuk üretimi ile kendi köleliğimizi savunurken, Afganistan'da ise mücahidlere karşı çarpışarak, kendi kandaşlarımızın köleliğini savunduk. Ya bugün? Bugün biz, bu faciâmızı anladık mı? Hayır! Bugün Moskova'da oturarak Baltık Cumhuriyetlerine taş atan milletvekillerimiz "dünya köleliğini" savunmaktalar. Köleliği bu kadar gönüllü olarak savunan bizden başka kim var bu dünyada? Tutsaklığa sadık, ruhsuzluğa susuz, tapınmaya düşkün daha kim var bizden başka? Aslında, insan için bir kulluk vâciptir, bu Yararıya kulluktur. Yine bir tutsaklık vâciptir, bu Yararıya kulluktur. Yine bir tutsaklık vâcip, bu inanç tutsaklığıdır. Yalnız bir tane ferman vâcip bizim için, bu millet fermanıdır. Başkası hakaretir. Demek istediğim şudur: mukaddeslik bu kadar alçaltıldı, fakat bugün millet de, vatan da var. Bugün kabul edilmesi lazım olan kanunların, hem millete, hem de yataana hizmet etmesi gerekir. Ancak,

"Bağımsızlık Beyannâmesi" yalnız burada oturan milletvekillerinden değil, hatta her bir makamdan daha yüksektir bizim için! Çünkü, o bu milletin geleceğini hal eden kuru bir kağıt değildir. Eğer kuru bir kağıt olsaydı, onu bu yerde çabucak kabul ederdik. O kuru bir kağıt olmadığı için, dostlar kabul etmemiz zor oluyor!...

■ DEKLARASYON METNİ

Tartışmalardan sonra Özbekistan devlet başkanı İslâm Kerimov'un bu teklifi destekleyici bir konuşma yapmasıyla teklif kabul ederek kanunlaşmıştır.

İlan edilen Deklarasyon metni Her milletin kendi geleceğinin kendisinin belirleyebilmesi şeklindeki inanca,

Her insanın kendi hür iradesi ile hayatını sürdürebilmesi şeklindeki temel prensibe,

Özbek halkının geleceğine yönelik olarak duyulan mesuliyet şuuru-na,

Milletlerarası hukuka insan hakları konusundaki kurallara ve demokratik prensiplere dayanarak,

Özbekistan CCP'nin devlet müstakillliğini ilân eder.

1- Özbekistan CCP'nin demokratik devlet müstakillliği Cumhuriyetin hudutları bütün bölgelerinde ve bütün dış ilişkilerinde tek hakim oluşu demektir.

2- Özbekistan CCP'nin devlet hudutları bu hudutlar içerisinde yaşayan halkın onayı olmaksızın asla değiştirilemez.

3- Özbekistan CCP devlet hakimiyeti onun hudutları dahilindeki bütün ve bölünmez yapılanması içerisinde yaşayan ahaliye tavalluk eder.

4- Sovyetler Birliği yüksek Sovyetinde kabul edilen kararlar Özbekistan anayasasına uygun olmak ve Özbekistan yüksek Sovyetince onaylanmak şartıyla Özbekistan sınırlarında geçerlilik kazanır.

5- Özbekistan CCP'nun devlet hakimiyeti kapsamına Cumhuriyeti bütün iç ve dış siyaset ile ilgili olaylar girer.

6- Özbekistan CCP Milletlerarası hukuk kurallarını kabul eder ve bunlara uyar.

7- Özbekistan CCP İttifak içerisindeki diğer cumhuriyetler ve başka devletler ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetler kurma hususunda anlaşmalar yapar ve uygular.

8- Özbekistan CCP kendi gelişme yolunu ve kendi ismini tanımlar ve Devlet belgelerini (bayrak) kendisi tesis eder.

9- Kara Kalpakistan muhtar bölgesinin müstakillliğini muhtar cumhuriyet anayasası temin eder. Özbekistan CCP kendi anayasası ve kara kalpakistan esası kanunu temelinde kara kalpakistan muhtar Cumhuriyetinin haklarını himaye eder.

10- Özbekistan CCP'nin kanunu yapıcı organları Özbekistan CCP devlet müstakillliğini fiiliyata geçirmek için gerekli olan kanunları hazırlar. Özbekistan CCP nin siyasi ve iktisadi sistemlerinin yapılmasını ve kurulmasını sağlar.

11- Özbekistan CCP yüksek Sovyeti halk için demokratik hukuk devleti oluşturmaya karar vermiştir. Özbekistan CCP Cumhuriyetinde yaşayan bütün milletlerin kanuni, siyasi, iktisadi ve korunmasına ve dillerinin yaşatılmasına kefilidir.

12- İş bu deklarasyon Özbekistan CCP nin yeni anayasasının ve ittifak şartnamesinin düzenlenmesinde esas olacaktır.

■ TÜRKİSTAN'DA DIŞ DÜNYADA YAŞAYAN TÜRKİSTANLILARLA ALAKA SAĞLAMAK İÇİN "HALK DİPLOMATİYA GRUBU" KURULDU

Dış ülkelerdeki Türkistanlılarla ilgilenmek ve alâkalar kurmak gayesiyle Birlik Halk hareketi bünyesinde bir grup kuruldu. Bu grubun başkanlığına kahraman Gulamanov getirildi. Kendisi Fizik-Matematik fenleri doktoru olan Kahraman Gulamanov'un 28.6.1990 tarihinde

Yayın merkezimize gönderdiği mektubu Türkiye Türkesiyle veriyoruz. Yazışmak isteyen Türkistanlılar klüple temas kurabilirler. Mektubun bitiminde ayrıca klüp üyelerinden bize yazarak dış dünyadaki Türkistanlılarla alâka kurmak isteyen üyelerin de adresleri verilmiştir.

İsteyen Türkistanlılar bu adreslere mektup yazabilirler.

Halk Diplomatiyası grubu başkanı Kahraman Gulamanov'un Dergimiz genel koordinatörü ve Dernek başkanımız Doç. Dr. A. Ahat Andican'a gönderdiği mektup şöyle

"Hürmetli vatandaşlar Değerli Dr. Andican:

Bizim Halk Diplomatiyası grubumuz "BİRLİK HALK HAREKETİ" bünyesinde kurulan bir bölüm olup dış ülkelerde yaşayan vatandaşlar ile alâka kurma, arada bulunan ekingenlik ve soğuklukları giderme görevlerini yüklenmiştir.

Bu amaçla bizim bazı tekliflerimiz var.

1. Bu mektupla birlikte size gönderdiğim "Vatandaş" radyosunda yayınlanan konuşmanın metni bizim hareketimizin esaslarını oluşturmaktadır. Mümkünse bu konuşmanın bütün Türkistanlılara iletilmesini arzu ediyoruz.

2. Sizlerin tekliflerinizi kabul ederek biz de dış ülkelerdeki vatandaşlarımızın kurdukları cemiyetlerin ziyaretlerine gitmeyi istiyoruz. Türkistandaki gelişen olayların hızı bu işlerin kısa sürelerde yapılması gereğini düşündürmektedir.

3. Bu ziyaretler esnasında Dış dünyadaki Türkistanlılara şu konular hakkında bilgi verilmesi mümkündür.

a. Türkistan'ın siyasi-içtimai hayatı Halk hareketlerinin ortaya çıkışı, problemler ve gelecek

b. Türkistan Cumhuriyetlerinde iktisadi, kültürel, siyasi müstakillik elde etme istekleri

c. Türkistan da milli münasebetler Cumhuriyetler arası beraberliğinin sağlanması ve bunda bozguna dış güçlerin rolleri.

d. Türkistanın yeniden kurulması ve dış dünyadaki muhacirler.

4. Bizim azaları da sizlere davet göndererek Taşkente karşılamak ve ilgilenmek görevini yüklenmektedir.

5. Klübümüz Bölgesel Ticaret ve İktisat faaliyetini hızlandırmak için çevresine işadamlarını toplamak gayreti içindedir. Bu yakında memleketimizde ortaya çıkan şirketleri, kooperatifleri ve temsilcileri toplayacağız.

Şimdilik şu şirketleri bildirmek istiyoruz.

TÜYENA Şirketi: Kuruluş ve danışmanlık işleri

GARANTİYA Şirketi: Otomobil parçaları ve plastik işleri

SENSOR; KARMAN: İlim, teknik işleri

RESSAM: Dış ülkelerde milli üslûbda binalar kurma bezeme işleri

Elbette bu şirketler henüz çok güçlü değildir. Fakat gelecekte kendi sahalarının güçlü kurumları olacaktır.

Aramızda iktisadi alakalar turmak için sizin tekliflerinizi bekliyoruz.

6. Vatanımızda milyonlarca işsiz varlığı artık apaçık kabul ediliyor. Cumhuriyetleri iktisadi eğemenliğe geçtiği şu dönemde bu işçilerin dış ülkelere gönderilmesi ülke iktisadiyatına büyük fayda sağlayacaktır. Bunu sağlayabilmek içinde ortak şirketlerin kurulması gerekli diye düşünüyoruz.

7. Uzun yıllar boyunca Türkistan Cumhuriyetleri ile dış dünyadaki vatandaşlar arasında oluşturulan duvarın yıkılması bizim esas arzumuzdur. Bu cümleden olmak üzere her azamız en az 30 mektup yazıp dış ülkelere gönderecektir. Yazışmaz isteyenler bize hangi dille olursa olsun yazabilirler.

Yukarıda ki söylenenler ışığında bizim azalarımızla dış ülkelerde yaşayan vatandaşlar arasında sağlam ilişkiler kurulacağını ümit ediyoruz.

Türkistan diyarından selamlar

Klüp başkanı

Kahraman GULAM

■ TÜRKİSTAN HALK HAREKETİ KURULDU

Türkistan Cumhuriyetleri arasında birliği ve kardeşlik ilişkilerini güçlendirmek amacıyla "TÜRKİSTAN HALK HAREKETİ" KURULDU

Haziran ayı içersinde yapılan toplantıya katılan Tacikistan "Rastahaz" halk hareketi temsilcileri Organik olarak olaya katılmamakla birlikte harekete her yönüyle destek olacaklarını bildirdiler.

15 Haziran da Taşkent de yapılan toplantıda gelecekte Türkistan Cumhuriyetleri demokratik halk hareketleri arasında bir assamble kurulmasına karar verildi. Bu kuruluş gerçekleştirilinceye kadar bir yürütme kurulunun görev yapması uygun bulundu.

Hareketin başkanlığına şair ve edip BEHRAM GAYUB, Başkan vekillerine jeofizikçi SEYİTBAY BAYDULLAYEV ve Fizik-fen doktoru İzzetullah NURİTTİNOV getirildi. Merkezin basın yayın sorumlusu ve kâtibi şair ve edip RAUF PARPI.

Türkistan halk hareketinin MERKEZİ NEZARET hakemliğine Sovyetler Birliği Halk vekillerinden Nevada-Semey halk hareketi başkanı meşhur şair-yazar OLCAS SÜLEYMANOV getirildi.

■ TÜRKİSTAN DİL PROJESİ BAŞLATILDI

Washington da yaşayan Azizullah Aral ve Erkin Nazar "Türkistan Dil Projesi" başlattılar. Projenin yürütücülerinden Azizullah Aral Güney Türkistan da doğup Taşkent devlet Üniversitesinde Dil ve Edebiyat bölümünü bitirdi. Afganistan Savaşı sırasında Pakistan'a geçen Aral bir süredir USA da yaşıyor. Diğer vatandaşımız Erkin Nazar ise Amerika da doğup büyüdü ve kendi çabasıyla dil konusunda çalışmalar yaptı. Bu dostları kutluyor başarılar diliyoruz.

İlgilenenler için Adres:
2617 E Randolli Avenue-
Alexandria. VA 22301 USA

TÜRKİSTAN HALK MÜZİĞİ II
Türkistanlı M.Sabir KARGER

Türkistanlı Sabir Karger'in
Türkistan Halk Müziği Kasetleri Çıkmıştır
İpek Yolu Sesli Yayıncılık
Beyaz Saray Kitapçılar Çarşısı No: 14
Beyazıt - İstanbul

TÜRKİSTAN HALK MÜZİĞİ I
Türkistanlı M.Sabir KARGER

Bakü Üniversitesi Dil Kürsüsü Başkanı Prof.Dr.Kamil Veli Nerimanoglu

I. Milletlerarası AZERBAYCAN Kongresi (28 Mayıs - 1 Haziran)

AZERBAYCAN Delegesi Kamil Veli Nerimanoglu İle Röportaj

Serap İlaslan

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (TDAV) ve Erciyes Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği I.Milletlerarası Azerbaycan Kongresine (28 Mayıs - 1 Haziran 1990) kongrenin düzenlenmesine büyük katkıda bulunan ve kongreye Azerbaycan delegesi olarak katılan Sayın Kamil Veli Nerimanoglu'nun dergimize verdiği mülakatta Azerbaycan ve genel olarak Türk Dünyasının istikbaline dair fikirleri.

KIRIM'I KIRDIRMAYIN

Bir yediveren
yeşerdi sürgün
topraklarında;
Stalin öfkesine,
44 zulmüne inat.
Tutun kırıklı
çocuğun elinden.
Yüreklerde
filizlenen umutları
kırdırmayın.

■ Bize kendinizi tanıtır mısınız?

□ - Ben Kâmil Veli Nerimanoglu, Bakü Üniversitesi Azerbaycan Dil Bilim kürsüsü başkanı, Üniversite Dış İşler görevlisi ve Dede Korkut Ansiklopedisi baş redaktörüyüm.

■ - Sayın Nerimanoglu, Gorboçov'un yabancı bir iki gazeteciye, kendisinin 19 Ocak müdahalesine karşı olduğu yolunda beyanlar verdiği yolunda söylentiler oldu. Ancak Kremlinde üst düzey yöneticileri arasında müdahale konusunda uyum olmadığı gözlemlendi.

19 Ocak'ta Rusların bu talihsiz uygulamaları için ilk defa Azerbaycan'ın seçilmiş olması tamamen bir tesadüf müdür yoksa müslüman bir cumhuriyet olduğu için dünya kamuoyunda bir reaksiyon doğurmayacağı düşünüldük mü Azerbaycan deneme tahtası mı yapılmıştır? Azerbaycan halkına göre müdahale neden yapılmıştır? Gerçek niyetleri nedir? Mahalli seçimlerden sonra Sovyetler Birliği'nden ayrılma kararı almaya

hazırlanan diğer cumhuriyetlere bu şekilde gözdağı verilmek istenmiş olabilir mi? Müdahaleyi bize açık bir şekilde anlatabilir misiniz?

□ - Elbette, gizleyecek bir şey yok. Bilim adamının herşeye bilim gözüyle bakması, herşeyi bilim adamı olarak halkın tarihiyle Azerbaycan Türklerinin kaderiyle bağılım. Eğer bağı değilsem ben kendimi muhvetmiş olurum. Kozmopolit bilim gözüyle açıklaması gerekir. Ben politikacı değilim, onun için bir bilim adamlarından ben nefret ediyorum. Bilim adamı iyi bir vatandaş, kendi vatanına bağı, kendi soyuyla, kendi soyunun tarihiyle, geleceğine bağı bir insan olmalıdır. Bu açıdan Ocak hadiseleri, elbette iki yıl önceki olaylarla Karabağ adlı olayla, Ermeni saldırısı ile Ermeni şantajcılığı ile alakalı küçük bir olaydı. Ben başınızı ağrıtmak istemeden kısaca bir tarihe müracaat etmek isterim. Türk halklarının, Türk-İslam halklarının Sovyetler Birliği çerçevesinde sayıca artmassak, onların kültüründeki esaslı değişimler kendini tanıma ve bağımsızlık uğrunda mübareze bu hakları birbiriyle birleştirir

Kozmopolit bilim adamlarından nefret ederim. Bilim adamı iyi bir vatandaş, vatanına bağlı, kendi soyuyla, kendi soyunun tarihiyle, geleceğine bağlı bir insan olmalıdır. Eğer ben soyuma bağlı değilsem mahvolmuşum demektir.

- Bu değil il, köy çerçevesinde bile belli olur. Çünkü bu siyasi politik ayrıma kendini tanımanın karşısında olmak olmaz. Zaman değişir. Her bir Türk halkı anlar ki o talan ediliyor. Öz malının öz tabiyetinin öz maddi imkanlarının çok az kısmından faydalanır. Bu sömürücülük artık hiç kimse tarafından gizlenemiyor. İster petrol olsun, ister beyaz altın olsun, ister kimyasal ürünler olsun, ister tahta ağaç ürünleri olsun, yani her ne olursa olsun, her bir Özbek, Kazak, Azerbaycanlı dünya pazarına çıktığı takdirde kendi milletinin kültür, iktisat her türlü ihtiyaçlarını görebilecek bir durumdadır. Eğer böyleyse neden bu halkların serveti talan edilsin? Neden onların petroleri bunun gibi ürünleri çok az miktarda değersin ve kadınların, uşakların emeği asıl sömürücü gibi sömürsün? Buna hiçbir halkın vicdanı el vermez. Buna göre bu şeylerde kalktı. Özünü tanıma ve özünü tanıma artıkça şüphesiz ki yalnız büyük milletleri değil Sovyetler Birliği'ndeki Rusları dışta Amerikalıları hatta Avrupalıları çok merak etmeğe başladı. İnsanları dert birleştirir, büyük milletleri egemenlik birleştirir, yer yer ayırır, ama zamanı geldiğinde birleştirir. Bu ister Güney Amerika da olsun ister Afrika'da olsun dünyada iki grup vardır, talan edenler, talan edilenler, yiyenler ve yedirenler. Bu bakımdan yeri geldiğinde yiyenler birleşirler ve yedirenlerden intikam almak isterler. Şüphesiz

ki bunun için çok büyük bir senaryo, plan hazırlanır. İnsan haklarını baltalamak onları mahvetmek için kurulan planlar o kadar da kolap hissedecek kadar da sade değildir. Kurulan planlardan biri de Kafkasya'da Ermeni meselesi oldu. Ermeni meselesi ister Amerika'nın, ister Avrupanın isterse de Yahudi dünyasının isterse de Rus İmparatorluğu'nun menfaatine hizmet etmiş oldu. Yani Sovyetler Birliği'nin bunda kendi öz programı var, Amerika'nın öz programı var, Avrupa'nın, hegoman devletlerin öz programı var. Her birinde objekt her birisinde araç Ermeniler. Ermeniler bu mesleğe kulluk etmişler, kendi halkını kurban vererek bu avanturist ve şantajcı ameliyatlere iştirak etmişler. Tarihi belgelere malumdur ki, Kafkasya'da Ermeniler hiç birşey yapamaz. Çünkü etrafta Gürcüler hiç Ermenileri sevmez, Azerbaycanlılar tarihte bir yerde yaşamışlar ama onlarla hiç yıldızları barışmaz. Güneyde Türkiye ve İran. Yani burada Ermeniler eğer Azerbaycan'dan toprak isteseler onlar biliyorlar ki Azerbaycan onlara toprak vermez. Ama bunlar yalnız toprak istemiyorlar Türkleri, bütün Türk-İslam dünyasını rahatsız etmek, Azerbaycanlıları, Türkleri, bütün Türk-İslam dünyasını rahatsız etmek, için atılan bir adımdır. Ona göre de deprem zamanında bütün Amerika, Avrupa devletleri Fransa, İngiltere Ermenileri destekledi. Bu bir bakıma Hıristiyan dünyasının birliğini temsil ediyorsa da

ikinci bir taraftan Sovyetler Birliği'ne güya destek olma. Ama Sovyetler Birliği'ne arkadan darbe vurmaktı. Onun dağılması, dahilen sarsılması için atılmış bir adımdı. Daha böyle çok mürekkep hadiseler oldu. Bir mana ile değerlendirmek olmaz. Bir taraftan bu perestroikaya zemin yaratır, öbür taraftan prestroikanın aleyhine, yani burada bir manalı değerlendirme yapmak oldukça zor. Bu açıdan Ocak hadiseleri, bu senaryonun gemide, Malta'da artık sahne için hazırlanmış senaryonun kötü günleri oldu. Sınırdaki hadiseler, sınırda baş gösteren hadiseler, sınırın açılması, Rusların Bakü'de yaşayan Ruslara karşı gruplaşması, Ermenilere karşı yapılan on onbeş gasp hepsi kurulmuş, ewelce hazırlanmış senaryo esaslarında oldu. Ve ayağa kalkmış olan Azerbaycan halkı öz oğullarının kanına boyandı. Bu ölüm şehitlere ölmezlik kazandırdı. Bu Azerbaycan'ın hürriyet yolunda, azadlık yolunda mübarezesinin kanuni bir günü oldu. Bizde çok yorumlar var. Bazısı olmayabilirdi, bazısı neden silahsız sokağa çıktılar diye konuşanlar oldu. Bunların belki de herbirinin bu sözleri söylemeye hakkı vardı ama hiçbir yerde hürriyet yolunda mübareze kansız geçmemiş. Türkiye de bunun en yakın örneği, yani azad olan, hür olan her devlet bunun en yakın örneği olabilir.

■ - **Tabii, bu riski göze alırken Gorboçov'un basit düşünceleri olamaz.**

□ - Elbette. Biz bugün bu görüşmeyi yaparken, bu demeci verirken bu şehitler önünde baş eğdiririm, onları ruhları karşısında. Ben diyorum ki Azerbaycan halkı her zaman öz oğullarının kanına sadık kalacaktır. Oğullarının ölümünü hiç kimseye hatta Gorboçov'a bile bağışlamayacak. Çünkü bu öyle bir düzenlenmiş program idi ki bunun kasti yalnız kurban giden şahitlere değildi, bunun kasti Azerbaycan'ın

- azadlık uğruna, hürlük uğruna mücadelesine kurban vermek, Azerbaycan'ın ekonomik zorluklara, öz mahsüllerine, öz servetine sahip olmak için mübarezesinin kanuni ifadesi oldu. Bunu aslında çok bakımdan incelemek olabilir. Sosyal yönlerini, politik yönlerini, psikolojik ve manevi yönlerini, bilinmeyen yönlerini bunların hepsini şerh etmek gerekir. Ancak bunlar bir noktaya bağlanır ki Azerbaycan halkı kendi talihinden kaçamaz. Kendi talihi için o zarurî olan herşeyi yapmalı, vacip yolları geçmelidir. İster Azerbaycan Halk Cephesi, ister başka demokratik teşkilatlar, ister hürlük isteyen Azerbaycan halkı o herşeyden yukarıdır. -bir amaca bir mesleğe hizmet eder ki Azerbaycan halkı layık olduğu hoşbahtlılığı kazanmalıdır. Azerbaycan Türkleri, dünya Türkleriyle bir yerde yaşamalıdır. Bu bir Turancılık ideası değil, bu Turan mesleğidir. Yani ben de biliyorum ki bütün Türk halkları ile bir devlet yaratmak olmaz.

■ - **Konfederasyondan bahsedebilir miyiz?**

□ - Elbette. Konfederasyon gelecekte mümkün olacak.

■ - **Biz düşünüyoruz ki bir AT yerine bir Türk topluluğu olsun.**

□ - Tabii, Türk Topluluğu da olabilir. Bu Türk toplulukları arasında seviye farkları var. Azerbaycanlılarla Türkmenlerin, Türkmenlerle Özbeklerin Anadolu Türklerinin seviyesi aynı değil. Ama ben düşünüyorum ki bunlar zamanla düzelecek ve her yerde düzelleme de lazım değil, her mübareze hangi halka ne verecek, onu sonra biz göreceğiz. Halk cephesi lideri bizim yolumuz Atatürk yolu derken bunu geniş manada düşünmek lazımdır. Yani bizim Mehmet Emin Resulzade'nin Cumhurbaşkanı, siyasi liderimizin söylediği "Bir defa yükselen bayrak bir daha inmez" kelamı "bayrağı bayrak

İster Güney Amerika'da olsun, ister Afrika'da olsun dünyada iki grup vardır; Talan edenler ve talan edilenler, yiyenler ve yedirenler. Bu bakımdan yiyenler yeri geldiğinde birleşiyorlar.

yapan üstündeki kandır toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır." sözleri bunu tasdik eder ki bu üç renkli bayrak islamaşmanın, Türkleşmenin ve muasırlaşmanın birliği demektir. Bu üç noktada aşırılaşma dengenin bozulması demektir.

■ - **Perestroikanın bu düşünceye bir tesiri olabilir mi?**

□ - Efendim, bu perestroikanın özü de izaha gelmeyen birşeydir. Yani bir kadar yollar açıldı, fikirler açıldı, yani başımızın üstündeki yumruk kalktığı için biz bunu kıymetlendirdik. Ama perestroika Ermenileri de destekledi, yani Ermeni Şovenizmini Ermeni hareketini perestroika bağışladı. Ama biz şehitlerimizin kanını almak için hiç kimseyi bağışlamıyoruz. Ama herhalde Azerbaycan'ın kurtuluşu sonsuz değil. Biz öz halkımızı korumalıyız, Azerbaycan halkını korumalıyız, Türkiye ile iktisadi alakalarımızı i-lelebet yaşatmalıyız ki Azerbaycan'ın şimdiki iktisadi problemlerin giderilmelidir. Şimdiki dünya iktisadi muharebe yapmaktadır. Bu iktisadi savaşı kim kazanırsa o kazanacak. Bir de silah her şeyi halletmiyor. Belki iktisadi silahlar, iktisadi güç herşeyi halleder. Bu bakımdan isteriz ki Türk Devleti iktisadi bakımdan güçlü olsun ve inşaallah olacak.

■ - **Şimdi bugünkü durumda**

Sovyetler Birliği'nde görülen manzara için acaba eski bir imparatorluğun, bir süper devletin düşüşü olarak değerlendirebilir.

□ - Bence değerlendirebiliriz. Çünkü bir devlet ki bir halkı iyiliğe karşı döndürmüyor, yani bu insanların ihtiyacı olan şeylere, cevap vermiyor insanların herşeye ihtiyacı olur. Şimdiki dünyanın durumuna taminat olmuyor. O da insanı hiç bir ideoloji ile giyindirmek ve yedirtmek mümkün değil. İnsanlar giyinmek istiyor, ekmek istiyor, çocuklar ekmek istiyor, güzel şeyler istiyor, çağdaş televizyonda gördüğü herşeyi istiyor. Eğer bunlar yoksa ona hür devlet hür halk demek doğru olmaz.

■ - **Sovyetler Birliği içinde Türk Konfederasyonu'ndan bahsetmek mümkün mü?**

□ - Benim kanımca konfederasyon zor olabilir. Çünkü bu halkların içine giren muhtariyet, Orta Asya halkları gözlediği islam fanatizmi ve halkların arasında var olan seviye farkı konfederasyonu zorlaştırır. Hem de olabilir.

■ - **Azerbaycan'da yayınlanan gazetelerin 19 Ocak'tan sonra kapatıldığını öğrendik, bugün için durum nedir?**

□ - Bugün durum normal. Şimdi hepsi yayınlanıyor. Ve yete-

Ermeni meselesi ister Amerika'nın, isterse de Rus İmparatorluğu'nun menfaatine hizmet etmiş oldu. Yani SSCB'nin ABD'nin ve Avrupa'nın, hegoman devletlerin öz programı var.

cek kadar etraflı yazılar çıkarılıyor. Bu da şunu gösterir ki Azerbaycan halkı her amansız hareketi kaldırmağa kadirdir. Mübarezesini devam ettiren halktır.

-AHC Lideri Elçi Bey "Türkiye'den özel bir şey istemiyoruz. Sıcak ilgi olsun yeter. Bizim sesimizi duyurun." diyor. Bu sesi duyurmak için neler yapmamızı bekliyorsunuz? Bugünkü ilgiden memnun musunuz? Yeterli buluyor musunuz?

- Sesi duyurmak için Halk Cephesinin, Azerbaycan halkının mübareze yollarını, durumunu desteklemek propagandada etmek ve onu dünya kamuoyu önüne çıkarmak lazım. Politik olarak da olabilir. Çünkü Ermeniler destekleniyor Eğer Türk devleti buna karşı çıkarsa, hiç olmazsa vakıflar, cemiyetler bu problemi halletmelidirler. Bu çok ince bir politika gerektiriyor mu? Net bir devlet politikası olarak ortaya çıkarsak işimiz zorlaşır mı?

■ - Bir başa olmaz. Çünkü bu senaryoda Türkiye'ye karşı birşeyler düşünülmüş. Bu bakımdan Türkiye'yi ayrı düşünmek olmaz. Bunu Türkiye'nin politik adamları anlıyor. Yani buraya Türkiye'yi de katmak, Türkiye'nin inkişafını durdurmak, iktisadi yükselişini yoketmek, dahilen parçalamak, toprak

bölmek, Türkiye'yi güçsüz bırakmak için de planları var.

■ 19 Ocak olaylarında hükümet net bir tavır almadı bu konuda ne düşünüyorsunuz?

- Elbette hükümeti kınamak olmaz. İfade yalınıştı. Bunu bir kere de incelikle ustalıkla yapmak lazımdı. Söylenildiği gibi olmaz çünkü Azerbaycan'da Sünni-Şii davası yoktur. Dava başka davadır.

■ - Peki, Karabağ için siz ve Azerbaycan halkının düşündükleri?

- Karabağ herşeyden önce benim vatanımdır. Ben Karabağlıyım. İkinci cihetten Karabağ her Azerbaycanlının vatanıdır. Çünkü derler ki: "Can nerede?" Derler ki: "Ağrıyan yerde." Neresi ağlıyorsa orası candır. Karabağ bu manada hepimizin vatanıdır. Yalnız benim doğduğum yer olduğu için değil Karabağ her Azerbaycanlı için güzellik demektir. Karabağdaki güzellik insanlara da yansımıştır. Musikilerine de yüzüne gözüne de yansımıştır. En güzel musiki Karabağ'da, en güzel kızlar Karabağ'da, en güzel topraklar Karabağ'da, Yani Karabağ Azerbaycan'ın simgesidir. Hiçbir zaman Karabağ'ı veremeyiz. Yani Karabağ'ı veren halk bütün öz topraklarını verebilir.

■ - 1917 Ekim devrimine

katılan ve katkıda bulunan Türk asıllı Bolşevik liderleri son zamanda aklanmaya başladı. Geleceğin Türk dünyasını nın şekillenmesinde ve bugünkü Sovyet politikası ile alındığında bu durumu nasıl değerlendirirsiniz? Örneğin bunlar arasında Neriman Nerimanov, Sultan Galiyev, Ayaz Maksudov'u sayabiliriz.

- Bunlar bizim halkımızın tarihiyle ilgili şeylerdir. Ben bilim adamıyım Nerimanoğlu'nu seviyorum, Galiyev'i seviyorum. Bunlar asır değil şimdi Halk Mehmed Resulzade'yi daha çok seviyorum. Aklanmaları önemli değil. Toplumda önemli bir şey yapamazlar.

■ - Milliyetçi Cephenin hedeflerin bir kerede siz belirler misiniz? Anadolu'daki Kuvayı Milliye ile bağdaştırabilir miyiz?

- Azerbaycandaki hareketlerin hepsinin içinde milliyetçilik yatıyor. Milliyetçi olmayan cemiyet yoktur. Çünkü bizim topraklarımız tehlikededir. Ermenistan dünya devletleri tarafından desteklenir. Bütün bunlar halkı seferber ediyor. Şimdi Türkiye'de milliyetçilik duygusunun nisbeten azalması Türkiye'nin hürlüğüyle bağlantılıdır.

■ -Azerbaycan için de aynı şey söz konusu olabilir mi?

- Elbette. Yalnız ben Türkiye'yi kınamıyorum. Çünkü lazım olduğunda Türkiye yine birarada olur. İnşallah Azerbaycan'da böyle olarak.

■ - 1. Milletlerarası Azerbaycan Kongresi hakkında düşündükleriniz ve Kongrenin geleceği hakkındaki görüşleriniz?

- Biz bu kongreyi düzenle-

mek için çok eziyet çektik. Yani devlet bize mani olmadı. Ama büyük makamlardan çok itiraz ettiler. Bu makamlarda Türk Alimleri de vardı. Bu kiskanmaktan ileri gelirdi, Türkiye'de olmasından ileri gelirdi. Bunun da çok sebepleri var. Bu bize mani olsa da Allah'ın yardımıyla biz bunu çok güzel geçirdi. Azerbaycan'ın dünü bugünü yarını, Karabağ'ın dünü bugünü yarını konusunda büyük ve açık bir sohbet oldu. Bütün bunlar kongrenini öz maksadına ulaştığını gösterir. Gönlümüz çok rahat, dostlarla görüştük, sanki hergün büyük bir bayramdı. Biz hem bildirilerimizi sunduk hem de dostlarımız gelmişti. Onlarla sohbet ettik. Yani Azerbaycan konusunda, 1926 yılında 1. Türkoloji kongresindeki başarıya ulaşıldı. O kadar geniş ve tutarlı bir ehemmiyeti oldu. Azerbaycan'dan atmıştan fazla bilim adamı geldi. Koreli bilim adamlarını dışında davet edilen her ülkeden bilim adamları gelmişti.

Azerbaycan halkı her zaman öz oğullarının kanına sadık kalacaktır. Çünkü, bu öyle düzenlenmiş bir program idi ki bunun kurbanı sadece şehitler değil, Azerbaycan'ın azadlık ve hürriyeti de söz konusudur.

■ - Türkiye'ye kaçınıcı gelişiniz ve Türkiye'de neler hissediyorsunuz?

□ - Türkiye'ye beşinci gelişim. Duygularımdaki değişikliğe gelince her gelişimde kendimi biraz daha Türkiye'li sayıyorum. Yani artık kendimi misafir saymıyorum. İnsanları, aydınları daha çok tanıyorum, sokaklarda kendim dolaşabiliyorum, istediğim şeyi konuşabiliyorum ve halktan çok muhabbet görüyorum.

- Bu Türkiye'ye olan büyük merakımın tabii neticesidir. bu Türkiye sevgisi hiçbir zaman bizden gitmeyecek.

■ - Türklük alemi için ne söylemek istersiniz?

□ - Bütün Türk alemine azadlık arzu ederim. İnsan azad olursa o zaman hoşbahttır. Azad değilse hoşbaht değildir.

- Bu güzel sohbet için size teşekkür ederim.

■ Ben teşekkür ederim, sağolun.

AZERBAYCAN'IM

*Kul Ozan
(Fahrettin ÖZTOPRAK)*

*Türk Azeri vermez
Karabağ'ı da
Yakın milletimin
savaş çağı da
Hemi bükümük için
Rus kulağı da
Yetişsin Oğuz el
Azerbaycan'ım*

*Deyişse Bahtiyar
Vahabzade'min
Lehçesi'de güzel
Azerbaycan'ım
Niye reva katlen
nesli Adem'in?
Hemi de çok güzel
Azerbaycan'ım*

*İtibar Mehmed o
elçim değil mi?
Söz ise diyende
haddini bil mi?
Ayyıldız aldaysa
mavi yeşil mi?
Gazellerle gazel
Azerbaycan'ım*

*Ebulfez Mustafa
Kemal'e hayran
Halkın ruhunaysa
kabarış ayran
O ulvi taşı da
gizliyor kayran
İnsan dehri ezel
Azerbaycan'ım*

*Ruh beden dışıysa
o uçan kuşta
Hürriyet bağımsız
o var oluşt
İlmen ve irfanen
Türk okuyuşt
Ebceden yedi zel
Azerbaycan'ım*

Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu

13 Kasım 1943

Sultan Pekmezci

Esir değildi ama 1943' te doğduğunda bir sürgündü artık. Altı aylık bebekken başlayan mahkumiyeti kısa zaman aralıklarıyla tutuklanarak, Rus hapishaneleriyle, çalışma kamplarında bu güne kadar devam etti. Kendinin öz hürriyetine kavuşması yeterli değildi kuşkusuz, O şimdi bütün dünya Türklüğü'nün hürriyet mücadelesi için çalışıyor.

**KIRIM'I
KIRDIRMAYIN**

Türkiye'de Mustafa Cemiloğlu olarak tanınan Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu deyince akla Kırım Türklerinin millî mücadelesi gelir. O Sovyetle Birliği'nde totaliter rejim altında uzun yıllardır verdiği eşsiz mücadele ile adeta efsaneleşmiş birisidir.

Mustafa 13 Kasım 1943'de Vatan Kırim'ın Sudak şehri yakınlarında Ayserez köyünde doğdu. İlk mahkumiyeti daha altı aylık bebekken oldu. 18 Mayıs 1944'de bütün halkıyla beraber sürgünle cezalandırıldı. Çocukluğu büyük sıkıntılarla geçen Cemiloğlu 1960 yılında yüksek okula başladı. 1962 yılında girdiği Taşkent Sulama ve Ziraat Mekanizasyon Entitüsü'nden Kırim Millî Hareketi'nde katıldığı için 1965 yılında atıldı. Üniverte yıllarından itibaren başlayan polis takibatı gözetim onun hayatının ayrılmaz bir parçası oldu. Mustafa

mecburî askerliğe gönderilmek istenince gitmeyi reddetti. Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu bu reddetmeye gerekçe olarak "eğer bir Kırım Tatarının Vata'nında yaşamasına güvenilmiyorsa ve bütün haklarında mahrumsa ona silahlı kuvvetlerde nasıl güvenilir?" diyordu. Mustafa bunun üzerine kovuşturmayla uğradı ve 12 Mayıs 1966'da alyhine dava açılarak 1,5 yıl hapse mahkum oldu,

1969 Eylül ayında ikinci defa mahkum oldu. Bu mahkumiyeti öncesini II.Dünya Savaşı'nın ünlü Generali Piyotr Grigorenko'nun eşi Zinadia Grigorenko şöyle anlatmaktadır; "Ne varki hür kaldığı günler sayılıydı. O sırada Taşkent'de 9 Kırım Tatarı tutuklanmıştı, tahkikatı devam ediyordu. Mustafa, Reşat Cemilev ile birlikte General Grigorenko'ya 200 kişinin imzaladığı

mektupla başvurdular ve mahkemede tutuklananların savunmasını üzerine almasını istediler. Kocam bu isteği olumlu karşıladı. Taşkent'e gitti ve orada tutuklandı...

... Eylülde Mustafa'yı tutukladılar. İkinci tutuklanmasıydı. Sebebi Kırmılı gençleri teşkilâtlandırma teşebbüsüydü. Sovyet düzenine iftira etmekle suçlanıyordu. Suçlu görülenler üç kişi idi: Gabay, Mustafa Cemilev Grigorenko, Grigorenko'yu "deli" olarak gösterdiler diğerlerini yargıladılar.

Ama ne yargılanma! yargılanan şeref, mertlik ve dostluktu. Bu ikinci mahkumiyeti üç yıl sürdü, Serbest bırakılması uzun sürmedi ve 22 Haziran 1974'de tekrar tutuklandı. Cezası ağır şartlı bırakılmasına üç gün kala hakkında yeniden dava açıldı. Mustafa Abdülcemil Kırımoglu bu haksızlığı, adaletsizliği protesto için açlık grevine başladı. Bu grevi tam dokuz ay, yani 285 gün sürdü. Hapistan Zinadia Grigorenkoya gönderdiği bir pusulada şöyle yazıyordu: "İntihar etmem için kışkırtıyorlar. Hiçbir zaman canıma kaymiyaçağımı size haber veriyorum. Dini imanı yerinde bir insanım. Eğer aksini duyarsanız bilin ki bu KGB'nin işidir. "Bu mesajı alır almaz Grigorenko ve Saharov bir basın toplantısı yaparak durumu aynen Dünya Kamuoyuna bildirdiler. Bu onun hayatını kurtardı. Nitekim bu yıllarda Mustafa Kırımoglu'nun öldüğü şeklinde gelen haberler üzerine Türkiye'de büyük gösteriler yapılmış, toplantılar tertip edilmişti. Bu soruşturma neticesinde 2 yıl altı ay ağır çalışma kampı cezasına çarptırıldı. 22 Aralık 1977'de serbest bırakıldı. Ancak gözetim altında tutulmaya devam ediyordu. 8 Şubat 1979'da tekrar tutuklandı. 4 Yıllık Çalışma kampı cezasına çarptırılarak Sibirya'da Ziryanka'ya gönderildi. Bu sürgün içerisinde sürgün oldu.

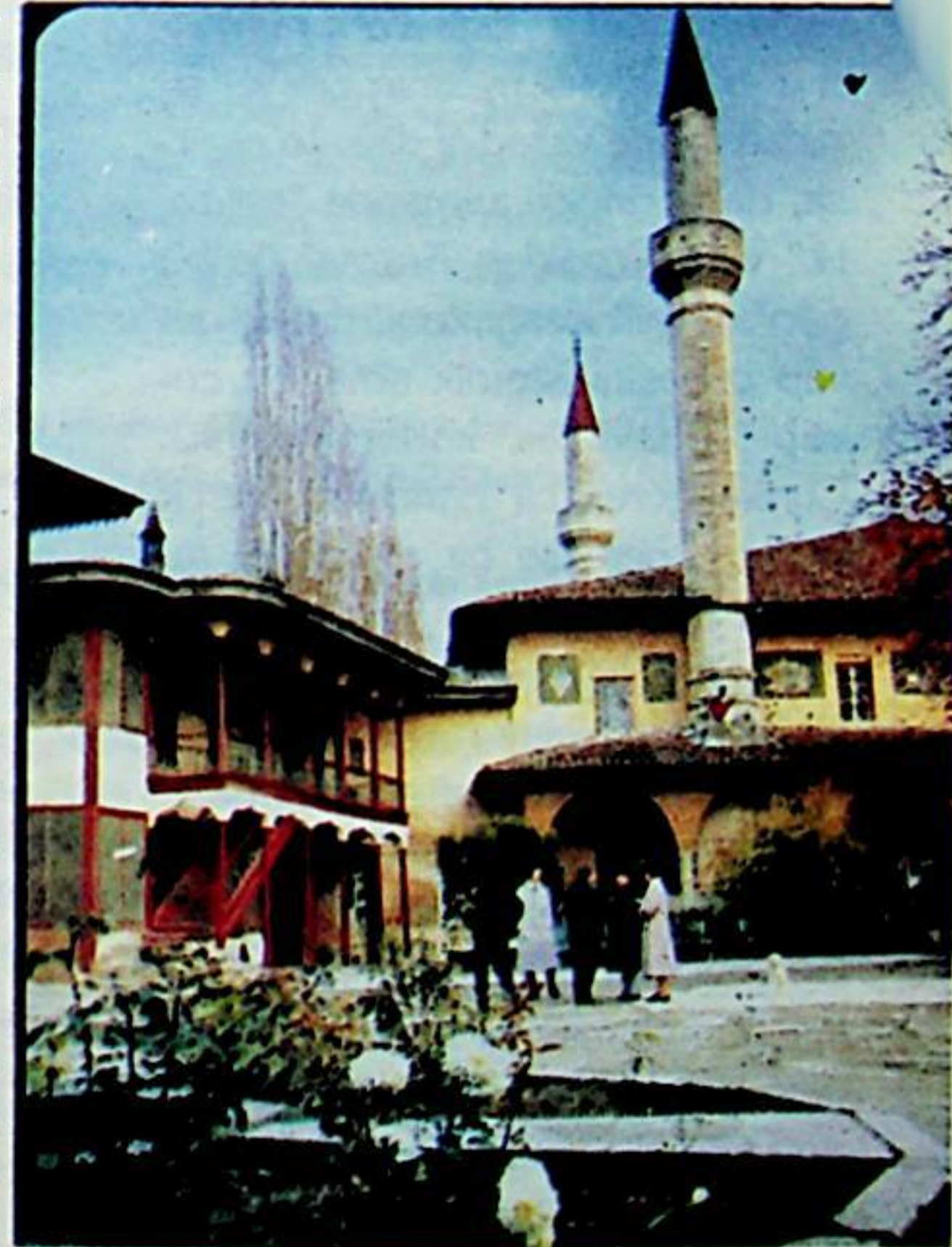
Mustafa Abdülcemil Kırımoglu 1983 yılında tekrar tutuklandı ve 17 Şubat 1984 yılında Taşkent'de yapılan yargılama sonucu 3 yıl hapis cezasına mahkum edildi. Bu muhkumiyetinin son günlerinde hakkında tekrar soruşturma açıldı. Bunun üzerine Hür Dünya'da yaşayan Kırm Türkleri ve çeşitli insan hakları kuruluşları serbest bırakılması için kampanya başlattılar. Bu meyanda Türkiye'de de geniş bir faaliyet EMEL dergisi mensupları tarafından yürütüldü.

Mustafa Cemil'in adı Rejkavik'de yapılan Reagan-Gorbaçev zirvesinde adı geçen ve serbest bırakılması istenen altı insan hakları savunucusu arasında yer alıyordu.

Mustafa Kırımoglu 1986 yılı Kasımında şartlı olarak tahliye edildi. Mustafa Abdülcemil Kırımoglu hapishanede olduğu zaman içinde İngilizce, Arapça ve Türkiye Türkçesi öğrenmiştir. O geçtiğimiz yıl satın aldığı ev'de Vatan Kırm'ın tarihi şehri Bahçesaray'da, Kırm Millî Mücadelesine her zaman aktif olarak katılan eşi Safinar ve Sibirya'da sürgünde iken sürgünde doğan oğlu Hayser ile yaşamaktadır. Mustafa Abdülcemil Kırımoglu yine geçen yıl kurulan Kırm Tatar Millî Hareketi Teşkilatı Merkez Şura Başkanlığını iki dönemdir yürütmektedir.

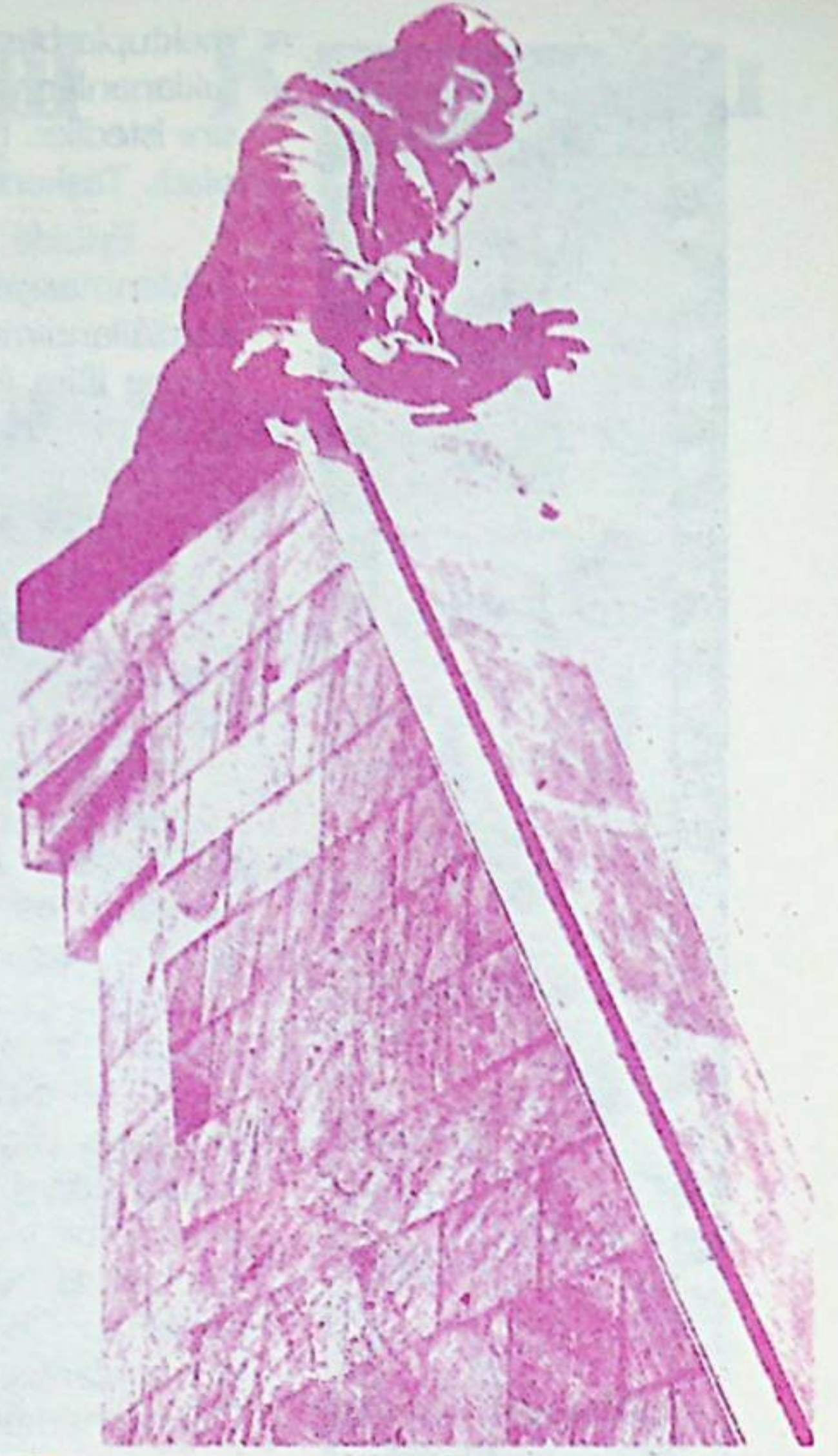
Mustafa Abdülcemil Kırımoglu ile ilk defa geçtiğimiz yıl mayıs ayında Kırm'a seyahatimde beraber olmuştum. Bu yıl Temmuz ayında ikinci defa birlikte olma ve evinde geceleme mutluluğuna eriştim. Bizzat şahit olduğum ve yakın dava arkadaşlarının tasdikledikleri gibi günde neredeyse yirmi saatini Kırm meselesine, halkın mücadelesine ayıran bu kahraman, hakıyla, aklıyla, kararlı, imanlı mücadelesiyle Kırm Türklerinin gönlünde, bu meydana dünya Türklüğünün gönlünde taht kurmuştur.

Uzun yıllar süren, ağır şartlar altındaki mücadelesinde vücudu çok yapranmış olan bu kahramanın, daha uzun yıllar mücadelemizin başında olmasını dilerim.

Tarihin Savunması Ya da “Yeniden Türk Dünyası” Üzerine Bir Yöntem Denemesi

Erol Kaymak

Daha yakın bir zamana kadar “Türk Dünyasının durumu ne olur veya olacak” sorusu diplomasi tarihçilerini sorgulayan bir soruydu. Özellikle Türk nüfusunun büyük ekseriyetinin Sovyet sınırları içinde yaşadığı dikkate alınır- sa, daha önceki zamanda “aşıkarklık” veya “Yeniden Kurma” ile bu günlere gelineceği konumuzun cevap olmasını isterdik ama, bu cevap olmayacak kadar yetersiz. Çünkü gerek bir hariciyecisi, gerek iktisatçı, gerekse bir diplomasi tarihçisi için böylesine bir cevap ancak kolaycılığı tercih olurdu. Ne var ki, bu denli kolay görünmeyen bir soruya cevap verme şansına daha düne kadar sahip olmadığımız da bir başka gerçek. Bu cevabı çoğuları anlamsız da bulabilir. Fakat bütün bu anlamsızlığı ve basitliği içindeki çelişkiye karşı tutarlı da görünmektedir sorgulama. Bu şu demektir: Türk Dünyasının sorunu esasında genel dünya konjüktürü içinde millet olarak nasıl olmamız gerektiğinin haklılığını meşrulaştır-

Uzun mesai saatleri gerektiren akademik çalışmalar yerini popülarizme, geniş zamanlı politikalar üretmeleri gerektiren siyasalar yerini kısa süreli pragmatizme bırakmıştır. Uluslararası ve özellikle Türkiye dışındaki Türk halklarıyla olan ilişkiler ticari mümessillik; bilimsel kongreler, panayıra; siyasal gelişmeleri emperyalizmle işbirliğine dönüştüren Türkiye aydınlarının düştüğü durum oportünist bir anlayıştır.

maya dayandırmaktır.”

İşte bu nokta da “Tarih”, sorgulanması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da gayet doğaldır. Binlerce yıllık zengin bir kültür ve tarih mirasının sahibi olan ama, sahip olduğu mirasın farkına vardinilmeyen hangi Türk olmasın ki, içinde yaşadığı, varoluş kudretini sağlayan “Türk”ün ne olduğu, şu andaki dramatik durumu karşısında yakasına yapışacağı bir yetkili veya tarihçiyi aramamış olsun. Bu trajik durum, içinde bulunduğumuz şartlar ve tepeden inmece dayatmalar karşısında ki resmi tavrı çoktan aşmaktadır. Gerçek olan da Türk Dünyasının asıl probleminin de burada olduğudur.

Neden problemin esası buradadır? Milletler topluluğu içinde diğer milletlerden farklı ama-çok farklı bir ruh ve kültür iklimine sahiptir de ondan. Ve bu ruha çoğu zaman içten ve dıştan gelen yön-

lendirmeler onu hep kendi kendisi ile didikleşmeye, hatta tarihi misyonunu engelleyici, hiç olmazsa regresyon (geriletici) bir ihanete de bırakmıştır. Varoluş ve sürekliliğindeki bu negatif yönlendirmelerin temel öğeleri ne yazık ki antik yapıya oradan Orta Çağa, oradan da bu günkü modern çağlara kadar uzanmaktadır. Ancak antik çağ Türk tarihindeki negatif yönlendirmelere karşı başarısızlıklar gözönüne alınırsa, yönlendirmenin negatif yönde değil, doğal yörüngesinde (moment yasası gereği) seyretmesinin tek değil ama belki en önemli açıklamasını Türk insanının zihniyeti¹ ve Türk dil mantığıyla² ve biyo³- ulusal homolipus'da aramak gerekir. Ne var ki, antik çağ Türk hayat tarzının coğrafya ile uyumu ve çevresindeki politik-askeri güç odaklarıyla ilişkisi günümüz modern çağların teknolojik yükselişi kadar karmaşık ilişkiler kadar kaos taşımayıp, yalın olması kısa zamanda iç krizlerin atlatılmasını ve tarihi yapma yolunda evrensel misyonunu yerine getirme-

sini sağlıyordu.

Burada dikkat çekici bir özellik olarak şunu söylemek mümkün görünüyor: Ne zaman kriz dönemleri var (buna fetret devirleri olarak adlandırabiliriz). Türk tarihi kendi içinde durağan, dünya tarihine katkılan yönünde ise kantitatifleşme başlıyor. Kendi iç krizlerini atlatıp, dış dünyaya doğru hareket başladığında tarih doğal akış içinde ilerliyor. Tarihin doğal mobilizasyonunun sonuç-sebebe arasındaki nesnel bağın somut gerçekleri arasında "Haçlı Seferleri" sonrası Batı'daki kültürel ve ekonomik gelişmeler, Bizans'ın yıkılışı ile Batı Feodalitesinin yerini ulusal devletlerin alışı, imparatorluğun son dönemlerinde Balkanlarda uluslaşma sürecinin hızlanması, Türkiye Milli Mücadelesi sonucunda Türkiye'nin sömürge ülke ve uluslara örnek olması ve hatta günümüz Sovyetlerinin kaçınılmaz gibi görünen değişim sürecine Sovyet Türk halklarının katkılan tesbit edilebilen keskin ve kesin tarih dönemeçle-

ridir. Gözlemlenen bir başka özellikse- "Tarihin dinomalarını oluşturan bu güç karşısında yer alan diğer edilgen güçler, dinomanın ürettiği yalın enerjiyi kendi içlerinde kinetik dönüşümünü gerçekleştirirken, "Tarih'in Dinoması" adeta "Enerjinin sakınımı" yasanınca salt kendi kendince kalmaktadır⁴.

Söz konusu edilen yönlendirme vektörlerinin aykırılığına karşın, bir bütün olarak kuvvet dengelerini sağlayan tek zihni bileşkesini ise Türk insanının "salt inanç" faktörüne dayandığını büyük din değiştirme hareketlerinde görmek mümkün: En eski Budist manastırlarındaki minyatürlerle⁵ en azından biçimsel Çin'i imajlarına, Mani dini metinlerinde orjinal bir Manihist gibi eşyayı ve dünyayı kavrama⁶, İslamiyetin kabulüyle yine kendine mahsus özel kültür ve algılama formlarını Araplaştırdıklarını⁷, batılama sürecinde yoğun bir Batı kültürlenmesine yönelmeleri tarih değil ama zihniyet dünyasının ne denli özge iklimlere e-

- 1 Özellikle Türklerin Batı ile entegrasyona girememeleri konusunda yapılan araştırmalarda, Batı ile entegreyi engelleyen en önemli faktör olarak Türk zihniyeti olduğu noktası üzerinde durulmaktadır. Bkz. S.Ülgener, İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri, 1951 A.H.Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, İst.1978, Osmanlı insanı "maddeyi olduğu gibi yahut ilk rastlayışta ona verdiği değişiklikle kabul ediyordu": Zikreden, Prof.Dr.A.G.Sayar, Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması, Türklerin maddeyi hiç bozmadan, onda hiç bir değişiklik husule getirmeden muhafazaları, 1830'larda, Lamartin'in de gözünden kaçmadığını belirtir "Bu ulus gerçekten bir şey yaratmıyor, hiç bir şeyi de yenilemiyor. Fakat hiç bir şeyi de kırıp tahrip etmiyor" Zikreden Taner Timur, Lamantine, Osmanlı Devleti ve Burgaz Ova Çiftlikleri, TT, 24 (1985).
- 2 Bilim Felsefesi Ana Bilim Dalı (M.A) Hakan Poyraz ile Türk mantık mentalitesinin "Dil felsefesi" bağlamı üzerine tartışmalar, İst.1987.
- 3 Türk zihni yapısını "Biyolojik" özelliği üzerinde ilk tartışmayı açan S.F. Ülgener olmuştur. Zikreden, Prof.Dr. A.G.Sayar'ın İ.Ü.Siyasal Bilimler Fak.Siyaset Bilimi Mast. Prog."Çağdaş İktisadi Sistemler" etüd notları.
- 4 Divan edebiyatında "O mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler" biçiminde dile getirilen tanımlama ile Enerjinin kendi kendini üretemeyişi arasındaki ilişki dikkat çekicidir.
- 5 N.Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Tufan Kazılarında elde edilen, Uygur sanatına ait duvar resimleri, S. 77, İst. 1971.
- 6 Doç.Dr. Osman F.Sertkaya, Klasik Uygurca Lisans dersleri, İ.Ü.Edebiyat Fak.Türkoloji Bl.1987, "Üç Pars"ın Hikayesi, Metinde iki prens ormanda gezmeye çıktıklarında önlerine uzun zamandan beri aç kalan ve yavrularını doyuramayan bir Pars'la karşılaşırlar. Bundan çok müteessir olan iki prens Mani inancının bir gereği olarak kendilerini yem olarak Pars'a vermenin tartışmasını yaparlar.
- 7 Prof.Dr. Türükoğlu Gök Alp, Töre Derg, Ank, 1978, Türklük Üzerine. Türükoğlu Gök Alp makalesinde Türkler'in İslamiyeti kabulüyle birlikte, kendi ulusal özelliklerini kısa zamanda terketme yönüne giderek yoğun bir şekilde Arap ve Fars kültür dairesine girdiklerini, adeta İslamlaşırken Araplaştıklarını söylemektedir.

ğilimli olduğunu gösterir. Eğilimlerin bu denli değişkenliği mevcut en olumsuz ortamlara uyum sağlamada aynı zihni yapının pratik yönünün, karşımıza çıkışı ise daha da şaşırtıcıdır. II.Murat zamanı, Türkiye'sinden geçen bir yabancı seyyah gözlemlerini şöyle anlatır:

"...Türkler çevik adamlar. Sabahları erkenden kalkıyorlar. Kurlarda az bir şeyle kanaat ediyorlar. Uyumakta bile zahmetleri yok, yerde bile yatıyorlar.

Türkler yorgunluğa ve zahmete katlanırlar. Fakat şen ve coşkun adamlardır. Dillerinden hiç türkü düşmez"8.

Diğer tarafta bileşke kuvvetinin "tarihsel boyutta" örgütlenmedeki kıvraklık ve başarısındaki odaklaşmayı doğrulayan ve tasdik eden eferansların ciltlerle dolu tezleri içerdiği bilinmektedir9. Örgütlenmedeki bu denli dinamizmin ve kıvraklığın zihni menbaalarını aynı seyyah; "...Büyüklerine itaatleri sonsuzdur. Hayatı pahasına bile olsa kimse büyüğünün emrinden çıkmaz. Zaten bütün yaptıkları işler, bunca toprakların sahipleri olmaları, hep bu itaatleri sayesinde"10 diye dile getirir. 17.yy yazarlarından Gelibolulu Ali "Türk'e zeametle dirlik verilmez, Devlet ister"11 derken bu örgüt ruhunu vurgulamaktadır12.

Yönlendirmelerin kâh dinler,

kâh devlet adına olması yazının başka bir eş süremlili konuyu teşkil etmesi gereği burada üzerinde durulmayacaktır. Tarih sürecinde bilinen en eski zamanlardan, bugüne tarihin eylemci karakterini taşıyan Türkler, bu itibarla tarihe köklü ve derin bir ivme kazandırılar. Başka ulus ve kavimler tarihine ait tetkiklerde karşılaşılan gerçek ise, neredeyse her ulus kendi tarihini dinamik organizmanın tersine, kendi içinde mitolojiler yaratarak onu (Tarihi) sürrealist bir efsaneler küllü halinde neredeyse gümüş kupalara doldurmuşlardır. Bu olgu Türkler'de, tarihi kendi hayatlarının yanında yaşanan zaman içinde yine reel olarak tarihi kendilerinin yaptığıdır13. Bu konuma gelindiğinde belki de kendileri daha ilk tarih başlangıç noktasında böyle olduklarını söylemek abartmaya kaçmaksızın araştırma sahasıdır. Bir çok değişkeni içeren ve paradoksal gibi görünen problemin varlığı, zincirleme olasılıklar taşıyan bir çok etkenin değişen çap ve boyutlarda belirleyici olacağı ise muhakkaktır. Bu nedenle Türklerin inkıta dönemleriyle, bu günkü sorgulama arasındaki konumu, tarih içinde yerini bir hakan, bir padişah v.b. kişilere dayandırma varsayımı gibi kısır bir tarih anlayışına düşmek Türk tarihçileri açısından uzun bir listenin adını sağlar. Kaldık, özellikle Han ve hanedan tarihçilerinde tarih yazımı padişah ira-

delerine dayanması sözkonusu olunca bu durum tarihçi açısından daha da talihsiz bir hal alır14. Tarihi sorgulamak bir yana onu sorguladığını sanan tarihçilerin durumları vakanüvişçilik seviyesine düşünce bu bağlamda asıl sorgulamaya tabi tutulacak olan tarihten önce tarihinin olması gerekiyor. Kaldık belgeler tek başına bize bir şey söylemezler15.

Konuya ikinci bir paradigma sorunu olarak aldığımız "Tarihçi"-nin sorgulanması yeni değil fakat, içerdiği amaçlara varılmada kaçınılmaz bir çaba olarak görülüyor. Sorunu bu yönüyle ele aldığımızda Türk antik çağından bu güneki zaman sürecinde bütün Türk halklarının ve Türk düşünce eksenini Asya Hunlarının yıkılışı, Ergenekon'dan çıkışı, İslamiyetin kabulü ve sonrası arasındaki süreyi kapsar. Bu zaman aralığındaki savaşlar, antlaşmalar, sanat eserlerindeki değişik kültür iklimlerinin renkleri ve alışmaları16 günümüz muhafazakar tarihçilerinin kaleminde "altın çağların" yadedilen şarkılarını tekrarlar doludur. Kendi öz güven ve gücünden yoksun siyaset ve tarih adamlarının sürekli gönderme yaptıkları tek kaynak alpler, erenler, evliyalara dayanan idealize ögelerdir17. Mutlaka milletlerin ruhunu teşkil eden araştırmalar için, milletlerin moral değerlerinde "altın çağ"a mütemayil oldukları kabul e-

8 Ahmet Refik Altınay, Türkler, Yeni Okuma Kitabı, s.53 M.E.B. İst.

9 Türk Teşkilat ve Teşkilatlanma Tarihi ile ilgili bu güne kadar istatiki bir rakam halen elimizde mevcut değildir.

10 A.R.Altınay, a.g.k.

11 Zikreden İber Ortaylı İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı. Yurt Yay. İst.

12 Türkler için söylenen bir darbu mesel "Türkler tarihi yapmışlar fakat yazmadılar"ının köklerini burada aramak gerekir.

13 Zikreden Prof.Dr.A.G.Sayar, Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması.

14 Uli Samioğlu a historical Discussion, Parle, E.Kaymak, Turkestan 3 Monthly scientific, economical and cultural magazine, İst, 1989, 5, page, 58 Bkz.

15 6.Milletlerarası Türkoloji Kongresinde, Macar tarihçi Prof.Dr.Geza David ile tarihçilik ve arşivler üzerine tartışmalardan.

16 Sultan Pekmezci, Türkistan Türk Mimarisi, Türkistan Derg, 1988, sayı 3,4.

17 Geleneksel toplum anlayışının en belirgin özelliklerinden biri de, geleneksel toplum aydınlarının olayları açıklamada sık sık geçmiş altın çağlara "şövalyelere, ermişlere" göndermede bulunmalarıdır. Prof.Dr.Cemil Oktay, İ.Ü. Siyasal Bilg. Fak.Siyaset Bilimi ders etüdleri, 1989, İst.

dilse de bu yöntemin uzun vadede varabileceği yer, esasta yöntemin özüne yapacağı ya da yapabileceği katkı sınırlıdır. Ancak gelişimci tarihin yakalayabileceği husus Türk düşünce mantık dizgesinin dünyayı yönetme temayülünün evrenselliği olacaktır. Yönetme veya dünyaya çeki düzen verme işinin yerini aldığı anarşi dönemleri ise hemen hemen günümüz tarihçilerinin dilinden düşürmediği "ataları yademeğe" dayanan güçsüz dönemin arakesitleridir. Pek tabi bu demek değilki-tarih durağan, medeniyet değişmez olsun. Değişme ve tabi seyir zorunluluktur. Tarihi bundan sonrasının da değişebilirliği kavranması güç bir olayda değildir.

Gerek siyasalcılar, gerekse tarihçiler bunu kavradıklarında o zaman gerçekçi, kendine güvenini kazanmış olacaktır. Bu güne kadar yanlış anlaşılabilir belgelerin (belgeler tarihin yorumunun aletleridir) ve klavyeli notaların alt alta dizildiği tarihçilik anlayışından kaçınılmazsa, sonuç olarak varılacak yer "yorgun atların nal seslerin"nin senfonisini dinlemek olacaktır. Progresif tarih anlayışı daha iyi tarihi iticileri de geri plana itmekte geçikmeyecektir. Bütün alıntılarını bir fikir örgüsü etrafında söylemek gerekirse, apriori tarihçiliğin meydana getirdiği postulat, aynı zamanda sürekli kısır döngü: tarihin kilitlendiği temel sorundur. Tarihimizin ve tarihçilerimizin tarih boyunca varolan trajedisi, Türk insanına ve Türk dünyasına bu postulata bağımlı kılmasıdır. Örneğin bugün Türk dünyasındaki çıkışlar (Azerbaycan, Özbekistan, Kırım, Kazak, Kırgız, Uygur bölgeleri) daha ileri bir seviyeye gelmeyecek (ki biz bundan şikayetçiyiz) tarihi yapan eylemci, dinamik geleneğimizin kopuşunu

getirecektir. Bu kopuşun bedelininse ne denli pahalı olduğunu bize 70 yıllık Dünya siyasal tarihi göstermiştir. Zaman zaman kişilere bağlı çıkışlar dışında 600 yıllık Osmanlı saltanatı kendi mozaik iç yapısının gereği Türk tarihi üzerine eğilmediği gibi, diğer Türk halkları tarihlerinde ihmal edilmiş bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum hanedanlığın tarihçisine veya düşünürüne bir suç olarak yüklemek gibi bir amacı taşımıyor. Biz biliyoruz ki bu günkü modern anlamda ulusların doğuşuna tesir eden amiller Batı Düşüncesi büyük dönüm noktalarına dayanmaktadır¹⁸.

Nitekim Batı'da gelişen anlayışın tek boyutuyla düşünsel uzanımlarının önce Rusya Türk bölgelerinde hızlı bir biçimde ve Osmanlı Türkiyesindeki tezahürleri ardından Cumhuriyet Türkiyesinden bugün bizi bir vicdan hesaplaşması noktasına getirmiştir. Temel tezimizin yukarıda da ifade ettiğimiz gibi: Türkler tarihin eylemcisidirler" göz önüne alındığında sürekli eylem buna gelişme kasesi içinde milletimizin, bazı ara dönemleri hariç olmak üzere özellikle çöküş dönemlerinde kendilerinden kuşkulanan, geçmişlerini sorgulayan veya sorgulayıp sorgulamadıkları kavşağında bulunmaktadır. Örneğin, daha Brejnev doktrininin uygulandığı 1980'e kadar dünya siyasal ve ekonomik konjüktürü içinde Türk dünyasının yeri nedir sorusuna içeren çalışmalarda 1983 sonrası Bloklararası detant'ın ardılları üzerinde yazılanlar ve söylenenler dün'ün rehabetinin yerini bugünün endişelerine terkettiği açıktır. Tarihi krizdeki bu dramın yansımalarını doğal bir biçimde görme fırsatını yaşadık.

1973 Kıbrıs, 1990 şubatında Kızıldoru birliklerinin ikinci defa Baku'ye, girdiklerinde yine 1989 Temmuzunda Özbek-Mesket, 1990'da Oş'da Özbek-Kırgız krizinde ve onu takibenden günler bize bu geçiği gösterdi. Tarih şuuru silinmiş, entelijansiyamız, milliyet şuuru dumura uğratılmış uluslararası ilişkilerden sorumlu hariciyemizin Washington mahreçli diplomatik deklarasyonlar yayınlandığı günlerde kitle infialleri bir yana, entellektüel bazda hiç olmazsa bir kısım aydınlar, bu olayların Uluslararası emperyalizmin gizli ittifakının Türk halklarına yönelik saldırıdan başka bir şey olmadığı ve "Tarihin tekerür"ünden bahsedebiliyorlardı.

Ne varki, derinlemesine ve uzun mesafeli saatleri gerektiren akademik çalışmalar yerini kısa zamanda yüzeysel popülarizme, uzun ve geniş zamanlı alternatif politikalar üretmeleri gerektiren siyasalar yerini kısa dönemli pragmatizme bırakmıştır.

Bu yüzeyselliğin doğal bir sonucu olarak, daha yakın bir zamana kadar, hariciye resepsiyonlarında, kordiplomatik toplantı ve bilimsel kongrelerde gündemi belirleyen Kıbrıs, Afganistan, Azerbaycan yada Özbek-Kırgız sorunları modası geçmiş aksesuar olarak gardroplara kilitlenerek, önemini yitirmiştir. Uluslararası ve özellikle Türkiye dışındaki Türk halklarıyla olan ilişkileri ticarî mümessillik, bilimsel kongreleri panayır, siyasal gelişmeleri işbirlikçiliğe dönüştüren Türkiye aydınlarının düştüğü durum oportinizmden başka bir şey değildir.

Türk Dünyasının geçmiş ve günümüz dünyasındaki ardılları üzerine denemeler dergimizin gelecek sayılarında devam edecektir.

"30 Haziran - 1 Temmuz günleri Alma Ata'da kurulan "Azat Gençlik Hareketi" ile "Celtoksan Millî Demokrat Partisi" yaptığı kurultayda, özellikle "Kazakistan'da sosyalizmin millî modelini kurmak gerektiğini" ve Kazakistan'da yalnız Kazak Cumhuriyeti'nin anayasası ile kanunlarının egemen olmasını, dil'ine, din'ine, soyuna, sopuna veya siyasi farklılıklarına bakılmaksızın BM'lerin insan hakları deklarasyonuna uygun tek Allah'ın huzurunda ve kanunlar önünde eşit haklara sahip olma kararı aldı."

KAZAKİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI İÇİN "AZAT" Gençlik Hareketi ve "CELTOKSAN MİLLİ DEMOKRAT PARTİSİ"

Ahmet Türköz

Türkistan'da Kazak Türkleri kendi yurtları için neler düşünüyorlar? Bu sorunun cevabını Kazak gençleri 16-17 Aralık 1986 tarihinde yaptıkları gösterilerle bütün dünyaya vermişlerdir. Hatırlanacağı üzere, o sırada Kazakistan Komünist Partisi Genel Sekreteri Kazak Dinmuhammed Kunayulı'nın yerine Rus asıllı Gennady Kolbin'in getirilmesiyle bu olay vuku bulmuştu. Alma Ata'da üniversite öğrencilerinin gösterileriyle başlayan hareket kısa zamanda tüm ülkeye yayılarak bir nevi ayaklanma şeklini almıştı. Nitekim, Sovyet yetkililerin bu olayı dünya kamuoyundan saklamayıp duyurmak zorunda kalmaları bunu doğrulamaktadır. O zamanki isteklerini "Kazakistan Kazaklarıdır", "kendi kendimizi idare hakkı isteriz", "Birleşmiş Milletler'de temsil hakkı isteriz", "Ruslar Rusya'ya dönün" gibi uaranlarla dünyaya duyuran Kazak Türkleri'nin bugünde aynı çizgiden bir adım bile sapmadıklarını görüyoruz.

Kazak Türklerinin bu ayaklanmasın-

dan herkes haberdar oldu. Fakat bu ayaklanma esnasında olaylar nasıl bastırıldı, kaç kişi öldürüldü, işkenceye uğradı, suçsuz yere cezalandırılıp hapse kondu şeklindeki meseleler Sovyet yetkililerce saklanmıştı. İşte bu meselelerin açığa çıkması için 1988 yılında "Celtoksan (Aralık) Komitesi" kurulmuş, olay esnasında ölenlerin, suçsuz yere cezaya çarptırılanların, işkence görenlerin haklarını kollamaya ve onların milliyetçi olduklarından dolayı cezalandırılmayacaklarını söylemeye başlamışlardır.

Sizlere bu yazıda kısaca tanıtacağımız Celtoksan Millî Demokrat Partisi'nin çekirdeğini yurakıda bahsettiğimiz "Celtoksan komitesi" oluşturmaktadır. Demokrasi ve bağımsızlık yolunda hızla yürümekte olan Kazakistan'da daha başka partilerinde kurulduğunu biliyoruz.

Azat Gençlik Hareketi de aynı doğrultuda bir teşkilat. Ağustos ayının ortalarında bütün gayri resmi derneklerin onayladıkları bir Bağımsızlık Deklarasyonu

yayınlanmışlardır. Bu deklarasyonda öngörülenler aşağıdaki Azat kurultayında kabul olunan teklif ve önerilerle hemen hemen aynıdır.

Bu iki teşkilat hakkındaki bilgiler Kazak Edebiyatı dergisinin 6 Temmuz 1990 tarihli, 27 No’lu sayısından alınmıştır.

30 Haziran 1 Temmuz günleri Alma Ata’da demokratik gayri resmi derneklerin katıldığı iki toplantı yapılarak Kazakistan’ın gençlik hareketi “Azat” ile Celtoksan Milli Demokrat Partisi kuruldu.

AZAT GENÇLİK HAREKETİ

Azat Gençlik Hareketi adındaki, kendi kendisini yönetecek demokratik, sosyal, siyasi bu teşkilatın programında şu gayeler güdülmektedir: Kazakistan’da insancıl, sosyal ve milli adaleti gaye edinen barışsever, inançlı, günümüzde geçerli olan çok uluslu demokratik, tarafsız, hür bir ülke kurma yolunda mücadele etmek ve ülkede meydana gelen demokratik değişiklikler çerçevesinde yeniden kurulmakta olan Kazak SSR’i için çalışmak. Gelecekteki ülkenin adını KAZAK CUMHURİYETİ diye öngörür.

Kazakistan Yazarlar Birliği’nin Meclis binasında yapılan kurultay da Azat Gençlik Hareketi bu söylenen fikre bir ağızdan onaylayarak karara bağladılar.

Hareketin yönetim kurulu üyesi tanınmış alim ve araştırmacı Sâbetkazi Akatılı teşkilatın gelecek faaliyetleri hakkında iştirak edenlere bilgi vermesiyle bu toplantıdaki tartışmalar son bulmuştur. Özellikle, “Kazakistan’da sosyalizmin milli modelini kurmak gerek” düşüncesi hakkında birçok temel siyasi sözler söylendi. Sonunda kurultay bu meseleyi hareketin daha önce belirtilen toplantısında tekrar görüşmeyi oy birliğiyle kabul etti. Yine, tahkikat sırasında ortaya konulan esas meseleler yönünde Kazakistan’-

da yalnız Kazak Cumhuriyeti’nin anayasası ile kanunları egemen olsun; ülkede SSCB kanunları kabul edildikten sonra Komünist partisi kendi gücünde kalsın; yasa, yürütme ve yargı organlarının sınırları tamamen ayrılsın; Kazakistan ülkesi bir bütün sayılsın, onu böyle hareketlerine son verilsin; Kazakistan askeri bloklara katılmayan tarafsız bir ülke olarak kalsın, topraklarında her türlü silahların üretilmesi, kullanılması ve denenmesi (özellikle nükleer silahların) durdurulsun; askeri kurumlar ile güvenlik organları parti ideoloji tekelinden kurtulsun; Kazakistan’ın egemenliği hakkındaki kanun kabul edilsin; ülkede merkezi yeni sendikalar kurma hakkındaki kanun kabul edilsin; ülkede merkezi yeni sendikalar kurma ve önceki sendikaların genişletilmesine önem verilsin. Kazakistan dışındaki Kazaklara tekrar vatanlarına dönüp yerleşmesi için imkan yaratılsın; Aral ve Semey felaketleri bütün dünyaya duyurulsun; tarihi açlık ve soykırım zamanında Kazak halkına yapılan fenalık, zulüm ve ihanet Sovyetler Birliği Komünist Partisi yüklenerek, topluluktan özür dilesin; kurulan parti ve teşkilata siyasette, ekonomide, eğitimde, haber verme ve toplanma organlarında tam egemenliğine değer verilsin; hükümet kararlarını idare etme ve ülkeyi yönetme yalnız parlamento ile yürütülsün şeklinde teklif ve dilekler ileri sürüldü. Bu meseleler doğrultusunda önemli kararlar kabul olundu.

Kurultayda Azat Gençlik Hareketi’nin idare organları kurulup, yöneticiler seçildi. Tarihçi S. Akatılı, Kazak SSR millet vekili N. Koyşibekuli, M. Şormanuli, “Demokratik Merkez”in temsilcisi G. Golovastikov, Gençlik Birliği temsilcisi G. Biyboldin “Azat” gençlik hareketinin idarecileri olarak seçildi. İhtiyarlar meclisinin idaresine tanınmış alim, demograf M. Tâtimuli seçildi.

Hareketin daha önce çıkan bir gazetesi var.

CELTOKSAN MİLLİ DEMOKRAT PARTİSİ

Celtoksan Milli Demokrat Partisi’nin 1. kurultayı Alma Ata Sinema evinde yapıldı. Kurultayı Sosyal Teşkilatlanma Komitesi üyesi Şora Karabuli açtı. Ayrıca kurultayda Kazakistan Müslümanları Dini Teşkilatı vekili dua ederek, katılanlara Allah’tan işlerinde başarılı olmalarını diledi.

Azat hareketi ile aynı günde kurulan bu yeni partinin özelliği nedir? Maksadı nasıldır? Okurlara bu konuda bir fikir verebilmek için kurultayda yayınlanan bildiriden özetler verelim:

“Celtoksan Milli Demokrat Partisi’nin esas maksadı - SSCB’den ayrı, kendi başına bağımsız, demokratik, çok partili hukuk devleti kurmakır.

...Kazakistan halkı diline, dine, soyuna-sopuna veya siyasi farklılıklarına bakılmaksızın Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın İnsan Hakları yönündeki genel deklarasyonuna uygun, tek Allah’ın huzurunda ve parlamenter kanunlar önünde eşit haklara sahiptir.

...Celtoksan Milli Demokrat Partisi her cumhuriyetin kendi milli Ordusunun olmasını ve bu ordunun kendi ülkesinde yerleştirilmesini benimser.

...Parti Kazakistan’a göçmen yerleştirmeyi durdurmayı ve Kazakistan Egemenliği hakkında yeni kanunlar yapılmasına gayret eder.

...Yeni ekolojik felaketlerin meydana gelmemesi için mücadele eder. Ayrıca, felaketlerden sorumlu bakanlıklardan halka verilen zararların para olarak tazminini talep eder.”

Kurultayda partinin Merkez Karar alma organı kurulup, onun üyeleri seçildi.

Benliğini Unutma Halkım

Mehmedali Mahmudoğlu
Türkiye Türkçesine Çevirenler
Melike Sancar-Selahattin Tolkun

Okullarda, yüksek okullarda tarihimiz kaynakları pınarları Hun, Hazar, Göktürk, Turan, Kûşan, Timur, Babur, Selçuk, Türk Ata saltanatları, Tuman, Alp Ertunga (Afrasiyâb), Tomaris , Mukannâ gibi millî kahramanların hayatları derinlemesine öğretilmelidir.

Çocukların manevi dünyasında bir taraf tutma olayı mevcuttur. Hatta onların ana ve babalarının fikirleri dahi bir taraf tutmaya dayanır. Çünkü onlar öz yurdu ve öz milletin tarihini bilmezler. Bilseler dahi detayla bilemezler. Buna sebep olan kim? Kendisini bilmez, yabancı hayranlar. Kibirlenerek, başkalarını hor görenler. Yüzyıldan beri Özbek'lerin geçmişi karalanarak anlatılmaktadır. "Geçmiş zamanlarda Özbek halkı cahil idi." "Geçmişte Özbek halkı fakir-fukara idi." "Eskiden Özbek halkı köle idi." v.s.

Hülâsa, geçmişde Özbekler hiç aydınlık gün görmedi. Geçmiş zamanda Özbek'lerden bir tane dahi bilim adamı çıkmadı. Özbeklerin seması güneşsiz, aysız, yıldızsız olmuştur.

Sözün kısası, Özbek tarihi karanlık diye anlatıla geldi. Neticede Özbekler; "Gerçekten de geçmişimiz utanç verici" düşüncesini kabullenmiştir. Bu fikir ise Rus "Büyük Ağa" denilen düşünceyi doğurmuştur. Gerçekte ise Bütün milletler gibi Rus milleti de kendisine göre büyüktür. Eğer bu büyüklük başka milletleri hor görmek hesabına olursa, Rus'lar bundan hoşlanır mı? Hayır. Çünkü başka bir milleti tahkir eden millet, kendisini de tahkir etmiş olur.

Dedem Ahmedbek bir sözü çok tekrarlar idi, "Herhangi bir millet benliğini, huylarını, örf-adetini, türküsünü, dilini, tarihini, tabiatının müstakilliğini korursa, böyle bir millet hazan olmaz. Giderek yücelir, gelişir."

Stalin bu tarihi sahtekârlıkla gizleyerek; "Milleti ne yazılırsa yazılsın, yeterki Türk yazılmasın." diye, daha önce belirttiğim gibi bizi milletlere ve yurtlara bölerek parçaladı. Türkistan diye bilinen kadim ismi değiştirdi. Stalin'in fikrine karşı çıkanlar "Pantürkist" denilerek suçladı, hapsedildi, kurşuna dizildi... Ukrayna, Slav, Rus bir millet, bir kardeş denince Slavperestlik olmuyorda Türk, Özbek, Azerbaycan bir kardeş bir millet denilince Türkperestlik (Pantürkist) mi oluyor?

Tabii ki Özbek Türk'ü kendi tarihini, geçmişini bilmez ise, sevmez ise, geleceğini de bilemez, sevmeyiz. Böyle giderse Özbek benliğini unuttur ve millet özelliği de eriyerek kaybolur. Öyle ise Dakyanus zamanından kalma okul malzemelerini kökünden değiştirmesi gerek. Okullarda, yüksek okullarda tarihimiz kaynakları pınarları Hun, Hazar, Göktürk, Turan, Kûşan, Timur, Babur, Selçuk, Türk Ata saltanatları, Tuman, Alp Ertunga (Afrasiyâb), Tomaris , Mukannâ gibi millî kahramanların hayatları derinlemesine öğretilmelidir. Cebir ilmini icad eden Hârezmî, yerçekimi kanununu Newton'dan 500 yıl önce keşfeden yerküresinin yapısı ile tarihini inceleyen ilim dalını (Jeoloji) Avrupa'dan (Martin Behaym'dan-) 500 yıl önce keşfeden Bîrûnî, Tıp ilminin dehası Ali İbni Sînâ, Kopernik, Kepler, Galile gibi astronomların üstâdı astronominin babası Mirza Uluğbek, büyük İtalyan şairi Dant ilâha sığınır gibi sığınarak dile getiren Fergânî (Türkistan) icadlarını okuyarak öğrenmek, bütün erkek ve kız çocuklarımız için vicdanî bir borçtur.

Çocuklarımız İslâmiyet'e kadar olan tarihimizi biliyorlar mı? Hayır. İslâmiyet'e kadar biz Türk'lerin yedi çeşit yazımız (alfabemiz) olmuştur. Semizkent'de (Semerkand'da) İslâmiyet'den bir kaç yüz yıl evvel kâğıt bulunmuş, evlere su boruları (çömlek ile) döşenmiş, ressamlık, heykeltıraşlık, mimarlık, barajlarsanatlarımız ileri derecede olmuştur, çiftçilik, dokumacılık, aynacılık gibi Bizim Türk ecdadlarımız Türkhan acunda ilk defa arabayı, Tevikhan

acunda ilk defa yemeğe tuz katmayı keşfetmiştir. İlk acun közgüsü (televizyon) Altın-tepe'de tasavvur edilmiştir.

Bizim geriye gidişimizin birinci sebebi kendimiz ve Lenin dili ile söylemek gerekirse, kara güruhçu şovenistler sebep olmuşlardır. Sonra Stalin...Stalin "Şah"lık koltuğuna akli ve adaletin sahip çıkmasından korktu. Milletlerin uyanacağından vehime kapıldı ve Millet'i milletlere bölerek kan döktü. "Halkların atası" bunu, "Sosyalizmi yabancı unsurlardan kurtarmak" maskesi altında yaptı. Onu bu kanlı yoldan vazgeçirtmek isteyenler öldürüldü. Neticede bütün memleket bilhassa Türkistan, manevî, maddî, iktisadî yoksulluğa gömüldü. Avusturya edibesi Ebner Eşebah; "Cömertlik maskesi altında yavuzluk yapılmıyordu, dünyada bu kadar yavuzluk olmaz idi." demiştir. Bu fikirlerden yola çıkılarak bakılırsa, yüzbinlerce insanı katlettiren Stalin'in maskesi düşer, gerçek yüzü de ortaya çıkar. (Nitekim çıkmıştır.) Hatta Stalin o kadar ileri gitmiştir ki, devrim dahisi Lenin'in de yolunu daraltmıştır.

Kendi zamanında Rus filozofu Çerņişevski; "Milletin en önemli zenginliği-halkın manevî şahsiyetidir." diye yazmıştır. Stalin'in uyguladığı siyaset yüzünden, Türkistan'ın en önemli zenginliği talan edildi. Stalin, geçmişi zengin Türkistan'ın büyüyen gelişmesinden korktu. Bunun için bir bütün olan Türkistan'ı parçalara böldü. Bir bütün TÜRK milletini Türkmen, Özbek, Kazak, Kırgız, Karakalpak, Tacik gibi milletlere ayırdı.

Bu parçalama, kendi menfur emellerini başarmak için kanlı bir siyaset idi. Stalin bu tarzda Türk'lerin nesil ve nesebinin TÜRK olduğunu unutturmak, sonra aynı kandan gelen kardeş milleti birbirine yabancılaştırarak, bunlar arasında dâimî kanlı düşmanlıklar yaratmayı, halkı pamuk kölesi haline getirmeyi, zenginliğini sömürmeyi, tabiatını yok etmeyi hedeflemişti.

Stalin bu iğrenç ve rezil emellerini yürütürken kardeş milletin yazısını da değiştirdi. Neticede Türkistan

halkı kendi öz tarihini okuyamaz hale geldi. İşte bizim en büyük faciamız!.. Şimdi biz M.S. Gorbaçovla başlayan Yeniden Yapılanma'dan yararlanarak işe başlamalıyız. "Halklar atası'nın (Stalin'in) ayak altı ettiği alfabemizi, kankardeşliğimizi, tabiatımızı, ve gururumuzu ayağa kaldırmalıyız. Bu iş oldukça zor. Fakat buna erişmenin bir anahtarı vardır. Bu anahtar Türkistan milletinin birliğidir. En ağır şartlarda bile halk birlik olursa, onu hiç bir güç yenemez. (Birlikten kuvvet doğar.)

Lenin bile tarihî terminolojiye karşı çıkmamış, o konuşmalarında ve eserlerinde, bu güzel ve zengin yurdu TÜRKİSTAN diye belirtmiştir. Türkistan harbî bölünmesi de adını bundan almıştır. 1921 yılında bu yurtda "Devlet dili Türk dili" diye ferman dahi çıkmıştı. **Türkiyedeki Türk'ler bu yurttan esasen 1000 yıl kadar önce gitmişlerdir. Onlar ile biz bir kardeşiz. Kanımız, dilimiz, dinimiz, birdir. Uygur, Sarıuygur, Kazak, Kırgız, Türkmen, Gökoğuz (Gagavuz), Karakalpak, Kırım Tatarı, Azerbaycan, Tatar, Başkırd, Karaçay, Kumuk, Şor, Zvenk, Hakes, Altay, Tuva, Yakut, Yağmâ, Çuvaş, Japon, Moğol, Bulgar Türk'leri bizim kadim Türk ecdadlarımızdır. Kadim Türk'lerdir. Stalin bu tarihi sahtekârlıkla gizleyerek; "Milletine yazılırsa yazılınsın, yeterki Türk yazılmasın." diye, daha önce belirttiğim gibi bizi milletlere ve yurtlara bölerek parçaladı. Türkistan diye bilinen kadim ismi değiştirdi. Stalin'in fikrine karşı çıkanlar "Pantürkist" denilerek suçladı, hapsedildi, kurşuna dizildi... Ukrayna, Slav, Rus bir millet, bir kardeş denince Slavperestlik olmuyorda Türk, Özbek, Azerbaycan bir kardeş bir millet denilince Türkperestlik (Pantürkist) mi oluyor? Halkların dostluğu-kankardeşlik duygularını sağlamıştır, Lenin döneminde bu böyleydi.**

Kendi tarihini bilen bir insan, kendi benliğini de, yabancıları da bilir, tanır. Hâl böyle iken, binlerce yıllık tarihimizin hakkını vererek, aydınlatmak için pek çok kitap neşretmek gerekir. Evlâdlarımız sadece

Özbek-Türk tarihini değil, Rus, Fars-Tacik, Çin, Hind, Arab, İngiliz gibi yabancı halkların tarihlerini de öğrenirlerse kendileri kazanırlar. Bunun için çocuklarımızın yabancı dil öğrenmeleri gerekmektedir. Yabancı dil bilmek, iyi tohum ekmek gibidir.

Vakti zamanı gelince meyvelerin olgunlaştığı gibi artık Dil, Edebiyat ve Tarih merkezlerini de açmanın zamanı gelmiştir. Bunun için Merkez ve bizzat başkanımız İslâm Kerimoğlu çalışmalar yapmaktadır. Bu Merkez açıldığı zaman bütün dünya, bütün Türk âlemi yazarları ve aydınları ile sağlam bağlar kurulur. Bu halklar arasındaki kardeşlik duygularını uyandırmada mukaddes köprü vazifesini görür. Bu Merkez binlerce yıl ihmâl edilen altın eserlerimizi gün yüzüne çıkaracaktır. O zaman evlâdlarımız kendilerinin kadim zengin, güzel, şanlı tarihlerini okuyarak öğrenirler. Neticede onlar da benliğine, tarihine saygı duyguları uyanır.

Fakat şimdilik çocuklarımızla öğrenemeyiz. Onlar bilimde, kendini anlama ve kendine güvenmede zorluk çekmektedirler. Lâkin bütün çocuklarda bir ileriye yönelme vardır. İşte, bana da Andican'da talebeler şöyle sualer sordular:

"-Neden Özbekler'den Politbüroda âzâ yok?"

"-Neden Özbekler'den (Sovyet) ittifak'da bir başkan yok?"

"-Niçin Özbekler'den kozmonot çıkmıyor?"

Önce ben bu sualer karşısında aciz kaldım. Sonra: "-Yeniden Yapılanma sürecinde bu haksızlıklar gözden geçirilecek" dedim. Dedim ama kendim de düşüncelere daldım: "Bir kere olsun Sovyet İttifakı Merkez Kompartiyesi genel sekreteri Özbekler'den seçildi mi?" diye kendi kendime sordum. Veya, S.S.C.B. Yüksek Meclisi hey'etinin reisi olmuş mudur? dedim. Hayır! Ayrıca devlet memurları niçin Moskova'dan getirilmekte? Yoksa Özbek aptal, liyâkatsız, güvenilmez mi? Bu Özbek'in izzet-i nefesine dokunmaz mı? Bu konuda bütün Özbek halkı bütün Sovyetler Birliği ve

yabancı devletler de konuşmakta- lar; "Lenin'e göre dostluk böyle mi olur?" Sovyetler Birliği'ndeki millet- lerarası doğmakta olan güvensizlik menba'ının bir kaynağında budur. Özbekistan'daki kadroların ekseri- yetini başka milletler teşkil ederse, o zaman, Özbek Yurdu, Özbek Devleti, Özbek Milleti demek neye yarar? Özbekler'e duyulan böyle güvensizlik, bu güvensizliği yaratan millete de aynı güvensizliği uyan- dırır ve ona karşı nefret ve isyan duygularını doğurur. Bu hayat ka- nunu (!) Diyelim ki, Rus devletin- deki çoğu kadrolar, Rus dilini, hu- yunu, örf-adetini bilmeyen, hatta bilmek istemeyen Özbekler'den o- lursa, bu Rus milletinin izzet-i nef- sine dokunurmu, dokunmaz mı? Türkistan'a Moskova'dan gelen kadrolar, Türkistandaki millî kadro- ları işsiz bıraktılar. Türkistan'a karşı uygulanan bu siyasetin altında "Yerli halk köledir" denen gaye mi yatıyor? Madem ki yatıyor; bu hem nefret hemde isyan duygularını u- andırır. Bu sözleri açıkça söyle- rek milliyetçiliğe mi girer? Her kim bunu milliyetçilik olarak düşü- nürse, demekki o Marksizim-Leni- nizm ilkesini kavrayamamıştır, o bir siyasi kördür. Birinci sınıf amirliğin, yerli millettten olmasını Lenin tav- siye etmiştir. Yoksa şimdi artık Le- nin'de mi tanımıyorlar? Lenin millî mes'elelere gayet ihtiyatlı bir şekil- de yaklaşmıştır. Çünkü dünyada millî mes'eleden daha nazik bir ko- nu yoktur. Onun için Lenin: "Mil- letlerin menfaatlerine büyük ehem- miyet verildiği takdirde, zıddiyetlere sebep olacak zemin kaybolur. A- radaki güvensizlik de ortadan kal- kar" diye yazmıştır.

Zorbalık, kandırmaca milletler ara- sındaki dostluğu kemirir. Çünkü buna karşı, ezilen, aldatılan millet- lerin birleşme ihtiyacı doğar. Sami- miyet, hürriyet, adalet, beraberlik, dostluk bağlarını bağlar. Bu sözle- rin mânâsını bütün çocuklarımız i- yice anlamalıdır. Zira okullarda da samimiyet, hürriyet, adalet, be- beraberlik, dostluk dersleri okutulma- sı lâzım. Bu derslerde Stalinizmin Türkistan'a gönderilen gölgeleri- Buturlin, Geydanov, Didorenko, O- garok, Teplov, İvanov, Gdlyen gibi

kimselerin maskeleri tamamen yı- rılır. Bu derslerde, meş'um gölge- lere "azık" veren kimselerin alçak suratları ortaya çıkar. Fergana fa- ciasına benzer faciaların önü kesil- lir. Çünkü talebe; el-yurt ve iyi-kö- tünün ne olduğunu anlar. Millet kendi benliğini ne zaman anlaya- bilirse, bir bütün olur. Bir bütün olunca, kudretli olur. Bu kudret ya- nında ise her çeşit güç, hile âciz kalır.

Fergana faciasını gençlerimize çok farklı anlatılar. Özbekistan başken- tinen (Taşkent'den) Fergana'ya ga- zeteciler gönderilmedi. Neden? Asıl gerçeğin açılıp, ortaya çıkmasın- dan korktular...

Moskova'dan gelen raportörler (gazeteciler) ise, Özbek Türk'lerinin adını karalamak için, asıl gerçeği gizleyerek, çekinmeden yalan söy- lediler.

Peki şimdi durup dururken Özbek- ler dili, dini, milleti bir olan kankar- deşi mesketler ile neden döğüş- sün? Mantık bunun neresinde? Di- dorenko, Geydanov, Gdlyen, İva- nov, Buturlin, Teplov, Anışçev, Ogarok gibiler Fergana faciasının müsebbipleridirler, diye sözler do- laşmakta. Bu, ne kadar doğru-ge- lecekte belli olur. Lâkin bu gibi o- laylar neticesinde, bir kardeş halk, halihazırda kendisini, benliğini, ta- rihini unutmuş olan halk birbirini kestiler, diye lâflar dolaşmakta... Mesket ile Özbek'in işsizlikten, aç- lıktan, sürgünden, adaletsizlikten boğazına kadar gelen nefreti böyle bastırılmadımı? Belki böyle bir re- zilliği tarih henüz görmemiştir.

Eskiden beri kara güruhçu şove- nistler (Komunist Particiler) böyle rezil bir yol tâkip etmekte. Bu konuda V.İ. Lenin daha 1914 yılın- da şunları yazmış idi: "Milletleri ez- me siyaseti milleti parçalama siya- setidir. Hurafecilerin bütün maksa- dalrı türlü milletlerin menfaatlerini birbirine karşı getirmeyi, cahil ka- muoyunun şuurunu zehirlemeyi e- sas almıştır."

Particiler, cömert Özbek yurdunu kana boyadılar. El altından para ile haydut mafyaları, kiralık katilleri kullandılar. Bu çapulcu mafyaları;

Türk, Özbek, Rus, Ermenilerin pa- ra düşkünü, İdrâksiz olanlarıdır. Bu akli kısalar evvelâ dehşetli dediko- dular yayıp, sonra ellerini kana ba- tırdılar. Böylesi rezil yollarla iki kar- deş olan Türk ve Özbek hây-u hûya getirilip, safdil Özbek ile safdil Türk, particilerin fitnelere âlet ol- duklarını bilemediler. Özbekler: "Hata Türk'lerde", Türk'lerde "Hata Özbekler'de" diye birbirleri ile kan- lı-bıçaklı oldular. Bu sıralarda Par- ticiler, "Özbekler vahşî, kan dökü- cü" diye Özbekler'e bühtan taşlarını yağdırdılar.

Adî "iş" reisleriye burunları bile ka- namadan memleketlerine döndü- ler. Hakikat bunun neresinde? A- rada yine Özbek adı "kötü"ye çıktı. Particilerse kendi yurtlarında yine makam-mevkiye kondular.

Bir zamanlar Particiler ve Stalin'ci- ler Sovyet İttifakı dahilinde sunî o- larak "açlık" meydana getirmişlerdi. Bu hususda Sergey Zeverotniy ve Peter Poloceves şunları yazmışlar- dır: "1933 yılının yazında meydana gelen açlık nihayetinde, türlü mâlûmatlara bakıldığında bu "açlık" faciasından 4 ilâ 10 milyon kişinin ocağı sönmüştür." (Komsomols- kaya Prav a 3/3/1990)

Peki bu sunî "açlık" meydana ge- tirmedeki maksad ne idi?.. Maksad: Halkı korku ile esaret altında tut- mak idi. Komsomolskaya Pravda: "Stalin hakikaten de haydut idi. O- nun elleri kana bulanmış idi." diye yazmaktadır. O, zorbalıkla, korku ve dehşetten oluşan bir cemiyet kurdu.

Açlık ve kıtlık. Fergana faciası...Bir- birinin benzeri bu iki facianın sunî olarak tekrarlanmasına, benliğimi- zi, tarihimizi bilmezliğimiz de sebep olmuştur. Ahmahlık; kendine düş- mandır, ahmaklık düşmanın silahı- dır. Bu ahmaklık ağaçlarını partici- ler ile Stalin'ciler ekmişlerdir.

Açlık, Fergana faciası, pamuk kö- leliği, yoksulluk, yer, su ve havanın zehirlenmesi, çocuk ve ana, Aral gölü ve ormanların ölümü, benlik, örf-adet, dil, tarihi unutmaya baş- lamam, hainliğe yönelme bu ağaç- ların meyveleridir.

Bu meş'um afetleri evlâdlarımız hiç

bilirler mi? Hayır, bilmezler. Fakat şimdi Yeniden Yapılanma kapısı açılarak, bazı şeyleri anlamaya başladılar. Ben bunu Semerkand yöresine gittiğimde çocukların sorunlarından anladım:

“-Niye pamuk tarlalarında yalnızca Özbekler çalışıyor?”

-Şehirde şerait kolay tabii, dedi talebeler. 7-8 saat çalışır, hafta sonları tatil, sıcak-soğuk su var, gaz var, maaş da iyi. Metro, otobüs, tramvay, trolleybüs, taksiler harıl-harıl çalışmakta... Ya bizde? Bizde dinlenme yok, şerait yok, kuru ekme ile çaya kanaat ederiz. Günlere et yüzü görmeyiz. Ana-babamızın aldığı aylık 30-40 ruble'den (takriben 10 dolar) fazla değildir. Böyle yaşanır mı?”

Ben bu hakiki sözler karşısında aciz kaldım. Hakikaten de Özbek halkının halivahim. Resmî mâlûmata göre, yurdumuzda 9 milyon kişi yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Hiç şüphe yokki pamuk tarlasında çalışan bütün Özbekler fakir. Çünkü pamuktan gelen gelir, kölenin gelirinden de az. Buna karşılık pamuğun eziyeti, kölenin eziyetinden ağırdır. Meselâ: 100 kg. buğday (veya meyve-sebze) yetiştirmek için 8 saat çalışma yapılır. Fakat bu kadar pamuk için 38 saat sarf edilir. Bir hektar yerden alınan buğdaydan (meyvesebze) 12 bin ruble gelir elde edilir. Bu kadar yerden alınan pamuk için ise bin beş yüz ruble...Bu, hak-hukukun partililerce ve Stalin tarafından çiğnenmesi değil midir? Bu, vakit gelince millî çekişmelere sebep olmaz mı?

Neden Özbekler kendi emeğini kendisi değerlendirmeyi de, Moskova değerlendirir? Yüksek Sovyet'in ikinci oturumunda, sabık Özbekistan Bakanlar Kurulu reisi, S.S.C.B. Millet Vekili M.Mirkasımoğlu: “Hükümetin teklif ettiği tedbirler mevzu bahis olunca niçin bölgeleri eşit tutmaz?” dedi. “Meselâ bizde pamuk tarlasına devletin buyruğu 100 birimdir, yani pamuk tarlasının tamamını Sovyet İttifak idareleri taksim eder. Burada merkezin güçlenme isteği sezilmektedir. Fakat cumhuriyetler aciz ve hukuksuz olunca, merkez asla güçlü o-

lamaz. Pamuk tarlasının hakiki değerinin belirtilmesi bizim için hayati kıymettedir. Pamuk tarlasının ikinci ürününden alınan gelir, halihazırda cumhureyitimizin dışında kalmaktadır.”

Merkez idare sistemi, Özbek yurdunu, Özbek tabiatını tamamiyle bozdu. Erkin Vahidoğlu bunun için: “Öz yurduna, öz mülküne sahip çıkan halk, müstakil halktır.” diye nasihat etmektedir. O, ezilen halkı öz vatanına sahip çıkmaya çağırır.

Yeniden Yapılanma devrinde bu söylenenler fiiliyata dökülür umarım. Bu, bize ve birliğimize bağlıdır. Fakat buna rağmen milli adaletsizliklerin yeterince önü alınmamaktadır. Meselâ: Sovyet İttifakı dahilinde kişi başına 3900 ruble milli gelir düşer. Özbekistanda ise 1200 ruble...S.S.C.B. dahilinde her çiftçi 167 ruble maaş alırken, Özbek çiftçisinin aylığı 40 ruble'ye dahi ulaşmaz. Bu rakamların özündeki gerçekleri ibretle düşünmemiz gerek.

Talebeler benim uzun sükümden dolayı sessizleştiler, sonra tekrar suale başladılar:

“-Pamuğu biz yetiştiriyoruz, fakat niçin dokumacılık faaliyetleri başka cumhuriyetlerde yapılmakta? Bundan hem halkımız hem de devletimiz zarar görmektedir! Üstelik kendi fabrikalarımızda haricden gelenler çalıştırılmakta ve bu yabancılardan kendi memleketleri (bundan dolayı) iyice boşalmıştır. Biz bunu gerek gazetelerden, gerekse televizyondan takip etmekteyiz.”

Bu haklı sualler beni yine düşünmeye daldırdı. Asırlardan beri Türkistan hammadde kaynağı ola geldi. Bunun için Türkistan'a kim teşekkür etti?!?

Geçmişteki hatalara bir son vermek gerek. Kendi işçi sınıfımızın yeniden düzenlenmesi zaruridir. Fakat bunu gerek Çarlık ve gerekse Stalin Rusyası istememişti.

Talebelerin sözlerine dikkat edilirse, onlarda az da olsa, milli, ictimai, siyasi şuurun geliştiği görülmektedir. Fakat buna rağmen bi-

limde, düşüncede, sağlıkta hülâsa bir çok cihetten çocuklarımız, Litvanya, Estonya, Letonya, Moldavya, Ukrayna, Rusya çocuklarından geridedir. Bunun bir çok sebebi var. Fakat ben burada yalnızca bir iki sebebi izah etmek istiyorum. Bunların içinde en kötüsü olarak pamuk emekçiliği talebeleri ezmiştir, yıpratmıştır.

Tarlardan kan-ter içinde gelen çocuk üstelik evde ana-babasına da yardım eder. Ahırlara bakıp, ağılları temizler. Hülâsa bu ağır çalışmalar onu hayatından bezdirir. Özbek ana-babası, Rus ana-babası gibi evladlarıyla gereğince alâkadar olmazlar. Zamanında gıdasını veremez, zamanında okutup, vaktinde uyutamazlar. Çünkü buna onun imkânı yoktur. Böylesi ağır şartlarda yetişen çocuklar, ders çalışmaya vakit bulabilirmi? O daha televizyona bakarken uyuyakalır. Gerçi kaç kişinin evinde televizyon var ki? Buna gücü yetenler var, yetmeyenler var. Sıkı çalışma, ağır fakirlik, ağır şartlar çocuğu manevi ve bedenî yönden ezmiştir. Böylesi eşitsizlik Özbek gencinde nasıl duygular uyandırır?

Meselâ iki ayrı yere iki ayrı fidan eksek. Birini kollasak, gereğince baksak, sağlam, görkemli, kuvvetli yetişir. Diğerine ise bakmazsak o çelimsiz kalır, hatta belki kurur gider. Öyleyse Özbek evlâdına bakım gerek. O zaman o sıhhatli, gürbüz, parlak zekâlı olur.

Çırcık şehrinde Lise 2'de okurken, sorduğum şu sorudan dolayı başım belâya girmişti:

“-Hocam, niçin Özbek milli marşı, Merhaba Rus halkı, büyük ağamız Merhaba dâhîmiz Lenin cânacân”

diye başlamaktadır? Bundan dolayı Ruslar kendilerini üstün görmezler mi. Gerçek dostluk için bu şart mı?

Yıllar sonra bana, Moskova'daki Rus yazarları, “Rus ağamız”, “Rus ulu”, “Rus kudretli” gibi övgülere muhtaç değiliz, demişlerdi. Dostluk; eşitlik ve samimilik esaslarına kurulmalıdır. Aksi halde, “Benim senden neyim eksik?” gibi sözler ortaya çıkar ve neticede milletlerin çekişmesi doğar.

S.S.C.B. Anayasasında vicdan hürriyeti kaydedildiği halde, buna riayet edilmemektedir. Vicdan hürriyeti mevcut ise, İttifak dahilindeki bütün okullar bir seviyede olmalıdır. Her milletin kendi okulu; kendi ruhu, kendi örf-adeti ve kendi tarihine uygun tarzda milli olmalıdır. Her okulda dünyevi ilimlerle beraber "namus, iffet, doğruluk, cesaret, yurtseverlik, milliyetçilik" dersleri de okutulsa iyi insanlar çoğalır.

Vicdan hürriyeti mevcut ise, okullarda hristiyanlara hristiyanlık, budistleri budizm, Müslümanlara ise İslâm dini dersleri okutulması lâzımdır. Din, iyi terbiye vermeye hizmet eder. Kur'an-ı Kerim'de:

"İlme sahib çıkın, denilmekte ve; İlim sahrada dost, hayat yollarında rehber, yalnızlık demlerinde arkadaş, saadet anlarında dayanak, sıkıntılı zamanlarda mededkâr, halk içinde zînet, düşmanlarla mücadele de silâhdır." denmektedir.

Ebeveynler, öğretmenler, cemaat temsilcileri ve tecrübe sahibi yaşlıların bir bütün olarak, çocuk terbiyesine ihtimam göstermelidirler. E-ğik büyüyen fidanı düzeltmek mümkündür. Fakat ya ağacı Büyük filozof John Look'un aşağıdaki fikri ibret vericidir: "Halkın mutluluğu, çocuklarını düzgün terbiyelemeye bağlıdır."

M.Ö.5. asırda yaşamış olan Yunan filozof-matematikçisi Pisagor: "Hangi halkın örf-adetini öğrenmek istersen, önce onun lisanını öğren." demiştir. Arab, Rus, İngiliz, Alman, Fars ve başka dilleri öğrenmek Özbek evlâdının manevi dünyasını zenginleştirir. Fakat evvelâ öz-ana dilini derinlemesine bilmesi şarttır. Özbek-Türk dili cihan-daki en kadîmî, en zengin, en güzel, en açık, en dâna, en cesur dillerdendir. Bu fevkalade, bu muhteşem dili sevmeyen Özbek, öz ata-anasını da, öz milletini de, öz yurdunu da hakiki manada sevmemez. Atamız Nevâi'nin: "Tilge ihtiyarsız, elge itibarsız." (Diline gereken itinayı göstermeyen, halk huzurunda itibarsızdır.) sözlerini biz kulağımıza küpe yapmalıyız. Dilimiz milletimizin canı, imanı, vicdanı, hayatıdır. Zaten dilinden ayrılan

millet, millet olma vasfını da kaybeder.

Özbekistan'ın 20 (yirmi) milyon halkından, takriben 17 milyonu Özbek Türkçesini konuşmakta. Fakat Özbek Türkçesinin devlet dili olmasına rağmen, parti, Sovyet, hükûmet dâirelerinde hâlâ ana dilimizde muamele yapılmamaktadır. Bu affedilmez bir hâldir.

Özbek Türkçemizi zenginleştirme, kadrini yükseltme yolunda Ali Şîr

Özbek Türkçemizi zenginleştirme, kadrini yükseltme yolunda Ali Şîr Nevâi ömür boyu mücadele etti. Bunun için ulu ceddimizi ne kadar baş tacı yapsak yine azdır. Ali Şîr Nevâi'den bir kaç asır evvel yaşamış olan Ahmed Yesevî'yide unutmayalım.

Nevâi ömür boyu mücadele etti. Bunun için ulu ceddimizi ne kadar baş tacı yapsak yine azdır. Ali Şîr Nevâi'den bir kaç asır evvel yaşamış olan Ahmed Yesevî'yi de unutmayalım. O büyük ceddimizin dili Arab, Fars lûgatından uzak, tıpkı bugünkü dil, saf Özbek-Türk dilidir. Bunu adilce değerlendirme zamanı artık gelmiştir. Ulu ceddimiz Ahmed Yüknêki hakkında da aynı bu fikirdeyim.

Biz; Babur Özbek'in, Mahdumkul Türkmen'in, Abay Kazak'ın, Toktavul Kırgız'ın, Berdak Karakalpak'ın, Nazım Uygur'un dersek yanılmış oluruz. Nihayet bizler-Türkmen, Kırgız, Uygur, Kazak, Karakalpak, Özbek... ezelden tâ inkılâba kadar bir dilde konuşup, bir dilde okuyup, bir alfabeyi kullana gelmişizdir. Bizlerin eski alfabemize dönmemiz gerektir. O zaman biz özümüze döneriz. Biz Türkistan halkıyız. Bizler bir soyuz, bir milletiz. TÜRK'ÜZİ!

Demek ki haklı olarak bizlerin, bir bütün olarak yaşamamız gereklidir. Yani partiler ve Stalin'cilerin parçaladığı yurdumuzu yeniden kurmamız gerek. Kendimizi TÜRK, yurdumuzu da TÜRKİSTAN diye adlandırmalıyız. Bununla tarihi adalet yerine gelir.

Türk ellerini manevi, ictimai, siyasi cihetten bağlayacak gazete ve dergiler de çıkarmamız gerek elbette. Tâki biz daima birbirimizin hayattan haberdar olalım. Bu, kardeşlik duygularını kuvvetlendirir. Ayrıca partici ve Stalincilerin bize karşı olan tavırlarını da parçalar.

Özbekistan'da 100 den ziyade halkın temsilcileri yaşamakta dedik. Bunların esas kısmı Türk topluluklarıdır, dilimiz birdir. Geri kalanı ise Rus, Ukrayn, Kore'li, Alman gibi dostlarımızdır. Bunlar Özbekistanda yaşamak istiyorlarsa, Özbek halkına hürmeten Özbek Türkçesini öğrenmelidir. "Pıçaknı özinge ur, ağrımasa özgege." (İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına) atasözümüz vardır.

Mesela biz Özbekler'den bir kısmımız Rusya'ya gidip yaşasak, çalışsak ve "Rusya'nın devlet dili Özbekçe olsun yahud resmi iki lisan olsun." diye talep etsek, bu bizim Rus milletine, Rusya'ya ve Rusların tuz-ekmeğine hürmetsizliğimiz ve nankörlüğümüz olur. Çünkü burada Rus milleti yaşamaktadır, bunun için de adı Rusya'dır. Bu mantıkla yola çıkarak derim ki, kim yurdumuza, halkımıza, dilimize, tuz-ekmeğimize hürmetsizlik ederse, biz de onu istemeyiz..

Evlâdlarımız geleceğimize. Yarın onlar bizim yerimizi alacaklar. Çocuklarımız kadim tarih, kadim medeniyete sahip olan halkımızın münasip evlâtları olarak yetişmeleri lazımdır. Zira milletler nüfusuna göre değil, yetişmiş evlâtlarının çokluğuna göre değer kazanır. Öz milletini, öz yurdunu seven her bir oğul-kızın bu yolda bütün güç ve gayretiyle mücadele etmesi zaruridir. Millet manevi cihetten her ne kadar zengin olursak, o millet o kadar temiz, o kadar yüce, o kadar kudretli olur.

PRESS-CENTRE OF THE POPULAR MOVEMENT

"BİRLİK" OF ÜZBEKİSTAN

TASHKENT - AUGUST, 1990

"BİRLİK": MAJOR LANDMARKS

November 11th, 1988. The initiative group of the Uzbek intellectuals on their first meeting declared on setting up of the Popular movement of Uzbekistan "Birlik" ("Unity"). The initiative was broadly welcomed by the democratic forces of the republic.

November 28th. Application on the registration of this informal organization was submitted to the Tashkent City Council. But on December, 24th Executive Council refused registration motivating this decision by the following: problems raised by "Birlik" are successfully resolved by the state and public organizations of the republic.

January 13th, 1989. Draft Programme of the movement is prepared. It is widely discussed everywhere: at the plants and factories, colleges and country-side. The groups of proponents of this movement are set up everywhere.

The Programme puts forward the problems of democratic transformation in Uzbekistan, a republic with the semblance of perestroika and glasnost.

Marc, 19th. Meeting in the central Square of Tashkent which gathered 20 thousand people in spite of opposition and provocations of the authorities. The problems of democracy and glasnost, struggle against single-crop system were taken up, along with the problem of the Uzbek language as an official one. /Our remark: Constitution of the Uzbek SSR of 1977 contains no provision on the state language for "the sovereign republic"/.

April, 9th. Meeting on the stadium near VUZgorodok in favour of democratization of the

country. Central Committee of Uzbekistan was severely criticized.

April, 15th. Party apparatus spreads rumours on slaughter of the Russians to be carried on in Tashkent. District party committees exercise "brain-wash" of the party activists and malicious attacks on "Birlik".

April, 30th. "Birlik" distributes leaflets among the Russian citizens of the city, revealing the provocation by the authorities. Non-Uzbek population join in the ranks of "Birlik".

May, 6th. Buro of the Party CC of Uzbekistan openly accuses "Birlik" for unstable situation in the republic.

May, 21st. Meeting near Navoi Opera and Ballet House. The participants of the meeting severely criticized the plan of socio-economic development of Uzbekistan till the year of 2010, which was carried out by the government of the republic. The republican government was unable to decrease an unemployment rate in Uzbekistan. The draft was failed. No one over recalled it.

May, 28th. Constituent Congress of "Birlik" was held. The Congress adopted Programme and Rules, elected its authorities.

June, 3d. "Birlik" movement condemns bloodshed in Fergana region.

June 7th. Appeal by "Birlik" committees of Turkmenkhetsins and Crimea tatars is spread among the population of the republic. It calls for an end to the fratricidal conflict and restoration of mutual confidence.

June, 15th. Party CC of Uzbekistan was picketed. They call

for punishing of the organizers and executors of shooting of the peaceful meeting in Kokand city. Soviet Prime Minister N.Rishzkov received the activists of "Birlik". Soviet Prime Minister was explained the position of the popular movement "Birlik" on some problems as well as demands on certain key problems.

July, 10th. Discussion club "Munazara" ("Discussion") began working. It became political-law school.

August, 11th. On the initiative of "Birlik" journalists of Uzbekistan carried on the meeting condemning the distortion of events in Fergana region.

September, 17th. Central Council of "Birlik" split into two groupings. One of them spoke in favour of meetings and policy of compromise with the corrupted authorities of the republic to please their own interests.

September, 24th. The Union of the liberated youth of Uzbekistan initiated 20-thousand demonstration and meeting.

October, 1st. 40-thousand meeting in the centre of Tashkent. There were guests from Lithuania, Georgia, Kazan City and Azerbaijan. Everyone remember the speech of the Byelorussian catholic N.Akhrimenko who revealed mafia and corruption of the Uzbekistan authorities. /N. Akhrimenko was promoted to the Central Council of "Birlik" later on/.

The day after the Procurator's Office of the city brought a suit against one of the movement leaders Pulatov. He was accused for carrying on the wild-cat meeting.

October, 15th. Meeting supporting demands on giving Uzbek

language official status.

October, 16th. Buro of the Party CC of Uzbekistan adopted illegal decision (performing the powers of the Supreme Soviet of Uzbekistan/ "On measures for stabilization of the political situation in the republic", Law-protecting bodies are allowed to use clubs etc. against the participants to these demonstrations and to restrict the activities of the informal organizations.

October, 19th. The activists of "Birlik" were not allowed to meet with the participants to the Session of the Supreme Soviet of Uzbekistan. Wild-cat demonstration was organized near "Uzbekistan" hotel. Later on the participants to the demonstration were beaten unmercifully. More than 100 people were arrested, half of them were brought to the administrative court. Around 40 people were imposed fine, and around 20 people were detained for 3-10 days.

October 20th-21st. "Birlik" placed pickets everywhere. Militia broke up them and arrested the activists. Even journalists and cameramen were detained and brought to the administrative court.

Militiamen siezes the building of the Writers Union of Uzbekistan having conducted a search at its offices.

November, 11th. Extraordinary Congress of "Birlik" was held. It took up the problem of opposition within the organization. Fraction which spoke in favour of compromise with the authorities is strongly opposed. It resulted in self-isolation of this group and their secession from "Birlik". They set up their own organization "Erk" ("Liberty").

January, 5th, 1990. Women's organization "Tumaris" was set up. The numerous group of women fighting for national development and democratic transformations began acting within the frames of the organization.

January-February 1990. "Birlik" actively participates in the elections of the People's Deputies

of Uzbekistan and Local Councils. The Party authorities organized an unprecedented campaign to discredit "Birlik"-backed candidates. Party apparatus used a wide variety of means and methods to fight against informal organizations. That's why only 10 members of "Birlik" were given mandates of the People's Deputies of the republic. Around 300 people were elected to the Local Councils.

February, 25th. Joint meeting of the democratic forces in Tashkent. Organizers: "Birlik", "Interunion", "Democratic movement of Uzbekistan" united various informal organizations. Agreement on consolidation of all democratic forces has been achieved.

March 3d. Shooting of the peaceful meeting in the city of Parkent of Tashkent Region. "Birlik" activists managed to prevent the next provocation by the authorities in Parkent. Government Commission was set up on the demand of "Birlik" and citizens of Parkent. But the definite has not been adopted yet.

March, 18th. Meeting in Tashkent against the illegal elections of the People's Deputies of Uzbekistan and in favour of new elections.

April 3d "Birlik" initiates mass campaign of protest on the fact of death of soldiers in the Soviet Army. Petitions and gathering of signatures were carried on. Pickets were placed everywhere.

April, 26th. The murder of Khusnutdin Makhmudov in Ulan-Ude city has aggravated the situation. The body of the passed was brought to the building of the Party CC of Uzbekistan. Militia blockades the road. Funeral procession breaks militia cordons. Meeting of protest takes place near the building of the Party CC.

May, 26th-27th. The 3d Congress of "Birlik" was held. The new edition of the "Birlik" Programme was adopted, current problems were discussed. There were elected three co-chairmen: Abdurakhim Pulatov, Bek Tashmukhamedov and Shukhrat Ismatullaev.

June, 1-3d. "Birlik" leadership appeals the President of Uzbekistan I.Karimov, Chairman of the Supreme Soviet of Uzbekistan M.Ibragimov warning them about forthcoming bloodshed in Osh Region of Kirgizia. "Birlik" appeals to the Kirgiz and Uzbek population of the region. "Birlik" severely criticizes the inertia of the authorities.

June, 10th. The Constituent Congress of the Free Youth Union of Uzbekistan was held /the Union that was set up before was broken up/. The Congress was held illegally because of the ban on the part of the authorities.

June, 17th. The Constituent Congress of the Democratic Party of Uzbekistan within the frameworks of "Birlik" movement was held. The chairman of this Congress was elected Abdurakhim Pulatov.

On the Programme of "Birlik" Popular Movement of Uzbekistan

"Birlik" is a mass socio-political democratic organization uniting all progressive people of the republic, regardless of their social and national belonging.

"For democratic and sovereign Uzbekistan"-is the motto of the Movement's Programme.

Preamble of the Programme contains thorough analysis of the socio-political and ecological situation in the republic. Deep crisis-that's the assesment of the situation. To get rid of the so-called socialist construction, to be involved in world civilization based on democratic values is the only possible way out of this crisis. But struggle for democracy will not be easy in Central Asia, in Uzbekistan particularly, because of the lack of the experience in democracy on one hand and still existing colonial policies and reactionary apparatus on the other hand.

Proceeding from the existing status-quo in the republic the major goals of the movement are as follows:

-to arouse peoples of Uzbekistan from social somnolency and their active participation in the social and political life.

-construction of the

democratic society in Uzbekistan.

-to turn Uzbekistan into democratic and sovereign state.

To achieve its goals "Birlik" is prepared to cooperate with all democratic forces of the republic and the country. "Birlik" is prepared to maintain equitable relations with the Communist Party of Uzbekistan after it becomes independent.

The construction of the state based on law should start with the real putting the Universal Declaration on Human Rights into life as well as other international documents on civil and political rights. Republican legislation should be brought in correspondence with the international one.

Democratic law on elections should be adopted. The first elections should be exercised under the control of the international observers.

Religion, Islam are of great importance in the republic. Islam should not be ever persecuted. Islam should occupy the deserved place in the sphere of upbringing of a man. Freedom of consciousness should be combined with the tolerance to the representatives of other religions and non-believers. Secular state is one of the objectives of the Popular Movement.

In the economic sphere "Birlik" speaks in favour of multisystem with various forms of property. It is necessary to get rid of single-crop system and seeing the republic as a raw-material supplier. It's important to develop processing food and light industries in the first turn.

Social sphere provisions combating unemployment. It is necessary to introduce state unemployment benefits.

The Programme contains the problems of public health care, education, providing peasants with land, protection of women's and children's rights.

Special attention is paid to the national and cultural problems.

The administrative and command system, which protects interests of the Central bodies rather than the interests of the republics and which is based on imperial

thinking is the major cause for national tensions. It's this policy that suppresses peoples' will.

"Birlik" believes that international upbringing should be combined with the upbringing of the national self-consciousness. Making difference between national dignity and nationalism. "Birlik" condemns national self-conceit and national humiliation and calls for combatting national selfishness and chauvinism.

Ecological section of the Programme centres around catastrophic shallowing of the Aral Sea which is the result of the dominance of the single-crop system. To save the Aral Sea it is necessary to get rid of this system and to drop cotton production by two folds.

Since the very beginning "Birlik" opposed rechanneling of Siberia rivers to Central Asia.

The dominance of the single-crop system resulted in another problem-contamination of soil with chemicals. "Birlik" puts forward a number of urgent measures to improve biological condition of soil, water resources and air.

Civil Rights in Uzbekistan

Soviet government in Turkestan (currently Central Asia) was strongly opposed by all citizens of the area, including the Russian population as well. Kokand autonomy was drawn in blood, independent states (Bukhara and Khiva) Khanates) which had peace treaties with Bolsheviks Russia were attached. Such annexion predetermined civil rights in Uzbekistan, where only higher authorities enjoy these rights. Within the period of the Soviet government practically all intellectuals were killed. Then any signs of independency have been suppressed during 30 years. Struggle for national dignity was regarded as anti-state activities.

The Crimea Tatars were the first who made an attempt to struggle for their rights. But all of them were persecuted.

All meetings and demonstrations organized by the Popular Movement "Birlik" were

severely persecuted as well.

In Kokand Last year in the period of the Fergana tragedy there was held a meeting in front of the building of the City Party Committee. The meeting brought about 26 deaths and 100 of those wounded. The participants to the meeting called for the improvement of the socio-economic situation, combatting unemployment, improvement of ecological situation, etc.

To ensure the security of the citizens of Kokand was one of the demands as well.

March, 3d saw the similar bloodshed in the town of Parkent. It resulted in 10 deaths and 40 of those wounded. Mass media is under the strict control of the Party apparatus. Not a one independent political organization is officially recognized by the authorities and has no right to operate using its constitutionally-backed rights. "Birlik's" headquarters and its activists were repeatedly attacked and persecuted. Thus, there were taken proceedings against the co-chairman of the movement Abdurakhim Pulatov, the famous poet and singer Dadahon Khasanov, etc. Procurator's Office uses a wide variety of dirty methods and provocations. Thus, Pulatov is accused in organization of wild-cat meeting. Long before the court Pulatov was brought to the administrative punishment: 1000 roubles fine. Pretext for this was his participation in the funeral of an Uzbek soldier who was killed in the Soviet Army. No one witness was allowed to the court including People's Deputy of the Tashkent City Council, the member of the Commission on Law and Order Sh. Ismatullayev. At the same time not a one representative from the authorities was brought to the court for his illegal actions even for shooting of peaceful demonstrations and meetings.

All differently-minded people no matter who he is: an informal leader, clergyman, etc. are persecuted in the republic. A. Usmanov, a correspondent of "Uchitelskaya Gazeta" (Teachers'

Newspaper) was detained and brought to the court for his participation in a wild-cat meeting. A famous cinema producer A.Makhmudov was arrested as well for his attempt to shoot a film about this meeting.

Arbitrary rule and suppression of civil rights in the republic on the background of the democratic transformations in the country are strongly opposed by the people. We believe it's up to them to decide upon their own fates.

Uzbekistan and Democracy

The death of the local czar, the First Secretary of the party CC of Uzbekistan, Sh. Rashidov, has not brought about democratic transformations everybody was hoping for. Though reshuffling of the top echelons of power took place after his death for three times. But there are still party leaders in the republic who come of Rashidov's stock. They are relatively young but are strong proponents of stalinist and rashidov methods of leadership. Under the leadership of such kind of party officials elections to the Supreme Soviet of Uzbekistan were recently held. They resulted in election of I.Karimov the President of Uzbekistan. The practice of holding of more than one office were introduced practically everywhere. It resulted in subordination of the Councils to the Communist Party.

XXII Party Congress of Uzbekistan unanimously condemned democratic transformations in the western part of the USSR and declared itself the successor of the stalinist and breshnev type of the CPSU in the ideological sphere.

The Resolution of the Congress contains the following idea: the Communist Party of Uzbekistan has the right to choose the way of development of the republic if the destructive forces (as party members call the democratic forces) win.

So the XXVIIIth Congress of the CPSU is over. Even the moderate victory of the centrists at the Congress has frightened party functionaries in Uzbekistan. Plenary meeting of the Party CC of Uzbekistan was held on this occasion. The report by the First

Secretary of the Party CC and the Resolution of the Plenum reveal the real position of the functionaries who pretend to be democratic. They oppose new members of the Moscow City Council and Leningrad City Council, they dislike Elzin's, Sobchak's and Popov's secessions from the Party, Democratic Platform, Lithuanian Communist Party (independent). They oppose democracy and deideologization of the state bodies-army, militia, Court and KGB, they spoke in favour of democratic centralism and territorial principle of the party's system. They spoke in favour of rechanelling of the Siberia rivers to Central Asia as well. They are fixated on the unity of the party members. They teach Moscow party members to preserve party's unity.

The activities of the party leadership are not widely welcomed by the population. The power is relied upon paramilitary troops, militia, KGB and zeal of the Procurator's Office and Court, which are used as the punitive instrument by the party apparatus.

The republican party leadership speculates on the sentiments of the population of the republic who want to see Uzbekistan independent. But nowadays placement of political forces is such that independent Uzbekistan can become of the Stalinist-Chaushesku type state based on the dictatorship of the local party members.

Democratic forces of Uzbekistan strongly oppose party apparatus. These days democratic forces are suppressed and persecuted by the KGB, militia, Procurator's Office and Court.

Violation of human rights is the order of the day so far. Members of the democratic organizations are repeatedly persecuted, are fired from their jobs, arrested and terrorized by press.

Gatherings are not allowed in the republic to say nothing of meetings and demonstrations. "Birlik" is the major democratic organization in the Central Asia and Kazakhstan. This movement is broadly welcomed by the entire

population. But here is expressed a paradox of stagnation. People are still afraid of totalitarian regime which has been in existence for the decades. As a result of this "Birlik" failed to be recognized officially.

Democrats of Uzbekistan need help of all democratic forces of the world, western republics of the USSR, and East European countries in the first place. "Birlik" calls for the following forms of cooperation and mutual assistance:

- coverage of the events in Uzbekistan and in the Central Asia by mass media to make difficult ways of developments clear cut.

- routine visits of the state and political spokesmen to see how the land lies in the field of human rights.

- to render practical assistance to the independent press.

- participation of the observers of state and political organizations of the other countries in the elections to be held in Uzbekistan.

- to render international support to the leaders of the social and political organizations in Uzbekistan and Central Asia who are persecuted by the authorities.

Election games of the Party Apparatus

Operation head-quarters to conduct the elections began functioning on the 6th floor of the building of the party CC long before the adoption of the Law on elections. The head-quarters comprised of the party functionaries, KGB men, Ministry of Interior and Procurator's office, psychologists, sociologists and other experts on local traditions. It was them who led secretly the election campaign, changed candidates, mapped out strategy and tactics of the opposition to the democratic candidates. Central Electoral Committee and District Electoral Commission were subordinated to the shadow head-quarters, which gave recommendations to the Party and Soviet bodies on how to fail a disagreeable candidate.

Party apparatus was worried about promotion of the candidates in the places of their

residence. Such promotion, in their view could bring about unpredictable consequences. That's why all district executive committees and chairmen of the villages Committees were given instructions to submit all candidates to the party authorities approval. Each candidate went thorough examination by KGB and Interior Ministry. I.Buriyev, the member of the Party CC of Uzbekistan was put on the list of those suspected. Probably because of his criticism of A.Ephimov, the Second Secretary of the Party CC of Uzbekistan. District Electoral Committees were ordered not to register records of the meetings which promoted I.Buriyev.

Famous poetess G.Nurullaeva, singer and poet D.Khasanov, A.Usmanov "Uchitelskaya Gazeta" correspondent were regarded as differently-minded people. District Electoral Committees N 97, 212, 22 have broken the Law on elections in order to obey party authorities.

A.Pulatov was not promoted by the electoral constituences N 15 and 20. Work collective of the Institute of Cybernetics proposed him as a candidate. But district electoral committee did its best to put him out of the way. It is the order of the day to say nothing of blackmail, persecution and dismissal of the candidates. The Party apparatus used a wide range of means to elect certain deputies.

These are the results of the "democratic elections" of the people's deputies of Uzbekistan: one-candidate elections took place in 200 electoral areas.

Out of 500 deputies around 350 are

- Party functionaries of the Party CC and regional party committees.

- Secretaries of the Party Committees.

- Soviet functionaries

- executive personnel.

- leaders of the public organizations (trade unions, YCL, etc.)

Only 50 deputies out of them are able to adopt this or that independent decision. 10 of them openly welcome "Birlik".

The similar situation is in the Local Councils.

Popular movement "Birlik" believes the elections of the people's deputies were illegal. It calls for new democratic elections under the observance of the human rights and observation of the group of representatives from the democratic countries and UN.

Osh Region: Tragedy is still there

Only three weeks later after the outset of the bloodshed in Osh Region, the word "genocide" has appeared in the newspapers headlines. That was real genocide against the Uzbek population. All honest people are indignant at deaths of hundreds of women and children. Before we assess the situation, here is historical remark: in 1924 after national delimitation of Turkistan, Osh city and its suburbs were the part of Uzbek SSR. 70 % of the population were Uzbeks. But in 1936 according to the Decree issued by Stalin these lands were given to Kirgizia to turn it from the autonomous region into Socialist republic. Nowadays Osh Region is inhabited by 2 million of people, 7 hundred thousand of them are Uzbeks.

Early 70s (the period of Usualiev leadership) saw replacement of Uzbek leaders by the Kirghiz ones. There took place repeated skirmishes between Uzbek and Kirghiz youth. The authorities turned blind eyes on it. The situation has aggravated.

The demand of the Kirghiz informal organization "Osh aimagi" to give sowing area to Kirghiz citymen was the last straw. The villagers refused doing this.

The cronicle of the events is as follows: wild-cat meetings in Osh. Regional party committee headed by U. Siddkirov openly welcomes "Osh aimagi" movement and Regional executive committee decided to give sowing area to the Kirghizes.

The republican party authorities came to Osh city to conduct negotiations with "Adolat" movement ("Justice"). But in spite of the promises by the leaders the issue developed into conflict.

June 4th. City Executive Committee approved the meeting by the Uzbek population. The meeting which was shot by militia brought about 20 deaths and 100 of those wounded. All of them were Uzbeks.

June 5th. Uzbeks are attacked by Kirghiz extremists who wore red fillets on their foreheads. The slaughter resulted in 1000 deaths in Uzgen city alone, and several thousands deaths in the region as a whole.

The government of Uzbekistan demanded that Soviet President M. Gorbachev should give orders to deploy paramilitary troops there. But they were 24 hours late.

Officers and soldiers were shocked by the bacchanalia of violence: disfigured elderly men and children's bodies, raped and killed women, teenagers, progroms and arsons.

All these chilling details were reported in Izvestia, Rabochaya Tribuna (Workers' Tribune). Literaturnaya Gazeta newspapers. All these is true though the Kirghiz government did its best to hide this crime. It was the First Secretary of the Party CC of Kirgizia A. Masaliyev, Prime Minister of the republic Jamangulov and other Party leaders who conducted the policy of discrimination of the non-Kirghiz population.

Russian-speaking population was a victim as well: Bee-keepers, passengers of the cars with Uzbekistan plates. This resulted in mass migration of Russian families from Kirgizia.

All preparations for slaughter have been lasting for a year. Foodstuff and armaments were kept in the caves along with dozens of extremists who are still there. Helicopter MI-8 intercepted recently in the mountains is one of the evidences.

A month before the events were to start Uzgen sewing workshop was manufacturing those red fillets on the instruction of the director of the workshop M.Sativaldiev.

Who are these violators in mask? May be they are party officials or criminals who were

released from the prisons to perform the violence.

Standards of living are very low in Osh Region and Central Asia as a whole, unemployment, social and economic problems are not resolved yet, ecological situation much leaves to be desired.

But as soon as popular movement came into being here, the Central bodies has took alarm. That's why we don't exclude the possible participation of the Central authorities in the ethnic clashes in Central Asia. The leadership of the country is still keeping silent and didn't assess the situation.

Local Party apparatus and Central authorities are at one on the basis of common objectives and interests: not to allow democratic transformations from the western parts of the country, to freeze them in the republics of Central Asia which are relied upon authoritarian and bureaucratic system. All this resulted in national clashes, deployment of troops in order to suppress democratic transformations, to sow the seeds of dissension among peoples.

Two clans in their striving for power are opposed to each other. A.Masaliyev who was born in Osh region is opposed by T.Jumangulov, Prime Minister of the republic. In their political struggle they applied extremism. But both clans want total dominance of Kirghiz population in the republic.

Drug and alcohol, blind national arrogance that what is needed to make their dreams come true.

KGB, Interior Ministry and Procurator's office of the USSR are unable to hold investigation because of the opposition in the local authorities. Representatives of Ukraine and Byelorussia are recalled from the Committee of inquiry. The central authorities and President's Council didn't assess the situation in the southern part of Kirghizia.

The Supreme Soviet Commission which began investigation is still keeping silent as if the leadership of the country didn't want to know the causes and consequences of the clashes.

Civil war is still there.

Paramilitary troops can hardly make the situation stable in the region. Uzbek population began arming.

Peaceful dialogue between Kirghises and Uzbeks can start only after all those to blame in this clash are found.

Islet of Democracy

The small town of Mubarek was much talked about. Party officials indignant, democratic public welcomes transformations in the town. Who are the "trouble-makers"? They are young democrats of the Mubarek City Council. They were given 60 mandates out of 80. Their leader M.Juraev became the chairman of the City Council. He is people's deputy of Uzbekistan as well.

Juraev is known as "Uzbek Sobchak" because of his speeches on the I and II Sessions of the Supreme Soviet of Uzbekistan.

The representatives of 65 nationalities were at one electing the City Council of young democrats, though the Party apparatus strongly opposed it. But the newly-elected City Council decided not to go by blazed trail. Since the very beginning the City Council made it clear that it was not going to share power with the party apparatus and to become its executor.

All decisions by the city council were opposed by the local party officials. On its regular session the Council adopted a decree on depoliticization of the state bodies, court, People's Control Committee, etc. It reads:

1. Any interference by the political parties and public organizations into the activities of the state bodies, social and cultural activities of the state bodies, social and cultural activities of the state enterprises and organizations is regarded as anticonstitutional and should be stopped.

2. Holding of more than one office in the sphere of management, state power bodies and office in the political parties and organizations is not allowed.

3. After election state power leaders, Chairman of the City

Council, his deputies, Chairman of the City Executive Committee, Chairman of the People's Control Committee stop their membership in any of the political parties or public organizations.

The day after 27 deputies including the Chairman of the City Council M.Juraev, Executive committee functionary M.Khusainov suspended their membership in the CPSU. That resulted in many commissions to Mubarek with many attempts to discredit city leaders. There are no doubts that this suppression was inspired by Tashkent.

On July, 2nd the City party committee sent a commission to Mubarek which demanded the documents of the session without Council or its Presidium consent. The extraordinary Bureau of the Mubarek city party committee was held. M.Juraev and M.Khusainov were not present there. But nevertheless they were excluded from the Party in spite of the fact that party branches didn't consider their cases.

July 5th. Z.Kurtnezirov, city council deputy was reprimanded because of his callings for depoliticization. He was fired from his job by the city committee bureau. Party functionaries demanded that the actions by the deputies-democrats should be condemned.

July 18th. Extraordinary session of the City Council passed a special resolution to make Mubarek city party committee responsible for the violation of the constitutional rights and freedom by the deputies-democrats, and to put an end to the persecution for the freedom of speech. Otherwise as it is put in the Resolution "the Presidium of the City Council will be forced to submit this issue to the city council session and to stop the activities of the city party committee.

So the struggle is still there. Struggle for the islet of democracy in the republic that is relied upon the authoritarian system and strong position of the party apparatus. But how long will it last?

HATEKS TEKSTİL

SANAYİ VE DIŞ TİCARET LTD.ŞTİ

Nazım Erten Sok.Efes Apt. A Blok. No:29/7

Tel: 557 72 79 Fax: 557 73 14 Merter-İSTANBUL

TÜRKİYE İLE TÜRKİSTAN VE UZAKDOĞU ARASINDA SAHASINDA TEK TİCARİ KÖPRÜ

HATEKS TEKSTİL SANAYİ VE DIŞ TİC. LTD.ŞTİ

Türkistan ve Uzakdoğu ülkeleri ile Türkiye arasında her türlü ticarî, sınaî, turizm ve kültürel organizasyon bağlantı anlaşmalarımız tamamlandı.

* Mümessilik

* İthalat

* İhracat

* Ticari ve turistik özel turlar

* Tekstilciler

* Dericiler

* Turizmciler

* Sanayiciler

* İşadamları

* Ayrıca uygun şartlarda Uzakdoğu mamulleri HATEKS TEKSTİL San. ve Dış Tic. Ltd. Şti'ni arayın kârlı çıkın

TAŞKENT'teki Şubemiz SAYOKH İNTUR

Statistiken
Grenzen kör
Sozial. Sowjet-Republik